

Hutarieka 'iniari memupitiarie

Muitsexi kemitiwarutani'a Huré memayekineki

¹ Iki niuki kanihikiti Muitsexi muwarutaxatia 'ixaheritsixi yunaime, makumawetsie 'uyeikati Kurutani 'akiyaritsie tau manatineika hepatsie, tatsiari, 'Arawa mayeweritsie Tsupi hixie, Parani meta Tuperi watsata Rawani Katseruti meta Ritsahawi.

² Huré hiriayaritsie yejame Karetse-Waxineya paiti miye'ani tamamata heimana xeitukariyari petewakai Tsehixi hiriayaritsie meutiyune huyeyari 'utia 'umieti.

³ Merikitsi huta tewiyari wiwayi 'aye'aku kepauka 'ixaheritsixi 'Ekipitu memayekitsie mexiakame tukaritsie tamamata heimana xeimetseriyaritsie, Muitsexi 'ixaheritsixi piwarutahiwixi Yawé kemitiwaruta'aitiakai hepaitsita memeye'atianiki.

⁴ Meta te'aitamete yuhutame puwara'iwakairi 'amuxeutsixi 'iki memihikikitakai: Tsikuni ti'aitame Hetsiwuni kwieyaritsie mieme, 'Uhuki ti'aitame Watsani kwieyaritsie mieme 'Atsitaruti kiekame meta 'Erurehi kwieyaritsies.

⁵ Muitsexi piwarutaxatia 'iniari niukiyari kepauka 'akuxi Muhawi kwieyaritsie Kurutani 'akiyaritsie taumanatineika hepatsie memititekai 'ixaheritsixi mipai katiniwarutahiwae:

6 «Kepauka 'akuxi Huré hiriyaritsie temititekai, Yawé Takakaiyari mipai pitatiuta'aitia: “Xeme miixa xekaniyurieka 'iki hiritsie xe'u'uwati,

7 Xekeneyukuha'aritiaka xekenehu muhiriyatsie 'amuxeutsixi mematiteitsie, meta kiekari 'auriena mamanetikatsie 'Arawa, mihiyatsie, muyemuriyatsie tau makayuyuipike hepatsie, Nekexi meta haramara tetsita kananeutsixi wakwileyaritsie Riwanu meta 'Eupirate hatiayari 'amipatsie paiti xemiye'axiani.

8 Ne nekanixeyeturieka 'iki kwie xekena'iwa xeyukwitiweti". Yawé mipai pitiwarutahawekai xetutsima kename wayeturienikekai tatsiari 'Apırahami, 'Itsahaki, Kakuwu meta nuiwarimama.

Memanuyetei kememite'anuyexeiyarie

9 »'Iya tukaritsie mipai nepitiwarutahawixi: "Ne neyuxaitame yunaime nepikaxekema.

10 Yawé xekakaiyari kanixe'utimiiriya, 'ayumieme hiki xekaniyuwaikawani xurawetsixi muyuawitsie miemete wahepa:

11 Matsi Yawé, tapaapama wakakaiyari, kexe'utimiiriya hiki kexemiyupaime xeimiriyarimexia tawarita, meta 'aixia yemeki kexeyurieka mikı kemutayı.

12 ¿Kehepaırı ne netiyiwenikeyu naime hepaitsita yanetiyurieneti ketita 'axaxemiteyurie, xe'ikakı meta xeme kexemiteyukwitiweki?

13 'Ayumieme yuxexuiti yunuiwaritetsie xekeniwarutihawı hipame 'ukitsi waikawa memitemaiwawe, waikawa memitemate memiyiwawe, mikı memanuyetei memakineki".

14 »Xeme mipai xepinete'uta'ei: “Kepemaine kepemitiku'eriwa 'aixia pi'ané yemeki”.

15 'Ayumieme ne nekaniwaruhiritiani xenuiwaritsie miemete 'ukitsi memitemaiwawe meta memitemate, nekaniwaruhiritiani heitserie memexeyaniki xehetsieme 'itsikate wahepai me'aneti. Yuxexuime hipame nekaniwaruhiritiani xeimiriayari, hipameta xeitsienityayari, hipameta huta tewiyari heimana tamamata, hipameta tamamata, meta hipame yunuuiwaritsie teparewiwamete memihikitiniki.

16 Meta 'ana, xe'itsikate mipai nekanitini-waruhiritiani: “Naime tita 'uximatiarika memitehexeyani heitseriekameki 'aixia xeketeneyurieka yu'iwama watsata, yemeki xekeniwanitiaka xepikatekuhayeikawani, 'ixa heritsixi wahetsie meta teewatari wahetsie.

17 Yunaime yaxeikia xeketeniwaparewieka, memikatirikawi meta memitirikawi. Xeime xepikamakaka, matsu Kakaiyari pita 'aixia tiyuruwame kanihikitini. Xika kwinimieme ti'aneni xeme xemika'ikema hikitini, nehetsia xekeniwa'atia ne 'aixia nemitiyurieniki”.

18 »'Ana, ne naime nekatinixe'utaxatiani kehepa'i xeme xemitekahunikekai.

'Awie nenieremete kememiteheni'arie

19 »Yatepitækaki Yawé kemainekai takakaiyari, tekanayekine Huré hiriyari manuka muhiriyyatsie 'amuxeutsixi wakwiepa te'erieti. Mana tekaniukine makumawe 'amakuyewatsie makumariwetsie xeme mana xekaniuneniere, mana te'akineka Karetse-Waxineya tekaniu'axiani.

20 Hiki ne mana mipai nepitixehetahiaawixi: "Ari tekaniuta'axiani mihiriyatsie 'amuxeutsixi wakwiederitsie, kwie Yawé takakaiyari mitatsiyetuirietsie.

21 Xekeneuxeiya, Yawé xekakaiyari kwie kanixeyetuirieniri. Xekenehu yukwie xekenayeitia Yawé kemitixehahiawekai, xetutsima wakakaiyari. Xepika'mamaka meta xepika'utiweranareni".

22 »Matsi xeme xeyunaiti mipai xepinete'utahiaawixi: "Tepiwaranuni'ani hipame ta'iwama meri miki kwie memixeiyayuki, meta memitatetaxatianiki kehepa'i temitekine meta kemi'ane kiekaritetsie temeye'axiani".

23 »Kexemutiyua 'aixia puyi, 'ayumieme tamamata heimana yuhutame nekaniwaranayexeiya xe'iwama, yuxexuime xeinuiwaritsie miemete.

24 Tamamata heimana yuhutati mekanekine mihiriyatsie, mayeweritsie 'Etsikuri mekaniye'axiani mana kwie mekaniuxeiya.

25 Mana timieme hipame 'ikwaxi mekateniukatini, mekatateni'atiirieni meta mekatateniutaxatiani kwietsie ke'aixia mire'anekai Yawé takakaiyari mitatsixatia.

Yawé kememikate'anu'eni

26 »Matsi, xeme xepika'uyuwairiyaxi mana xemeutiyuneki Yawé xekakaiyari kemitixe'u'aitiakai xepika'anu'eni.

27 Xekaniutiniukixieni yuxamaruta, mipai xekaniutiyuani: "Yawé pitatsi'uxiwe'erie, miki pitatsi'ayewiti 'Ekipitu kwiederitsie, 'amuxeutsixi wahetsia mitatsiyetuaniki xeikia miki memitatsihakumaweriyaki.

²⁸ ḡHakewari tepeyehu? Ta'iwama kwinimieme mekatatenimariutani, miki mipai mekaniutiyaneni kename mana kiekatari waikawa mehetirikawi meta kwinimieme mehetiti, kename wakiekari hemamariwawe meta kename wakuraru muyuawitsie paiti heye'atika. Matsi 'imatirieka, mipai mekaniutiyaneni kename mana 'anakitsixi mewarexei".

²⁹ »Hiki 'ana mipai nepitixe'uta'ei: "Hawaiki xepikaheumamaka meta miki xepikawareumakaxeni.

³⁰ Yawé xekakaiyari xehixie paiti 'anuyekaiti kaniumenti, miki xehetsieme kaniyutamiemiki, 'Ekipitu kexemitehenenierixi kemireyuri hepai

³¹ meta makumawetsie. Meta huyeta xemuhukaitsie, meta kemitixe'atia 'ena paiti, xeme xekatenimaika Yawé takakaiyari kemitixe'utixime, tevi yuniwe muyurie hepai".

³² »Miyatiti, xeme nixewiti hetsiena pikatiuwi Yawé takakaiyari hetsie,

³³ miki panuyekatei xehixie xekuwawirienike hakewa xemetiyaxe. Tíkariki tai hepai 'aneti pumiekai xehamatia, huye xemixeyianiki kexemitehu, tukariki hai hepai 'aneti pumiekai xehamatia.

³⁴ »Kepauka Yawé xeme xeniukixiekame mixe'u'eni, 'ana kaniuyeha'ani, hiki mipai kaniutayini:

³⁵ "Nixewiti tevi 'iki nuiwari 'axamemite'u'iyaritsie mieme miki kwie 'aixia mi'anepikaxeiya watutsima nemiwayetuirienikekai nemainekai.

³⁶ Karewi xeikia kanixeiyamiki Kepune nu'aya. Miki meta nuiwarimama nekaniwayetuiriemiki

kwie ke'aneme hetsie make, Yawé hetsie tiwiyati muyuhayewakaikí".

37 »Xeme xete'uyurieku Yawé neta kaneniuheka, mipai kanetiniutahiawe: "Ekita yaxeikia miki kwietsie pepikaheutahani.

38 Kutsuhexi Nuni nu'aya matsiparewiwame xeikia kaneutahamiki. Keneuparewi waikawa muyuwai'riyaniki, miki katiniyurimiki 'ixaheritsixi miki kwieyaritsie miwaye'atiani.

39 Meta xeniwema 'etsimemititi, 'akuxi 'atsimemikatemate tita 'aixia miti'ane meta 'axamiti'ane, miki menawarienike xemiwa'eriekai, miki hirixia mepeutahaxiani miki kwieyaritsie meta yukwie mepayeitiani, ne nekaniwayeturieniri.

40 Xeme matsi hiki, xekenakunuaxia makumawetsie. Xekeneuhuni Haramara Mixeta hepatisie".

41 »Xeme mipai xekaniutiyuani: "Tame 'axatepite'uyuri Yawé hepaitsita. Peru tekanihuni tekaniwakwiyuni Yawé takakaiyari kemitiatiuta'aitia". Hiki 'ana yuxexuiti xeme xekaniyukuha'aritiani xemiyukwiyuki, mipai xeteku'eriwati kename kakwaniwe hiritsie xemitiyuneki.

42 »Matsi Yawé mipai kanetiniutahiawe: "Mipai ketiniwarutahiawi mepikahekikani mepikayukwitiweni, ne wahamatia nepika'uyeikani. Xi ka meka'ukunuaxiani, mepiwarekwini memiwaraye'unie".

43 »Ne mipai nepitixe'utaxatia, peru xeme xepika'anu'enana. Yawé kemainekai

xepika'enu'eni, xeme matsi xekaheu'enanati xekananutikine hiritsie.

⁴⁴ Mana 'amuxeutsixi memitamakai mekanayekine mexe'anukunakeke,mekaxe-nanukuweiya xietxi wahepa*i*,mekanixeha'iwa Tsehixi memiyeki Kuxima paiti mekaniye'ax*ia*ni.

⁴⁵ Hiki xeme xe'u'ax*ia*ka, xekaniutitsuan Yawé hixie, matsi miki pikaxe'u'eni kexemiteyuhiweriekai.

⁴⁶ 'Ayumieme xeme, Karetsi mirakutewatsie miixa wiyari xekanititekaitini.

2

Makumawetsie kememite'u'uwalkai

¹ »Hiki 'ana tekanekine makumawetsie Haramara Mixeta mayema hepatsie, Yawé keminerah*ia*wekai. Miixa tepuyuri Tsehixi hiriysi warita te'anakukineke.

² Hiki Yawé mipai kanetiniutah*ia*we:

³ "Xeketeneuhayewari 'iki hiritsie xe'u'uwaiti, tayeta hepa pita xekenehu.

⁴ Mipai ketiniwarutah*ia*wi teiteri: 'Kwitiwari yu'iwama wakwietsie xekaniuyekinikuni, 'Etsahu xiyyarimama wakwietsie, Tsehixi memititei. Tsepaneti miki memixemakaxe, yumarima xekeneuhuni,

⁵ miki xepikawakwitiweni, miki wakwie 'etsiwa tima ne nepikaxeyeturiri*en*i, keyeume xemeuketsinatima. 'Etsahu xiyyarimama nekaniwayeturiri*en*i miki kwie Tsehixi kwieyari.

⁶ Xeketeniwarupit*ia* 'ikwai mana timieme xemitekwa'aki meta haa kepa*meme* xemihare".

7 »Yamepitemate kename Yawé xekakaiyari xeparewie naimeki kexemiteyurie, meta xe'iwiya makumawetsie xe'u'uwakaku. 'Iki huta tewiyari wiyari, Yawé xekakaiyari xehamatia kaniuyeikani meta nitixaiti pikatixeheuyehiwa.

8 »Hiki mana ta'iwama wakwietsie tekaniuyekine, miki 'Etsahu xiiyarimama Tsehixi kwieyaritsie memitama. Tekaniweiyakaitini 'Arawa huyeyari 'Erati matinena meta 'Etsihuni-Kewexi. 'Ariketa mana te'ukunuaxiaka hiki tekanekeine makumawetsie Muhawi kwieyaritsie.

9 »Yawé mipaita kanetiniutahiae: "Muhamwitsixi xepikawarekwitiweni, xepikawarehaxiatika, ne miki wakwie 'etsiwatima nepikaxeyeturirieni. Ne miki Ruti xiiyarimama nekaniwayeturirieni 'Axi kwieyari"».

10 Meripaiti teiteri mana mekanititekaitini yumiireti waikawa meyiaweti, miki 'emitsixi mepihikitikai, kwinimieme meputitikai 'anakitsixi wahepai.

11 Miki meta 'anakitsixi teiteri kwinimieme memutiti mepite'uteriwariwakai, matsi muhamwitsixi 'emitsixi mepitewaruteriwakai.

12 Meripaitita hureutsixi Tsehixi mirakutewatsie mekanititekaitini, Peru 'Etsahu nuiwarimama mekaniwarutaweiya mekaniwarutakwini, hiki wahuyeripa mekaniyuhyewa, kememiteheyurieni hepa 'ixaheritsixi Yawé hakewa kwie miwareyetuirienitsie.

13 «Yawé mipai katatineta'aitiani: "Xekeneuhuni. Xekenanukini Tsereri 'akiyaritsie". Hiki mipai tekateniuukine.

14 'Anari xeitewiyari heimana tamamata heimana 'atahaika wiyari kananuyemiekaitini kepauka temayekitsie Karetci-Waxineya meta temanukitsie Tsereri 'akiyaritsie 'iniariti. Merikite 'ana mepanuyekwikairi yunaiti meripaiti memiyukukuyametetikai, Yawé kemutayikai.

15 Yawé kaniwaruta'axiya wakwiti, kaniwaranuyekwini yunaime.

16 »Kepaukari nixewiti mikayuhayewanekai meripaiti kuyaxi memihikitikai,

17 Yawé mipai kanetiniutahiawe:

18 "Hikiri xekananukinikuni Muhawi kwieyaritsie 'Axi kiekariyaritsie.

19 Kepauka xemeta'axiani 'amunitsixi wakwietsie Ruti nuiwarimama wahetsia, xepikawarekwitiwesi meta xepikawarehaxiatia, miki wakwie 'etsiwatima nepikaxeyeturiri. Miki kwie Ruti nuiwarimama nekaniwayeturiri.

20 Miixa wiyari kananuyemieni, miki kwieyari teiteri 'amemutiti wakwie kanayeitiariwakaitini, meripaiti miki mana memititekaiki. 'Amunitsixi mekateniwaruteriwakaitini tsamitsumitsixi.

21 Miki mekaniyumiirekaitini waikawa mekanitirikawikaitini, yemeki 'amekaniutikaitini 'anakitsixi wahepa, matsi Yawé 'amunitsixi waparewiekaku mekaniwaruka'una, hiki mewarayeweiyaka mana mekanikuyaxe.

22 Yawé yaxeikia katiniuyuriri 'Etsahu nuiwarimama wahetsieme, Tsehixi kwieyaritsie memitamakai, mikiwa waparewiekaku hureutsixi mekaniwaruka'una. Miki mana

kaniwarayeweiya 'Etsahu nuiwarimama mana memiyuhayewaki, hiki 'akuxi mana mekanetiteni mipai tiuyiku.

²³ Meta yaxeikia 'aweutsixi kiekari 'etsimiyeyeutsie Kahatsa 'aurie mameutitekai, meta katuritsixi Kireta memeyeki mekaniwarukwini, 'anari mana metiteti mekanakine wahuyeripa.

Kemira'iwarie ti'aitame Tsikuni, Hetsiwuni kiekame

²⁴ »'Ariketa Yawé mipai katatiniutahiawe: "Hikitari hekwameki xekeneyukuha'aritia. 'Axinuni 'akiyaritsie xekeneukini. Ne nekanixeyetuiriemiki Tsikuni 'amuxeu tewiyari meta naime kwieya, Hetsiwuni kiekariyaritsie miti'aita. 'Ari xekenaye'axia wakwie xemewanawairieniki. Mipai xeketeniwarutahiaawi kename xewatakwini.

²⁵ Hikiri kwitiwa nekanitsutiamiki yanekatiniyurimiki memixemakaxeniki yunaiti nuiwarite 'ena kwiepa memitama. Kepauka nuiwarite memixetamarieni, mekanitimamakuni mekaneuyuyexirkuni marikaki mekanityiyyiakakuni".

²⁶ »Makumawetsie paiti Karemuti mirakutewatsie tekuteti tupiritsixi nekanwareni'ani Tsikuni hetsia, Hetsiwuni kiekariyaritsie miti'aitame hetsia, 'iki niuki kayuwati tiyupitiwameki:

²⁷ "Ketaneupitia 'akwietsie temuyekineki, huye miheitserie 'utia xeikia tepiyehu, xaitse tepika'uyune ta'utata nitatserietatsie.

²⁸ Tame tepiteyutuani tita temitetikwani meta haa kepaimeeme temanuhareni. Ketaneupitia xeikia mana temuyekineki,

29 kememiyi 'Etsahu nuiwarimama wahepa*i*, mana Tsehixi memititei, meta muhawitsixi 'Axi memetitekai. Tame Kurutani hatuxameyaritsie tepukinekeyu kwie Yawé takakaiyari mitatsixatiatsie temiye'axianiki".

30 »Peru Tsikuni, Hetsiwuni kiekariyaritsie ti'aitame, yapikatiutanaki'eri mana temuyekineki, Yawé takakaiyari 'iyarieyatsie tse'ime mayeitiaki, tame pita temite'ita'aitianiki, hiki ketemite'i'aitia.

31 Hiki Yawé mipai kanetiniutahiawe: "Hiki kwit*wa* nekanixeyetuiriemiki Tsikuni meta kwieya. Xekenayekini kwieya xema'iwaki, miki yukwie xekenayeitia".

32 »Kepauka Tsikuni mayetia yukuyaxima yunaime warawititi, tatsitakwinike Yahatsa mirayetewatsie,

33 Yawé takakaiyari kataniyetuirieni tekaniwara'iwa, yunaime niwemama meta yunaime kuyaximama.

34 'Ana naime kiekaritetsie tekaniye'axiani, naime tekaniuka'una, yunaime tekaniwarukwini 'ukitsi 'ukarawetsixi meta tiiri. Nixewiti pi'ka'uyuhayewaxi 'ayeniereti.

35 Tame xeikia tekateniwarehapani tewaxi meta tekatenepini kiekaritetsie temite'ukaxe*i* miraye'atika.

36 'Aruhexi temikatsutia, kiekari 'Axinuni 'akiyari tetsita mukuma, meta Karaha paiti, nixewiti kiekari pikatatsi'a'iwaxi, Yawé takakaiyari xexuime kiekarite pitatsiyeturi.

37 Matsi Yawé takakaiyari kemitiatiuta'aitiakai, tame 'amunitsixi wakwietsie tepikaye'axia,

tatsiari Kawuki 'akiyaritsie 'anutaïye mukuma meta miki hiriyanirtsie kiekari mukumanekaitse.

3

Kemira'iwarie ti'aitame 'Uhuki, Watsani kiekame

¹ »Kepauka temeki Watsani hepatsie, ti'aitame 'Uhuki mana miti'aitametikai, kanayeyani 'Erurehi mirakutewatsie kataninakekaitini. Kaniwarawitikikaitini yunaime yukuyaxima, 'ari metatsitakwinike.

² Matsi Yawé mi:pai kanetiniutahiawe: "Hawaiki xepikaheumamaka, ne 'ari nekaniwayetuani xehetsia, yunaime kuyaximama meta naime kwieya kemiyewa. Yaxeikia xekeneuyuri Tsikuni kexemeyuri, 'amuxeutsixi tiwa'aitiwame, Hetsiwuni kiekame".

³ »Mi:pai katiniuyini. Yawé takaka:iyari kataniyeturieni miki ti'aitame Watsani kiekame meta yunaime kuyaximama. Tekaniwara'iwa, nixewiti pikauyuhayewaxi.

⁴ 'Ana naime kiekarite mana mieme tepuka'unaxi. Tahetsiemieme tepayeitia haika tewiyari kiekarite 'Axikuwi kwieyaritsie mukumanekai, 'Uhuki mira'aitakaitsie Watsani kwieyaritsie.

⁵ Naiti miki kiekarite 'aixia kani'anenekaitini kuraruyari 'akanatitikaitini, 'itupari hexeiyatikaiti yukitenie meta kiyexi pituikatikatei 'apapati, meka'iniariti hipati kiekarite 'etsimi:yeyeu kuraru mikahexeiyatikatei.

⁶ Yaxeikia ketemiteheyuri Tsikuni hetsia, ti'aitame Hetsiwuni kiekame, naime kiekarite

tekaniuka'una, 'ukitsi, 'ukarawetsixi meta tiiri tewakwiti,

⁷ matsu watewama tapiinite tepitehayeitia meta kiekaritsie temite'ukaxe miraye'atika.

⁸ »Mipai katiniuyini 'iya tukaritsie tahetsieme miki kwie tekanayeitiani yuhutame te'aitamete 'amuxeutsixi wahetsia mumiemetikai, tatsiari naime taumanatineika hepatsie mtiuyehane Kurutani hatuxameyaritsie, 'Axinuni 'akiyari manuyehanetsie Heximuni hiriyaritsie paiti,

⁹ tsiruniyutsixi mipai mepite'uteriwakai Tsirihuni, 'amuxeutsixita Tsenixi.

¹⁰ Yaxeikiata tapiini tepayeitia naiti kiekarite makuweweritsie, naiti Karaha meta naiti Watsani kwieyaritsie paiti, Tsarikaha meta 'Erurehi paiti, 'Uhuki mira'aitakai kiekariyaritetsie Watsahani mihikitikai.

¹¹ Yuriki miki, 'Uhuki Watsani kwieyaritsie ti'aitame miki 'imatireme kanihikitikaitini 'amutewikai. Miki hupumeya tepia kanihikitikaitini, nauka meturuyari heimana merie meturuyari kanitewikaitini 'aiwaritatsieta huta meturuyari pexeiyakai. Hiki 'akuxi kanehekiaka miki Xawaha 'amunitsxi wakiekaritsie.

Miki kwie kemi'ane rakwie miratia

¹² »Kepauka miki kwie tahetsieme temayeitia, Xuweni meta Kahari wanuiwarima nepiwayetuiri 'Aruhexi yeta mukuma meta 'aki 'Axinuni manuyeka 'aurie mukuma, meta hixiapa 'akame mihiriya Karaha kwieyari yukiekari hexeiyakame.

¹³ Muyuhayewaxi Karaha kwieyari meta naime 'Uhuki mîra'aitakaitsie, tatsiari Watsani kwieyari, nepiwayetuiri hixiata me'arikame Manatsexi nuiwarimama.

»Mipai kani'aneni, naiti 'Axikuwi kwieyari Watsani kwieyaritsie mukuma katinimatiwani, 'amemutiti wakwie.

¹⁴ Xewiti Manatsexi nuiwarieya Yahixi titewati, naime miki 'Axikuwi kwieyari yuhetsieme kanayeitiani ketsureutsixi wakwie maye'atikatsie paiti ye'atikaime meta makateutsixi wakwie maye'atikatsie, miki Watsani kwieyari yuhepa'i pita katiniteriwa, Kawuti-Yahixi katiniteriwa. Hiki 'akuxi yaxeikia katinakutewaka.

¹⁵ Karaha kwieyari Makixi nekaniyetuirieni,

¹⁶ Xuweni meta Kahari wanuiwarima nekaniwayetuirieni Karaha yetsutime 'aki 'Axinuni manuyeka 'uniereme, metatsiere Kawuki hatuxameyari manuyeka paiti, miki 'amunitsixi wakwie maka'atika miwa'iniariyari.

¹⁷ Wakwie maka'atika tau makayuyuipiketsie kanihikitikaitini Kurutani hatuxameyari, harakuna mayema Kinereti ye'atikaiti meta harakuna 'Arawa mayema paiti ye'atikaiti, miki Haramara Mimiki mititewa, hiri Pitsikaha mititewa manuka paiti.

¹⁸ »'Ana ne mipai nekatiniwaruta'aitiani: "Yawé takakaiyari kanixeyetuirieni 'iki kwie yukwie xemayeitianiki. Xeme 'ukitsi xemitirikawi meta xemukuyaxi, 'anutaïye xekenanukini xe'anuyeteti yu'iwama 'ixaheritsixi wahixie.

¹⁹ Kiekarite nemixeyetuiritsie xeikia mepititeni xe'itama, xeniwema meta xetewama ne

nemítimate waikawa xemiwarexeiya.

20 Xepíkahahuni kwitiwa kwie nemixeyetuirltsie, kepaukake Yawé xe'iwama miwaka'uxipitiani xeme kemítixeyetuiri, kepaukake miki kwie memi'axe Yawé takakaiyari miwayeturieni Kurutani 'anutaíye mukuma".

Kutsuhexi kemitiuhiritiarie

21 »Merikite 'iya tukaritsie 'ana Kutsuhexi mipai nekatiniuhiritiiani: "Eki Pekatiniuxeiya naime Yawé takakaiyari kemíwaruyuri miki yuhutame te'aitamete. Yaxeikíata kaniwayurimiki yunaime te'aitamete kemi'ane wahetsia pemiye'ani.

22 Xepíkawamakaxeni, Yawé 'akakaiyari yuriki kaniyumiñieni xehetsiemieme".

Kakaiyari Muitsexi pi'ka'upitia Kurutanitsie manuyani

23 »'Ana ne Yawé waikawameki mipai nekatini-utawawirieni:

24 "Yawé Kakaiyari, 'eki pekanitsutiiani ne mati'uximayatsiriwame penetixeitsitiati kepemítimariwe kepemítitírikaiye, xewiti kakaiyari pumawe muyuawitsie meta kwiepa mipai tiyurieneti kepemítiyuriene meta mariweme kepemítiyuriwe.

25 Keneneupitia nemanuyaniki, meta nemixeyaki kwie 'aixia mi'ane Kurutani 'anutaíye mukuma, miki witsimitiu'ane mihiiriya kwieyari, meta Riwanu mirakutewatsie".

26 Peru xehetsiemieme Yawé kaneniuheyehka, pikanshi'anu'eni, matsi 'ipai pita kanetiniutahíawe: "Ari ketineuhayewa. Tawariri miki hepaitsita pepikanetikuxaxatiwani.

27 Kenanutiye'a pita Pitsikaha hiriyanirtsie, hiki mana keneutanierixia 'ayeta meta 'atsutiatsie, 'atserietatsie meta 'a'utatatsie. Kwie keneuxeiya yemeki 'ahixiteki, mi:pai nekanaineni 'eki pekapanuyani Kurutani hatuxameyaritsie.

28 Kutsuhexi ketineutaxatia naime tita mireuyewetse, keneutuika wa:kawa muyuwairiyaniki, miki pita kananuyeyerimiki 'iki teiteri mi:waranuwitinkiki meta miki kaniwayetuiriemiki kwie pemixxeiya".

29 »Hiki 'ana mana tekaniyuhatywakaitini mayeweritsie, Weti-Pehuxi 'anutaiyetsie.

4

Kememite'ayehitiarie yamemitekahuniki

1 »Ixaheritsixi, 'iki xekeneu'enii 'aitsika 'iniari niukiyari kenemitiye'u'ikitia, kemaine yaxemitekahuniki. 'Ana mi:pai xeteyurieti xekaneutahaxiakuni 'iya kwieyaritsie Yawé tatutsima wakakaiyari mixeyetuirietie xekwie mayaniki.

2 'Iki 'aitsika nemixeyeturi xepikahenutiyayatsani xeiniukiyari meta xepikahenakaxiriwani. Matsi pita Yawé takakaiyari 'aitsikaya xekenaye'atiwani.

3 »Xemerri xekaniuneniere Yawé kemitiuyuri Wahari-Pehuxi meta Yawé xekakaiyari kemitiwaruka'unaxi tatsata ta'iwama kemi'anee kakaiyari mana kiekame me'ayexeiyati memaki.

4 Peru xeme, yunaiti kemi'anee heitseriemeki yaxemitekahuksi Yawé takakaiyari hetsie xetewiyati, hiki 'akuxi xekanayeneniereni.

5 »Neuxei, neri nepitixe'uta'ikitiā 'iniari niukiyari meta 'aitsika Yawé nekakaiyari keminetiuta'aitia, xemerí mipai xemitekakineki miki kwleyaritsie xe'axiame xekwie mayanitsie.

6 Xekenaye'atiaka meta yaxeketeneu'uwani, mipai 'ana xepitematsiikire kenamē xete'uyemate xetemaiwawe hipame nuiwarite wahixie. Miki mepitamarieni naime 'iki 'iniari niukiyari, hiki 'ana mipai mepitiyuani: "Yuriki, 'iki teiteri mepite'akumate meta mepitemaiwawe, 'iki nuiwari memimariwe mepihiki".

7 Pumawe xewiti nuiwari tahepā timariweti. Pumawe nuiwari kakaiyari mehexeyati 'ahurawa tahepā Yawé takakaiyari 'ahurawa temexeyiya temehiawē.

8 Tawarita xewiti nuiwari pumawe mariweti 'iniari niukiyari meta 'aitsika 'aixia 'anuyitikaime hexeyati, 'iki naiti 'aitsika nemixekuxaxatia hepai 'anuyitikaime.

9 »Peru xeyukweriwayurieti xekeneu'enana, xepikatehatit̄imaiyani kexemite'unenierixi, mexi xe'ayeneniere yu'iyariki xepikahetit̄imaiyani. Miki xekeniwarutaxatia yuniwema meta yuteukarima.

10 Kepauka xeme Yawé Kakaiyari hamatia xemu'uwakaitsie Huré, 'ana mipai kanetine-tahiawē: "Keniwarukuxeiri teiteri nehixie memiti'uniki meta neniuiki memi'enieniki, meminetsimakaxeniki kwiepa kepaimexia memu'uwani, meta kenemitiwatahiaue mipaita memitewata'ikitianiki yuniwema".

11 Xeme 'ana xekaniyukuxeiri eni miki hiritia, mana xekaniti'ukaitini, mexi miki hiri takai tai

muyuawitsiepai kaniye'axekaitini, hai yiyiwiti mana kana'ukaitini meta mana kaniuyikaitini.

12 Hiki 'ana Yawé kanixe'utahiawe taitsiepaитi, xeme xekanei'enieni niukieya kemainekai, peru tixaитi xepikatehexei, niuki yuariyaya xeikia xepeniekai.

13 Yawé 'ana pixehetaxatia yutiratu, tamamata 'aitsikayari, mikí meka'utia hutame tetexi wewerimetsie 'etsitsutsuimetsie, hiki 'ana pixeheta'aitia mipai xemitekahuniki.

14 Meta 'ana Yawé pinetsiheta'aitia nemixeti'ikitianiki 'iniari niukiyari meta 'aitsika xeme mipai xemitekakineki 'iya kwieyaritsie xekwie mayanitsie kepauka Kurutani hatuxameyaritsie xemanukine.

Hipame kakaiyarixi

15 »Kepauka Yawé mixehetahawixi Huré yemuriyaritia, tai hepai 'anekametsie, xeme tixaитi xepikatehexei. 'Ayumieme, xekeneyu'iwiyani waikawa

16 xepikayutsewiximaka kakaiyarixi xewawewieti 'uki hepai tiyuxexeiyame yatiní 'ukaratsi hepai tiyuxexeiyame,

17 yatiní tewaxi meta yeutari yatiní memite'awiwawe,

18 Yatiní yeutari kwiепa memitekumaketewe, yatiní tsapari hapa memiye'uwa kwię hetia paiti wahepaи mete'aneneme.

19 Matsi kepauka teiki xeheneniereme mana xemitexeiya naiti tita hetsiena mitixuawe muyuawitsie miemete xemiwaxeiya — tatsiari tau, metseri meta xurawetsixi— xiка

xekuyuitiariwani xemiwarayexeiyani, miki xepikawarayexeiyani. Miki muyuawitsie memeukatei Yawé takakaiyari kaniwaranayexeiya, nuiwarite kwiepa memitama wakakaiyarixima memihikitiniki

20 Peru xeme Yawé kanixe'ayewitini 'Ekipitutsie, miki putsuta hakewa tepia mekwaxiyarie, xeme teiterimama xemihikitiniki hetsiana miemete, hiki kexemi'ane.

21 »Matsi, xehetsiemieme Yawé kaneniyueheka, mipai kanetiniutahiawe kename ne 'anutaïye neka'anuyanikekai Kurutani hatuxameyaritsie meta kename kwie 'aixia mi'anetsie nekaye'anikekai, Yawé takakaiyari mixeyetuirietsie.

22 Neri iki kwieyaritsie nekanimimiki neka'anuyeiweti Kurutanitsie, xeme hirixia xekananikinikuni, miki kwie 'aixia mi'anetsie xekanitityaxikuni xekwie mayanitsie.

23 Kamitsi yumarima 'aixia, xepikahetiti'maiyani Yawé xekakaiyari tiratu kemitiuwewi xehamatia. Hipame kakaiyarixi xepikawawewieka yiki me'aneneme Yawé xekakaiyari kemitixeku'imaiyakai,

24 kariki Yawé xekakaiyari tai hepai kani'aneni mitiyuxixitsitiwa meta Kakaiyari mi'itetsa kanihikitini.

25 »Xīka 'arike yuniwema xewarayexeiyame meta yuteukarima, meta xīka manari miixa wiyari xetiteti, 'arike xīka 'axaxete'uyurieni, xīka xewarutiwewieni kakaiyarixi tixaitimexi xetewa'iket, mipai 'axamiti'ane xeteyurieti Yawé yukakaiyari hixie xepiyehaxiatiani,

26 Hiki ne yanekanitayimiki muyuawi meta kwie memunenierixi mekanihiktitakuni xehetsieme, iki Kurutanitsie xe'anikineme miki xekwie mayanitsie kwitiwa xekanakumawerikuni. Mana miixa wiyari xepikatihini, xekanakumaweriyarieku yunaiti.

27 Yawé yayupaimeeme xeikia kaniwahayewamiki, hipame nuiwarite watsata kaniwataxiriexiamiki.

28 Mana paiti xeme xepiwarayexeiyani kiyexi kakaiyarixiyari meta tetexi, teiteri wawewiya mepehikitini: kakaiyarixi memikaheuneniere meta memikaheu'enana, memikatekwa'a meta memikateheu'ikwe.

29 »Mexika mana paiti pe'uyeikati Yawé 'akakaiyari pe'utiwauni yemeki 'a'iyariki meta kepemiti'amateki pekanikaxeiyamiki.

30 Hiki 'uximatiarikatsata pe'uyeikati meta petiuka'eniwati, miki peheutiparitiamē pehakunuani Yawé 'akakaiyari hetsia hiki pepi'enieni niukieya.

31 Kariki Yawé 'akakaiyari mitiyukanenimaya kanihikitini, miki pikamatsiku'eirieni meta pikamatsika'una, miki pikahetimaiya tiratu 'atutsima yatiwarahaweti mitawewi.

Yawé, Kakaiyari kanihikitini

32 »Xekeneuyuta'iwawiya mīme meripai kiekatari wahepaitsita kememite'uyuriki, iya tukaritsie kepauka Kakaiyari tewi mutawewitsie 'ena kwiepa, meta naitsarie kwiepa mipai ketineuta'iwau xika heiwa mieme mipai tiuyini yatini mipai tiu matsiikire mariwemekī hiki kemiti'ane.

33 Hipati tēteri mepumawe Kakaiyari me'u'enieka taipa warutahia weku, kehepā 'eki pemitiu'enaxi, meta 'ayeniereti 'uyeikati yamititaxataki.

34 Xewiti tawari kakaiyarititi meutahaniki xeime nuiwaritsie pumawe, muwarayewitinki yuhetsieme yemek̄i mamariwawemek̄i, kuyaxa wewieti, yumamá tirikaiyemek̄i tatserati, waikawamek̄i makaxiwame, Yawé xekakaiyari xehetsieme m̄itiuyuri hepai 'Ekipitu, xeme xenenierekaku.

35 »Mipai pitiyī mīki naiti 'ahixie 'eki mipai pem̄itimaikaki kename Yawé Kakaiyari xeikia hiki, meta kename tawarita xewiti ka'uyeika.

36 Muyuawitsiepai yuniuki kaxeniu'enitsitiya, mipai mimatita'ikitianiki. Meta kwiepa kameniuxestsiani yutai kem̄itimariwe, mikitsie mimatsi'utahia wixi.

37 Yawé waikawamek̄i piwanaki'eriekai 'atut-sima, hiki wanuiwari kaniwararanayexeiya, 'ayumieme 'Ekipitu kameniyewitini yukimana mari-wemek̄i tiyurieneti,

38 'ahixie kaniwaruka'una nuiwarite mem̄imamariwawe mem̄itirikawi 'eki kepemikatitirikaiye, mīki kwieyaritsie mimatsi'atianiki, mimatsiyetuirieniki, hiki kem̄itimatsiiki.

39 »Mipai ketinetimati meta yuriki Yawé Kakaiyari kenayeitiwani taheima muyuawitsie meta 'ena kwiepa, meta kename tawarita xewiti ka'uyeika.

40 Yaketinekamieni 'iniari niukiyaritsie meta

naime 'aitsikayatsie hiki kenemimatiuta'aitia. Mipai 'eki meta 'anuiwarima 'aixia 'iyari mepu'uwaní, meta miixa wiyari xekaniyurikuni miki kwieyaritsie Yawé 'akakaiyari mixeyetuirietsie yuheyemekí».

Kiekariyu'awiwietame

⁴¹ Hiki Muitsexi kiekarite haikame kananayexeiya Kurutani 'anutaíye tau manatineika hepatsie,

⁴² miyíwenikí miki kiekaritetsie tuyuti'awieta, xi ka xewiti yu'iwa 'umiieni kaheye'unieti ka'imaime. Mipai 'ana miki piyíweni mana tuyuta'unaki tuyutawikweitsitianiki.

⁴³ Xuweni nuiwarimama wahetsieme kananayexeiya Wetsexi makumawetsie mukuma makuweritsie, meta Kahari nuiwarimama wahetsieme Xamuti kiekariyari Karaha kwieyaritsie, meta Manatsexi nuiwarimama wahetsieme Kurani kiekariyari Watsani kwieyaritsie mukuma.

'Aitsika hakewa me'ayumiemetikai

⁴⁴ Iki 'aitsika kanihikitini Muitsexi 'ixaheritsixi teiteriyari miwarutaxatia.

⁴⁵ Iki kanihikitini 'aitsikate, miwakuxaxatiwakai Muitsexi kepauka 'Ekipitu memeyekitsie,

⁴⁶ kepauka 'akuxi Kurutani hepatsie memu'uwaní, mana makuweritsie 'ehurakaku Wetí-Pehuxi mirakutewatsie. Miki Tsikuni kanikwieyatikaitini, 'amuxeutsixi mitiwa'aitiwametikai, miki Hetsiwuni kiekariyarsie mukatei, mana Muitsexi kaniwara'iwa meta 'ixaheritsixi kepauka 'Ekipitu memayekitsie.

⁴⁷ 'Ixaheritsixi mana yupiini mekanayeit*ta*ni meta 'Uhuki mⁱkwieyat*ka* Watsani kwieyaritsie ti'aitame, tats*ta*ri mⁱme yuhutame te'aitamete 'amuxeutsixi, mⁱki mekanititekait*ti*ni Kurutani hepaitsatsies.

⁴⁸ Mⁱki kwie 'Aruhexi kanitsutikait*ti*ni, 'Axinuni hatiayaritsie manuye'atikatsie pait*ti*, meta Tsirihuni hiriayaritsie pait*ti*, tats*ta*ri Heximuni hiriayaritsie.

⁴⁹ Mⁱki nait*ti* kanihik*ti*ni 'Arawa meta Kurutani kwieyari tau manatineika hepatsie mieme, 'Arawani haramarayaritsie pait*ti*, Pitsikaha hiriayari hetia.

5

Tamamata 'aitsikayari (Hut 5:6-21 - Mem 20:1-17)

¹ Muitsexi yunaime 'ixaheritsixi kaniwarukuxeiri*en*i, mipai katiniwarutah*ia*w*e*we:

«'Ixaheritsixi, xekeneu'eni 'iniari niukiyari meta 'aitsikate waikawa hiki ne nemixetaxatiani. Xekenetimati mⁱki meta mipai xeketeneu'uwan*i*.

² Yawé takakaiyari tiratu kaniuwewieni tahamat*ia* Huré hiriayaritsie.

³ Yawé mⁱki tiratu muwewi tatutsima wahamat*ia* pikatiuyuri, matsi tahamat*ia* pitiuyuri, ketapaimeti hiki 'ena temu'uwa.

⁴ Yawé tai hetsie pⁱxe'utah*ia*wix*i* xe'anutaxeiyati mⁱki hiritsie.

⁵ 'Ana ne tihek*ta*tame nepat*ia* Yawé kemⁱtxek*ih*awek*ai*, nemⁱtxekuxaxat*ti*waniki

yemeki Yawé kemutainekai, xeme xemi-makakaiki tai, xepika'anutiki hiritsiepai. Yawé mi:pai kaniutayini:

- 6 »Ne Yawé 'akakaiyari nekanihikitini. Ne 'Ekipitu nekameniyewitini, miki kwieyaritsie wa'riyarika peti'uximayakaku.
- 7 »Tawarita hipame kakaiyarixi pepikawarayexeiyani nehixie.
- 8 »Nixeime kakaiyari hepai 'aneme pepikawewieka muyuawitsie miemetexi wahepa'i meta kwiepa memite 'u'uwa wahepa'i me'anenekame, meta kwie hetia haramaratsie miemetexi wahepa'i.
- 9 Miki wahetia pepika'utitunumakiekani meta pepikawarayexeiyani. Ne, Yawé 'akakaiyari nemii'tetsa nekanihikitini. Kepauka hipati 'axamemite'u'iyari, kepauka meminetsixani'erie, ne waniwema, wateukarima meta watutsima paiti 'uximatiarika nekaniwakupiti:wani.
- 10 Matsi, kepauka xeminetsinaki'erie meta kepauka ne'aitsika xemaye'atia, 'ana nenaki'eriya matsiikime nepayeiti:wa xeimiriyari xeniwema nuiwariyari wahetsie.
- 11 »Yaki xeikia Yawé xepika'utateri:wani mixekakaiyari. Ne Yawé nepikareiyehiwirieni kemi'anem inetsi'utateri:wa yaki xeikia 'utaiti.
- 12 »Kena'eriwani xawati tukariyari, miki tukari mi:patsie Yawé 'akakaiyari hetsieme ke-nayeitiaka, miki kemimiatiuta'aitia.
- 13 'Ataxewime tukari xeikia ketine'uximayaka, mi:pai pa:meme tukariyaritsie naime

kepem̄itiyurienik̄ ketine'uximayaka,

¹⁴ matsi 'atahutarieka tukari kena'eriwani 'uxipiya tukari mihik̄ 'ana pemeyexeiyanik̄ Yawé 'akakaiyari. 'Ana 'etsiwat̄ima pepikatikumaiwani, 'aniwema 'ukitsi meta 'ukari, meta pem̄itiwa'aitia 'ukitsi 'ukari te'uximayatamete, meta 'atuurutsixi kwietsanamete, 'apuxuri, nixewit̄ tima 'atewama, meta 'ateewa kiekame 'akiekaritsie muka. 'Ana mipai mepiteka'uxipieni 'ukitsi 'ukari wāriyarika te'uximayatamete, 'ahepai yaxeikia.

¹⁵ Kena'eriwani wāriyarika ti'uximayatame pematia 'Ekipitu, meta kena'eriwani Yawé 'akakaiyari mana mimatsiyewiti wākawa mariweme tiyurieneti. 'Ayumieme Yawé 'akakaiyari p̄imatsi'aitia peme'eriwanik̄ xawati tukariyari.

¹⁶ »Yaketinekamieni 'apaapa 'amaama kememaitika, yaxeikia Yawé 'akakaiyari kemimati'aitia, mipai petiyurieneti 'apepireutere 'ena kwiepa Yawé 'akakaiyari mimatsiyetuirie.

¹⁷ »Pepikati'amemiwani.

¹⁸ Xeime 'iyaya yatini kinaya pepikakumaiwani.

¹⁹ Pepikatinawayani.

²⁰ 'Itarikak̄ pepikatikuxatani 'ahepai tevi hepaitsita.

²¹ Xeime 'ahepai tevi 'iyaya pepikahiwe'erieka, meta kiiya pepikahiwe'erieka, meta kwieya, meta ti'uximayatsiriwame 'uki meta 'uka, meta turu kwietsanameya, meta puxuya, naime titi mitipiinieya.

²² »'Iki Yawé kaniniukieyatini karima tai het-

sie mitaxa, meta haiwitiritsie metatsiere kwi 'uyiwikaku, kepauka xeme hiritia xemiti'ukaitsie. Mipai xeikia kaniutayini. Hiki kaneka'utiiani tetexi hutame wewerimetsie, 'ana kaneniyeturirieni.

23 »Kepauka xeme xemi'eni xewiti 'utaniukame yiwikita, hiri mitaka hepai tiyuxexeiyakaku, yunaiti 'ana 'ukirawetsixi memanuyetei nuiwaritesie, nehetsia mekaniu'axiani

24 mipai mekaneteniutahiawe: “Yawé takakaiyari matsiikime payeitia tahixie witsikemi'ane meta kemitimariwe, tepi'eni niukieya taitsie 'ayeneikame. Hiki mipai tekatenetimani kename tukari hexeianitsiere tewi mimiwe tsepa Kakaiyari hamatiana mitiutaxa.

25 Peru neuxei, nikahirixia te'ukwini. 'Iki tai mimariwe pitatsi'ukwiwe xika 'akuxi te'iyeweiyani te'i'enieti Yawé takakaiyari niukieya.

26 Xewiti tewititi pi'ka'uyeikanikeyu Kakaiyari mayeniere 'u'enieka tai hetsie paiti, tame hiki ketemite'i'eni hepai.

27 'Eki 'ahurawa keneuye'a Yawé takakaiyari hixie, naime ketine'eni kemimaretahiawe. Hiki kememate'utahiwixi. Kememutiyua 'aixia kani'aneni.

28 »Yawé kaniu'ena xeme kepauka xeminetekuxaxatiwakai, hiki mipai kane-tiniutahiawe: “Nekaniu'ena 'iki te'iteri kememate'utahiwixi. Kememutiyua 'aixia kani'aneni.

29 Heiwati wa'iyari yemeki yuwa'iririyani meminetsi'ayemakaxeniki meta memeye'atiakaki

naime ne'aitsika, mipai miki meta waniwema yuheyemeki 'aixia 'iyari memu'uwaniki.

³⁰ »"Kenemie wahetsia mipai ketiniwaretahawi mekehakunuaxiani yuxamaruta.

³¹ 'Eki 'ena keneuyuhayewa 'akuxi nehamatia, naime nekamaniyetuiriemiki 'iniari niukiyari, 'aitsikate waikawa 'eki pemiwati'ikitiani, mipai memitehe'uwaniki kwie nemiwayetuirienitsie".

³² »Kamitsi yumarima, yaxeketeneu'uwani Yawé xekakaiyari kemitixe'uta'aitia, xaitsie xepikaheukuyuyuipikeni yutserieta niyu'utata.

³³ Huye 'utia xekeneuhuni Yawé xekakaiyari mixe'uta'utiiiri, xemayeneniereneniki, 'aixia ti'aneme xemite'ukaxexeiyani nikì meta miixa xemu'uwaniki kemi'ane kwieyaritsie xemi'axiani.

6

Kakaiyari kemitinaki'erieka

¹ »'Iki kanihikitini 'iniari niukiyari meta 'aitsika waikawa Yawé 'akakaiyari minetsi'uta'aitia ne nemimatsita'ikitianiki, mipai xemitehe'uwaniki xema'axianitsie yukwie xemayeitianiki,

² kepemireutere pe'uyeikati 'eki 'aniwema meta 'ateukarima pepeyexeiyani Yawé 'akakaiyari naime 'iniari niukiyaritsie yaxetekahuti meta 'aitsika waikawa nemimatsiyeturie, miixa wiyari 'apemuyeikaniki.

³ 'Ixaheritsixi, xekeneu'enana meta xekeneuyuwairiya yaxemitekahuniki. Mipai 'aixia 'iyari xepu'uwani, teiteri memiyumiire xepihikitini miki kwieyaritsie hakewa waikawa

retsi mexuawe meta xiete, kemixerahiaawekai Yawé, xetutsima wakakaiyari.

⁴ »Ixaheritsixi, xekeneu'enana: Yawé takakaiyari puyuxewi xeikia.

⁵ Kenenaki'erieka Yawé 'akakaiyari yeme 'a'iayariki, naime kepemiti'amate meta naime 'atirikariyaki.

⁶ 'A'iayaritsie kena'eriwani 'iki niuki hiki nemimatsi'aitia.

⁷ Yaketiniwakuxaxatiwani 'aniwema. Keniwakuxaxatiwani kepauka 'akie pemuka, meta kepauka huyeta pemumie, kepauka pemikakuximenitsie meta kepauka pemankukanenitsie.

⁸ 'Amamatssie keneutapieka ha'ukame 'iniari hepai mimatsiikiniki, meta 'ahixie pemi'iniaritiarieiekaki 'ahetsieme peme'eriwaniki,

⁹ 'akii kitsaraiyaritsie kena'utiaxja meta 'akiekari 'itupariyaritsie.

¹⁰ »Yawé 'akakaiyari kamanipitiamiki pemeutahaniki kwie miwarutaxatiakaitisie 'atutsimma 'Apırahami, 'Itsahaki meta Kakuwu. Miki kwieyari kiekarite kanexeiyani kwinimieme timamariyaweme meta rexeyiyatikaime 'eki pemika'itiwewi,

¹¹ kiite waikawa piinite tiuyepitikaime 'eki pemikatiuxeiri, meta putsu pexeyiyatikan xemikawati'inixia, meta kaxie huriwu haraweriyari pexeyiyatikan pemika'ika'e. Kepauka miki pemitikwanitsie petahuxame,

¹² keneyukweriwayurieka Yawé pemikahatitímaiyaniki, 'Ekipitu

mimatsiyewiti, miki kwieyaritsie wařriyarika pemiti'uximayatsitiariekaitsie.

13 »Yawé 'akakaiyari kenayemakaxeni, miki xeikia kenayexeiyani, yaketineyuhiritia miki kemititewaki.

14 Miki tēteri hipati xe'aurie memahane wakakāyarixi xepikawarayexeiyani,

15 Yawé 'akakaiyari 'ahamatia kaniuyeikani, Kakaiyari mi'itetsa kanihikitini, kapa waikawa 'uyeha'aniki 'ahepātsita, nika 'ena kwiepa metsi'akuyeitiani.

16 »Yawé 'akakaiyari pepika'iniataneni, Matsaha reyetewakaku xemite'uyuri hepai.

17 'Amarima xeikia kenaye'at̄wani Yawé 'akakaiyari 'aitsikaya, meta naime 'iniari niukiyari mimatsiyetuiiri.

18 Tita mitiheitserie tita 'aixia miti'ane yaketineyurieneni Yawé hixie, 'aixia 'iyari pemuyeikaniki meta miki 'akwie pemayeitianiki 'aixia mi'ane Yawé 'atutsimma miwaruxatiakaitsie.

19 Yawé yunaime kaniwarayeweiyamiki memixe'aye'unie kepauka xemiwaranukunanakeni, miki kemitixe'utahiawixi.

20 »'Uxa'atini warie, kepauka 'aniwe mimatsita'iwawiya: “¿Ketita ti'in̄ariyari niuki meta 'aitsikate naiti Yawé takakaiyari mixe'uta'aitia?”,

21 mipai pekatinita'eiyamiki: “Tame 'Ekipitu Parahuni ti'aitame wařriyarika tepite'i'uximayatsiriekai, peru Yawé mana kataniyewitini kwinimieme mariwemeki tiyurieneti t̄rikaiyemeki.

²² Tahixie, Yawé mamariyawemeki 'iniarite puwewi, meta kwinimieme 'aneneme 'uximatiarika 'ekipitutari wahetsieme, Parahuni meta yunaime tiiriayamama wahetsieme.

²³ Hiki mana kataniyewitini mítatsi'anuwitinkí 'iya kwieyaritsie tatutsima kemí'ane muwaru-taxatíakai kename tatsiyetuirienikekai.

²⁴ Yawé takakaiyari pitatsi'uta'aitia kename teke'eyemakaxeni meta temeye'atiakaku 'aitsikaya, 'aixia 'anemeki temu'uwanikí, te'ayeneniereti. Hiki temíte'u'uwa hepai.

²⁵ Xika yatetekahuni ta'iyariki naime 'aitsikatsie Yawé takakaiyari hixie, naimeki komaine, merikíte 'ana heitseriekameki temu'uwa tekanihíkitíkakuni".

7

Hipame nuiwarite kememítewarayewei

¹ »Yawé xekakaiyari 'iya kwieyaritsie kanixe'atiamíki mana yukwie xemayeitiáníki, mana 'atahuta nuiwarite kaniwaka'unamíki 'ahixie waikawa memítirikawi kepemikatitírikaiye 'ekí, mekanihíkitini hetitsixi, keriketseutsixi, 'amuxeutsixi, kananeutsixi, peretseutsixi, heweutsixi meta kewutseutsixi.

² Kepauka Yawé xekakaiyari mixeyetuirieni meta kepauka xeme xemíwara'iwa, 'ana kaneuyeweka yunaime xemíwaka'unakí. Nixeime hamatia tiratu xepíkawewieka, meta xepíkawanenimayaka.

³ Meta mikí nuiwarite wahetsia xepíkaneiketíweni, yuniwema 'ukari mikí

waniwema 'ukitsi xepikawatawititiwani, meta mana 'ukari xepikawaku'iwawani yuniwema wahetsieme,

⁴ Kariki miki 'ukari mekateniyurikuni 'uxa'atini warie Ti'aitame hetsia humemuwaruyunutiani meta miki mekateniyurikuni hipame pita kakaiyarixi mewarayexeiyame memuwarayeitiani. Hiki 'ana Yawé waikawa kaniyeha'amiki xehetsieme, 'anari yapauka kamanika'unamiki.

⁵ »Mipai xekaniwayurikuni miki nuiwarite: Hakewa memitehetimawa xekaniti'unakuni, watetexi memiwarayexeiya xekanititarakuni, 'uka 'Atserá kakaiyariyari 'ikiyari xekanititarakuni meta hipame wakakaiyarixi memiwewiyati ka xekaniwatitaiyakuni.

⁶ Kariki Yawé xekakaiyari hetsieme xeme teiteri xemipatsie xekanihikitini, miki kanixe'anayexeiya yunaime nuiwarite watsata, teiterimama hetsiana miemete xemihikitiniki.

⁷ »Yawé kanixe'utihewe'erieni hiki kanixe'anayexeiya, tsepa xemikayumiirekai meta tsepa nitixaitiki xemikateyunaki'erikai.

⁸ Matsinaki'erieti katiniuyurieni, meta raye'atianike kemitiwarutahawixi xetutsima, 'ayumieme Parahuni hetsia kanixe'utawikweitsitianni, 'Ekipitu ti'aitame, tixe'aitiakaku, wairiyarika xete'aitiariekaku pixe'ayewiti mariwemeki tiyurieneti tirikariyaki.

⁹ »'Ayumieme, Yawé xekakaiyari xekenetimati yuri Kakaiyari mihiiki, Kakaiyari heitserie yamitikamie, yutiratu hepaitsita yamitikamie

meye'atia tsepa nuiwarite waikawa me-manuyekika, meta yunaki'eriya matsiikime payeitia kemi'ané meminaki'erie wahetsia meta 'aitsikayatsie yamemitekahu,

¹⁰ matsi kemi'ané memixani'erie puwaka'una 'apikareutere mitiwarakapiti'aniki.

¹¹ 'Ayumieme 'iniari niukiyaritsie yaketinekamieni, 'aitsika miwaikawa hiki nemixe'atia xemeye'atianiki.

¹² »Xīka xe'i'enieni kemaine 'iki 'aitsika, xīka yaxetekakine, hiki 'ana Yawé xekakaiyari peye'atīni xetutsima kemitiwarutahia wixi, 'ana yunaki'eriya 'aixia mi'ané matsiikime payeitiani xehetsie.

¹³ Waikawa xenaki'erieti pixetimiiriya meta 'aixia piwayurieka tīri hukatsie memiyetei, meta 'ikwaxi 'iya kwietsie timieme 'atutsima miwaruxatiatsie. 'Iki katinixatani, tiriku 'aixia puyurieka, meta kaxie winuyari meta hatseiti, metatsiere 'atewama waniwema meta muxatsi.

¹⁴ Waikawa matsi xeme 'aixia xepītīarieka, keyuri hipati teiteri, mana pumaweni 'uki kan-uariweti meta 'uka kaniweweti, meta xewiti tewa mana pīka'uweni kaniweweti.

¹⁵ Yawé pixe'iwyani xepikatekukuyeni, kwiniya kwinimieme mimayatika xehetsie pikaye'axeni 'Ekipitu xemeitima, matsi mik̄i memixe'aye'unie wahetsiemieme pihikitini.

¹⁶ Keniwaruka'unani kemi'ané Yawé mixeyeturirieni. Xepikawanenimayaka meta wakakāyarixi xepikawarayexeiyani, mik̄i kapa xewiniyari mumiya 'ayaniki.

¹⁷ »Xiari mipai xekateniyuku'iwawiyani:

“¿Kehepai tetewarayeweiya 'iki nuiwarite, matsu memiyuwaikawa keyuri tame?”

¹⁸ Peru xepikawareumakaxeni, xekena'eriwani Yawé xekakaiyari Parahuni teiterimama 'Ekipitu kemíwaruyuri.

¹⁹ Xepunenierixi waikawa waruta'injataka 'injirite mamariwawemeki kemitiuyuri, waikawa yutirkariyaki Yawé xekakaiyari xehayewitinike 'Ekipitu kwieyaritsie, hikita yaxeikia katiniyurimiki yunaime teiteri wahetsie kemi'ane pemiwamakaxe.

²⁰ Meta, Yawé xekakaiyari kaniwaranuni'amiki wahetsia mirakatsixi, mik'i mepiyawahayewa yunaime mepiwakwini meta kemi'ane mexemakati memiyu'awietatiwene.

²¹ Xepikawamakaxeni mik'i, matsu Yawé xekakaiyari, mimariwe mumakaxiwa xehamatia kaniuyeikamiki.

²² Yawé xekakaiyari kaniwarayeweiyamiki nuiwarite kemi'ane memixetakwini, peru yapauka pikatiyurieni. Kwitiwa yunaime xepikawakwini, nikahirixia 'irawetsixi yeutari me'utixuwere xekwiepa me'akunini.

²³ Yawé xekakaiyari mik'i nuiwarite pixeyetuiriensi xemiwara'iwaki, mik'i piwatinariuta mipai pitiwakwini.

²⁴ Te'aitamete kanixeyetuiriemiki, xemeta yunaime xekaniwaka'unakuni kememitetetewakai mekaha'eriwame xekaniwarayeitiakuni. Nixewiti nuivari pikaxeha'iwa, xeme matsu yunaime xekaniwakwikuni.

²⁵ Kenemaine xeme wakakaiyarixi memiwarutiwewi xekeniwaretitaiya.

Pirataki meta huruki mitiwewiyatika xepikatehehiwe'erieka, níkahírixia winiyaritsie xeyukaxíreni, miki Yawé xekakaiyari katinixani'erieka.

²⁶ Tixaítí yukiita xepikate'uti'utani tita mitixani'eriwa. Kaneuyeweka miki naiti mireuyehíyaniki. Xepikatenaki'erieka xeketenexani'erieka yemeki, níkahírixia xemeta xe'uka'unarieniki.

8

Yawé mi'akakaiyari kena'eriwani

¹ »Naime 'iniari niukiyari xekenaye'atiaka hiki nemíxe'aitia, 'axemu'uwaniki matsi, meta xemuyumiíriyaniki metatsiere yukwie xemayeitíaniki 'iya kwieyari Yawé 'atutsima miwarutaxatiatsie.

² Xekena'eriwani huta tewiyari wiyari Yawé xekakaiyari mixe'uwitiximekai huyeta tukarikí meta tíkarikí makumawetsie, puxetiuka'enitsitia mana waikawa pixe'uta'iniataxi yamíretimaniki titi yu'iayaritsie xemítehexeiya, meta yamíretimaniki xíka 'aitsikaya xe'eye'atiaka yati hawaikí.

³ Waikawa pixe'uta'iniataxi meta xeye-haakakwitiweme pixe'ayeitia, peru 'arike manana pixemikwakai, miki 'ikwai xeme xemíka'imatekai meta xetutsima mepikaheitima, mipai pixetiuta'ikitia kename tewi pakí xeikia ka'ayeniereni, matsita naiti Yawé niukieya peuyewetse.

⁴ 'Ana huta tewiyari wiyari xe'uhukaku xekamixate pīka'utitsanixi, meta xe'ikate pīka'utihai.

⁵ Yu'iyaritsie xekeneu'eni, tewi yuniwe miheitseritiā hepai, Yawé 'akakaiyari mīpaita kametiniheitseritiāka.

⁶ Xekenaye'atiāka naime Yawé 'akakaiyari 'aitsikaya kemaine, xe'eyemakati huyeya xekeneuveiyani.

⁷ Kariki Yawé xekakaīyari kwie 'aixia mi'anetsie kanixe'erikatsitiāka, kwie 'aki hexeiyatikaimetsie meta haixate, haa muhapane mayeweweritsie meta hiritsie,

⁸ kwie tiriku tsewara, kaxie meta xapa 'ikwaxiyari, hipati 'ikwaxi, hatseiti meta xiete maxuawetsie,

⁹ miki kwieyaritsie xe'ikwai yapirexuaweni meta tixaīti xepikateheuyehiāka, miki kwieyaritsie tetexi tepia pehiki meta hiritetsie kuwīre xekanikaxeiyakuni.

¹⁰ »Kepauka xemitehetikwani, kepauka xemetihuxani, Yawé 'akakaiyari 'aixia xekatenahiwakuni miki kwie mixeyetuirkiki 'aixia 'anekame.

¹¹ Yumarima 'aixia Yawé 'akakaiyari xepikahatit̄imaiyani. Xepikatehayewani 'iniari niukiyari xehaye'atiāti meta 'aitsikaya ne hiki nemixē'aitia.

¹² Kepauka xemitehetikwani meta kepauka xemetihuxani, kepauka kii xemeyutiwewirieni 'aixia 'aneneme meta kepauka 'ari muwa xemayeteni,

¹³ kepauka xetewama memeyutimiire, meta xe-

muxatsima, kepauka 'ari huru pirata waikawa xemexeiyani, metatsiere piinitiarika waikawa,

¹⁴ 'ana waikawa mamariwawemete xepikahayuyeitiwani meta Yawé yukakaiyari xepikahatitímaiyanı, miki 'Ekipitu kwieyaritsie mixe'ayewiti, mana wairiyarika xetehe'uximayakaku.

¹⁵ Yawé pixe'uwitiximekai makumawe 'e'akuyeukametsie yemekí 'axatiu'anekaku, kwie muuwakitsie, kuuterixi memiteyumemiwa watsata meta terikaxi, tete mitse'itsie mieme haa pixe'uharitia,

¹⁶ makumawetsie manana payari pixemikwakai, miki 'ikwai hatsuaku xetutsima memikaheitima. Mipai pixetiuka'enitsitia meta pixe'uta'iniataxi, 'arike 'imatirieka 'aixia mixetiyuriekaki:

¹⁷ Hatsuaku mipai xepikateku'eriwani. "Iki piinitiarika nemirexeiya nekimana nemamaki nepitiukaxeı".

¹⁸ Yawé 'akakaiyari kena'eriwani, miki kamentinipitiaka piinitiarika pemirexeiya, mipai katineye'atiaka miki hiki yutiratu meripaiti xetutsima kemitiwarutahiawixi.

¹⁹ »'Uxa'atini warie xika Yawé yukakaiyari xehatimaiya, xika hipame kakaiyarixi xewarayexeiyati xehakine meta wahixie xika xe'ukahixima'uweni, mipai ne nekanaineni hiki xehetsieme yuriki xekanika'unariekuńi.

²⁰ Xika Yawé yukakaiyari xekahanu'enieni, mipaita xeme kanixeyurimiki Yawé kemewayurieni hiki hipame nuiwarite waka'unati xehixie.

9

'Ixaheri 'aixia mitiyurieneki pikatiuyi

¹ »'Ixaheri keneneu'eni, hikiri Kurutani hatuxameyaritsie pekaniuyeimiki pemeuta-haniki meta pemiarayeweiyaki nuiwarite waikawa memitirikawi memimamariwawe 'eki kepemikatitirikaïye, miki wakiekari kuraruyari 'amatititi muyuawitsiepai kaneye'atikani.

² Miki teïteri yemeki mekanimamariwaweni meta kwinimieme me'utiti, 'anakitsixi memitetetewa mekanihikitini. 'Ekiri pekaniwamateni meta mipai maniyine waniukiyari pekanimaika. “¿Kemi'ane piyiwe 'Anaki nuiwarimama miwaraye'unieka?”

³ Peru 'eki matsi yaketinemaika hiki, Yawé 'akakaiyari 'ahixie 'anuyekaiti 'apumieni, piwaka'una tai hepai piwatixitsitiani meta tirkariya pimatsipitiani. 'Eki pekaniwarayeweiyamiki kwitiwa pekaniarakumaweriyamiki, Yawé kemimerahiawekai.

⁴ »Yawé kepauka miwarayen'axiani 'ateewa paiti 'ahixie, mipai pepikati'akihiaweni “Yawé pinetsiyetuiri 'iki kwie nekwie nemayeitianiki heitseriemeki yanemitikamiekí”. Matsi Yawé kepauka miwakwini miki nuiwarite miki 'axamemiteyurieki katiniyurimiki.

⁵ Mipai kani'aneni, 'eki heitserie pemexeiyaki pikatiyini meta heitserie pemuyeikaki, mipai 'ayumieme kwie pepikayetuiriyarieni. Hawaiki. Matsi miki nuiwarite 'axamemite'uyuriki Yawé 'akakaiyari 'ateewa paiti kaniwarayeweiyamiki. 'Ana mipai mireye'atianiki 'atutsima meripaiti

kemitiwarutahiwixi, 'Apirahami, 'Itsahaki meta Kakuwu.

⁶ Mipai xeketenemaika teiteri xemitsetse'i xemihiki, 'ayumieme heitserie xemi'uwaki xepikate'anuyehu Yawé xekaka'yari kwie mixeyetuirieni 'aixia mi'ane.

Huruki tsikeru miwewiya

⁷ »Iki xekena'eriwani, meta xepikatehatit'maiyani makumawetsie Yawé kexemite'iyehaxiatia, kepauka 'Ekipitu xemayekitsie paiti 'ena xemije'axiatsie Yawé xepikaheu'enie.

⁸ Waikawa xekaniyehaxiatiani Huré yemuriyaritia, 'ari yunaime píxekwinikekai.

⁹ Kepauka mana híritsie nemanutitia tetexi miweweri nemiyetuiriyarieniki, tiratu maye'uxa Yawé mitawewi xehamatia, mana híritsie huta tewiyari tukari meta tikari nekaniuyurieni, nekatkwati meta nekahareti.

¹⁰ Mana Yawé kaneniyetuirieni hutame tetexi wewerime, miki yíkimana ra'utiaka kemutayi híritsie 'utaniuti xehixie, taitsie, kepauka yunaiti xemuyuxeiriekaitsie.

¹¹ »Huta tewiyari tukari meta tikari 'aye'aku, Yawé 'ana kaneniyetuirieni hutame tetexi muweweri, tatsiari tiratu kanihikítikaitini,

¹² hiki mipai kanetiniutahiwae: "Yapauka kenanukaye'a, kariki 'ateiterima 'Ekipitu pemíwayewiti, yapaukari 'axamekateniuyurieni. Kwitiwa nehuye mekaniuku'eirieni nemíwaruxeyatsitiakai memiweianiki, xeime kakaiyari huru taiyariyariki mekaniutawewieni".

13 »Tawarita Yawé mipai kanetiniutahiawe: “Nepiwamate 'iki teiteri, yemeki memitsetse'i mepihiki.

14 Keneneupitia nemuwaka'unaki meta nemuwarakuyeitianiki kememitetetewakai. Matsi 'ahetsie, nuiwari metirika'yeme nepumatsi'ayeitiani meta xeyumi'reme keyuri miki”.

15 »'Anari ta'aurie nekanaweni, hiki hiritsie nekananakayani, miki mitakaitsie. Hutame tetexi wewerime nekana'ikaitini tiratu mihibitikai.

16 Hiki nekanixe'uxeiya Yawé yukakaiyari hepaitsita 'axaxekateniuyuriekaitini, xeime kakaiyari huru taiyariekameki xekaniutawewieni, tsikeru hepai 'anekame kwitiwa xekanipata Yawé huye mixe'uxeyatsitiakai.

17 Hiki hutame tetexi wewerime nemamatsie nema'ikai kwiepa nekaneixirieni, xehixie nekanitara.

18 »Tawarita hutarieka Yawé hixie nekanikuenumakeni mana nekaniyuhyewa huta tewiyari tukari meta tikari, nekatikwati meta nekahareti. Waikawa 'axaxemite'uyuriekai Yawé hixie xe'iyehaxiatikau.

19 Yuriki 'ana nekaniutimani Yawé muyeh'a'aki, waikawa xe'iyehaxiatikau pixeheuyehianikekai, matsi Yawé tawarita pinetsi'u'eni.

20 Metatsiere kwinimieme Yawé katiniha'akaitini 'Aruni hepaitsita kanimienikekaitini, miki hetsieta nekaniutaniuni mihayewaki.

21 Hiki xeme tsikeru kakaiyariyari xemeitawewiekai, miki kakaiyari muwewiya 'axaxeteyuriekame mixe'ayeitiakai, ne

nehenakahahanaka taipa nekaneitatai, 'etsipepeme nekanayeitiani meta tumuanari nekanayeitiani, hiki miki mitixiyari 'aki hiritsie makanena 'utia nekaneikawiwi.

22 »Tawera mirakutewatsie, Matsaha meta Kiwuruti-Hatawa, manata yaxeikia Yawé xekaniuyehaxiatiani,

23 yaxeikiata kepauka Yawé mixeheni'atsie Karetzi-Waxineya xe'u'uwanaku mipai xerahiaweti: "Xekenehu yukwie xekenayeiti nemixeyeturie". Matsi xeme xeputiniukixi Yawé xekakaiyari 'aitsikaya hepaitsita, 'ana yaxepikatekaki miki kemainekai xepikahenu'eni.

24 Kepauka paiti nemixehetima Yawé xepika'enie.

25 »Yawé mipai mutayikaiki kename xeka'unakekai, ne matsi nekaniutihiximakeni hixiena, huta tewiyari tukari meta tikari.

26 Yawé nekaniutawawiri, mipai nekatinitahiae: "Yawé Kakaiyari pepikawaka'unani miki 'a'iwe warima mekanihikiti, pemiarutawikweitsiti 'ateiterima miiremeki pekaniaranuyexeiya 'Ekipitu pekaniarayewitini, waikawa kwaniwemeki petiyurieneti wahetsieme,

27 Keniwara'eriwani matsiparewiwamete 'Apirahami, 'Itsahaki meta Kakuwu, 'atsipepikati'akihiaweni 'iki teiteri wahepaitsita memitsetse'iki meta kwinimieme 'axake-memiteyurieki,

28 hakewa pemitatsi hayewiti, kapa mana mipai mehetiyuaniki: 'Yawé pika'uyiwekaxia miwaraye'atianiki hakewa

kwie miwarexatiakaitsie. Muwa'uxiwe'eriekaiki puwarayewiti makumawetsiepai memikwiniki.'

²⁹ 'Imatirieka yunaiti 'ateiterima mekanihikini pemiwaranayexei, miki wairiyarika pemiwarayewiti mekanihikitini, 'iniarite mamariyaweme petiyurienekaku 'atirkariyaki".

10

Hekwameki tetexi miweweri 'iniari niukiyari maye'uxa

¹ »Merikitsi 'ana Yawé mipai kanetiniutahiae: "Hutame tetexi wewerime keneutiwewi matiari mieme hepai 'anenekame, meta kiye kakuniyari pepitawewieni, hiki 'ana, hiritsie pekananutiyeimiki nehetsia.

² Ne mana nepira'utaxiani yaxeikia kemire'ukai meripaiti hipame pemitaraxitsie, hiki 'anari kakunitsie pekanika'utamiki".

³ »Hiki, kakuni nekaniutawewieni 'akatsiya kiyeyariki, meta hutame tetexi nekaniutixixieni meripaiti mieme hepai 'anenekame, hiki 'ana nekaneyani hiritsie miki tetexi muweweri hutame ne'a'iti.

⁴ Mikitsieta Yawé katinaka'utiani yaxeikia meripaiti mieme hepai, hiki kaneneyeturiri, tatsiari tamamata 'aitsikayari mixe'utaxatia kepauka teyunaiti temuyuxeiriekaitsie, kepauka hiritsie mixe'utahiwixi taitsie.

⁵ Hiki hiritsie nekananakayani, tetexi miweweri nekaniuti'uta kakuni nemutawewitsie. Mana kaniyemaneni, Yawé keminetiuta'aitia».

Rewitsixi wa'uximayatsika

⁶ Hiki 'arike 'ixaheritsixi mekananuku'uni Weruti-Wene-Yakani (waputsu matinenieretsie) mirakutewatsie, Mutseraha mekaniu'axiani. 'Aruni mana kaniumini mana kaniukateukieni, nu'aya 'Eriyatsaxi kanitsutiani hetsiena mieme ti'uximayati mawari wewiwameki.

⁷ Manata memiyeki Kurikura mekanekine, manata memiyeki Kutiwata mekaniu'axiani, haa waikawa maxuawekaitsie.

⁸ 'Ana Yawé mipai katiniwaranayexeiya, Rewi nuiwarimama tiratu kakuniyari memukweiximeniki meta Yawé hixie memiti'uweniki mete'i'uximayatsirieti, mikí kemítitewaki hetsienamieme teíteri 'aixia memuwayuriekaki, hiki kememíteyurie.

⁹ 'Ayumieme Rewi nuiwarimama kwie mepikayetuiriyarieni yu'iwama wahepai, Yawé wahetsieme wa'imikieri kanihikítini, mikí yikímana kemutayı.

Yawé kemítitwareuyehiwiri 'ixaheritsixi

¹⁰ «Ne hiritsie nepinehayewaxi huta tewiyari tukari meta tikari, matiari kenemireuterixi hepai, hiki 'anata Yawé kaneniu'enieni. Mikí mipai pikatiku'eriwakai mixekwiniki,

¹¹ Yawé mipai kanetiniutahiawé: “Kenemie mikí teíteri wahuyeta keniwaruwitiximeni, yukwie memayeitianiki watutsima kenemítiwarutahiwixi kename newayeturienikekai”.

¹² »'Ixaheritsixi teiteriyari, hikita, ¿tita tixewawirie Yawé xekakaiyari? Xekenayemakaxeni xeikia, meta huyetana xekeneuhuni,

xekenenaki'erieka naime 'a'iayariki meta
kepemiti'amateki,

¹³ meta xeikia naime 'iniari niukiyari
xekenaye'atiaka meta hipame 'aitsika hiki
mixe'aitia xemeye'atiakaki, 'ana 'aixia 'iayariki
'uxa'atini warie xemu'uwaniki.

¹⁴ »Yawé xekaka'iyari muyuawi katinip-
inieyatini, meta waikawa 'emireutitewa, kwie
meta ketita hetsiena mítixuawe.

¹⁵ Yawé matsi meripaiti kiekatari xetut-
sima kaniwanaki'eriekaitini, hikita xeme
waxi'yaritsieme xemihiki, 'ayumieme
kaxenanayexeiya yunaime teiteri watsata, hiki
ketemiteneniere hepai.

¹⁶ 'Ayumieme, 'a'iayaritsie pepikaratitímaiyanı,
matsi yu'iayaritsie memítsetse'i wahepaí
pepika'aneni.

¹⁷ Yawé 'akaka'iyari matsi kakaiyarixi kani-
wakaka'iyaritini, meta yunaime te'aitamete ka-
tiniwa'aitiwametini, kwi tirikaiyeti 'ayemakaxi-
wati, yíki katiwaxeiyati teiteri tixaítiki katipatati.

¹⁸ Mikiri nutuite meta wiuraxi wahetsie
nunuwame kanihikitini, ku'uwanamete
kaniwanaki'eriekata kemarite meta 'ikwaitiarika
tiwayetuiriwati.

¹⁹ 'Ekita ku'uwanamete mipai pekatini-
wanaki'eriekamiki, yaxeikiata 'eki 'Ekipitutsie
yeikame pekanayani.

²⁰ Yawé mi'akaka'iyari pe'ayemakaxeti
kenayexeiyani. Mikitsie xeikia ketinewiyani meta
kepemityini mikí kemítitewaki yakeneutaineni.

²¹ Mikí 'atemawierika kanihikitini, mikí
kani'akaka'iyaritini, mikíri 'ahetsieme

mariwemekí katiniyurienekaitini.

²² Miki haika tewiyari heimana tamamata mekaniyupaimekaitini xetutsima kepauka 'Ekipitutsie memeki, hikiri Yawé mi'akakaiyari kwinimieme 'ateiterima meyupaimeme kaniwarayeitianni, xurawetsixi muyuawitsie memikayu'iniatsinia wahepaí.

11

Yawé kememitenaki'erieka meta kememitehei'enieka

¹ »Yawé xekenenaki'erieka xekakaiyari meta yaxeketenekahuni yuheyemekí 'aitsikateyatsie, meta naime 'iniari niukiyaritsie.

² Xekenaye'eri hiki, xeme xekaniyiakaitini, xeniwema mepikayiakai, titá xemitehetima Yawé xekakaiyari xeheitseritiakaku. Xeme xepixeitírikariaya mimariwe,

³ meta kemitiuyuri, 'iniari kemitiuwewi 'Ekipitu hetsiemeieme, Parahuni meta teiterimama meynaime wahetsiemeieme.

⁴ Xeme xepunenierixi kuyaxi 'ekipitutari kemíwaruyuri, Haramara-Mixeta waheima kemitiuyeuri wakawayutsixi meta wakaxestate yunaime waheima, kepauka miki memixe'uweiyakaitsie. Yawé kaniwareuyehianni yuheyemekí.

⁵ »Yaxeikiata xekena'eriwani kemitiuyuri xehetsiemeieme makumawetsie, meta kemítixe'uye'atia 'enapaiti.

⁶ Metatsiere, xekaneneniere kemíwareyuri Ratani 'Awirani mame, 'Eriyáwi niwemama Xuweni nuiwarieya, yunaime xeme xehixie kwie

kananutayepieni miki mìwareukakwaniki meta yunaime waniwema, waxamaru meta naime ketita memítexeyakai.

⁷ Yurikì xemerì xekaniuneniere tinaime mari-wemekì Yawé kemìtiuyuri.

⁸ »'Ayumieme hiki naimsies xeketenaye'atiaka 'aitsikatsie hiki kenemixerahiawe, para xemeta xemitirikawiniki xemiyìwaweniki xemanikineki Kuratani hatuxameyaritsie, kwie xepiini mayaniki,

⁹ Para mana xemu'uwaniki miixa wiyari miki kwieyaritsie, Yawé kemìtiwarutahìawixi xetut-sima kename wayeturienikekai, meta xenuiwaritsie miemete, kwiepa hakewa waikawa retsi mexuawe meta xiete.

¹⁰ Miki kwie xeme xepiini mayani, miki 'Ekipitu mieme hepai pika'ane xeme xemayekitsie, mana xeme xepiteheka'etsakai yu'imiarite meta xepitehehatuiyakai, haraweri mitiuhatuiyariwa hepai.

¹¹ Peru xeme yukwie xemayeitianitsie, mana kwiepa kanakuhihiyaka meta 'akuweriti, haa taheima miemekì kaniukahatuiyariwani.

¹² Yawé xekakaiyari kanihikitini mi'iwiya yuheyemekì, meta kanixeiyakamiki kemìreutere.

¹³ »Xika naime xehaye'atiaka 'aitsika hiki ne nemixeyetuiri, xika Yawé yukakaiyari xenaki'erieti yemekì yu'iyariki yaxetekahuni, naimeki kexemiteyumate,

¹⁴ merikite 'anari wiyeri xekwietsie kanixe-hani'airiemiki kepauka maye'axenitsie, taxarita meta witarita kanayeikamiki, tiriku, winu, meta hatseiti xemite'ukaxexeiyanki.

15 Meta yaxeikia hiritsie tupiriya kanitiwameriyamiki, xetewama wahetsieme, xemeta yaxeikia xetekwati xekanihuxakakuni.

16 »Yumarima 'aixia. Xepikayuwairiyani xemite'iriwyarieniki. Xaitsie xepika'uyuyuipikeni, meta hipame kakaiyarixi xepikawarayexeiyani, wahetia xepikatihixima'uweni,

17 mexika mipai xe'uyini Yawé kanixeyehekamiki, muyuawitsie katineunamiki mikakawiyeki, kwie 'ikwaxi pikatitxuawitiani, 'ana yapauka xeme xepakumawere Yawé kwie 'aixia mi'ané mixeyetuiri hetsie.

18 Yu'iyaritsie xekenaka'iki 'iki niuki meta yu'eriewametsie, yumamatsie xekeneutapietikani ha'utikaime 'in̄ari hepai mumatsiikiniki, meta tepia 'in̄ariyari hepai yukanata xekenamanani.

19 Yuniwema xekeniwaruti'ikitia, yaxeketeniwakuxaxatiwani yukie xemitenitsie, kepauka huyeta xemuhunitsie, kepauka xemikahinitsie meta kepauka xemanuku'unitsie,

20 'akitenie muka'utikatsie kena'utiaxia meta yukiekari 'itupariyaritsie.

21 Mipai, mexi 'akuxi muyuawi kwie mana kuma, xeme meta xenuiwarima mepayenereni miki kwieyaritsie me'u'uwaiti, Yawé mixeyetuirietsie xetutsima kemitiwarahiakekai kename xeyeturirienikekai.

22 »Xīka yaxetekakine xeyukweriwayurieti naime 'iki 'aitsikatsie hiki nemixeyetuirie, Yawé yukakaiyari xīka xenaki'erieka, xīka huyetana xe'uhuni heitseriekameki hetsiena xetewiyati.

23 Hiki Yawé kaniwarayeweiyamikí xekwietsie mikí yunaime nuiwarite. 'Anake xeme xekaniyiwawekuni xemíwara'iwa, tsepaneti waikawa memimamariwawe meta tsepa waikawa memítirikawi keyuri xeme.

24 Naitsarie mikí kwleyaritsie hakewa xeme'axia mikí xehetsiemieme payeikani, xekwie 'akaniyeukamikí makumawetsie tsutiarieti 'atsita Riwanu híriyaritsie paiti ye'atikaiti, meta 'Eupírate 'akiyarietsie tsutiarieti 'atsita haramara Meritexaniyu paiti ye'atikaiti.

25 Nixewiti pikaxeha'iwani. Tsepa hakewa xemeuki Yawé xekakaiyari yapitiyurieni yunaiti kwiepa memítama memixemakaxenikí yemekí, mikí kemítixehahíawekai.

26 »Ne hiki hutame nekanixeyetuirieka kemi'ané xemanayexeiya, 'aixia xemi'itiarieiekaki meta 'axaxemi'itiarieiekaki,

27 "aixia xepi'itiarieka", Yawé xekakaiyari 'aitsikayatsie xika yaxetekakine, hiki nemixe'aitiatsie xemeye'atiániki,

28 "axaxepi'itiarieka", xika Yawé xekakaiyari 'aitsikayatsie yaxekatekakine, xika huye xe'uku'eirieni hiki nemixe'uxestsitia xemíweiyanikí, meta hipame kakaiyarixi xemíkawamate xewarayexeiyati xe'akine.

29 Kepauka Yawé xekakaiyari mixe'aye'atiániki xekwie mayanitsie, xeme Keritsini híriyari 'aixia xepuyurieni, peru 'Ewari híriyari 'axaxepuyurieni.

30 Miki hírite Kurutani 'anutaiye kanikuteni, tau makayuyuipike hepatsie, kananeutsixi wakwiewaritsie 'Arawa kiekatari, Kirikari 'aurie,

Mure xiuyari maku'utsie.

³¹ »'Ari Kurutani hatuxameyaritsieri xe'anukineke xekaniyiaka, xeheutahaxianike yukwie xemayeitianiki Yawé xekakaiyari mixeyetuirietsie. Kepaukari yupiini xemayeitianici meta manari xemetiteni,

³² xeyukweriwayurieti yaxeketeyekahuni naime 'iniari niukiyaritsie meta 'aitsikateyatsie hiki nemixeyetuirie.

12

Hakewa xeikia meyiwe miretimawa

¹ »'Iki 'aitsika meta 'iniari niukiyari kanihikitini xeyukweriwayurieti mipai xemite'u'waniki, mexi 'akuxi kwie Yawé xetutsima wakakaiyari mixeyetuirietsie xe'u'wanu yukwie xemayeitianitsie:

² Miki nuiwarite xemiwarayeweiya hakewa yukakaiyarixi memiwarayexeiya naime xekatenika'unakuni, tatsiari hiri 'amanutitititsie meta yemuritetsie meta kiyexi 'amupapa hetia.

³ »Memitehatimawatsie xekaneka'unakuni, watetexi memiwarayexeiya xekanetitarakuni, 'uka 'Atserá kakaiyariyari 'ikiyari xekaniti-taiyakuni, wakakaiyarixi xekaniwattitarakuni meta kakaiyarixithe xekaniwakumaweriyakuni kememitetewakai.

⁴ »Miki yukakaiyarixi kememitetewarayexeiyakai hepaí Yawé yukakaiyari mipai xepikatehayexeiyani,

⁵ xenuiwaritsie Yawé kanenayexeiyamiki hakewa memeyexeiyani kemititewaki, mana

xeme xehume xekaneyiwawekakuni xeikia xemeyexeiyaniKİ.

6 Mana xeme yumawari taiyariyari xepeuwewiyu, meta hipame mawarite, tamamatatsie mieme xeime, tita mitiyetuiwatsie mieme, kexemiteyihiritiā, kexemiteyuwairiya mawariyari metatsiere xetuurutsixi matiari miemete yaxeikia muxatsi meta tsipuri.

7 Mana Yawé xekakaiyari hixie, xeme meta xetiiriyama xekatenikwakakuni xekaniyutemamawiekakuni mete'uximayati memite'ukaxexeiyaki, Yawé xekakaiyari 'aixia mitiuyuriki.

8 »Muwari xeme yaxeikia xepikateheyurieka hiki 'ena ketemiteyurie, hiki 'ena yatepitheyurie kemitatinake taxexuiti,

9 'akuxi xemikaheutahaxiawaweki 'uxipiya maxuawetsie meta Yawé xekakaiyari kwie mixeyeturienitsie.

10 Peru xeme xekananukinikuni Kurutani hatuxameyaritsie, 'iya kwieyaritsie xekaniu'uwakuni Yawé xekakaiyari mixeyeturienitsie, miki memixe'aye'unie xe'aurie mematetika wahetsia kanixetixinamiki, hiki xeme 'aixia 'iyari xekaniu'uwakuni xe'iwiyarieti.

11 Hakewa Yawé menayexei xemeyexeiyaniKİ tinaime xekatenanupikuni kenemitixe'uta'aitia: Mawari taiyariyari, mawarite, tamamatatsie mieme xeime, ketita mitiyetuiwa mawariyari, tita memiteyetuaya meta Yawé minaki'erie mawari kemitiyuhiritiani hetsieme.

12 Mana 'ixiarari xekaniutiwewiwakuni

Yawé yukakaiyari hixie, miki yuniwema 'ukitsi 'ukari wahamatia, meta wařriyarika te'uximayatemete 'ukitsi 'ukari, meta rewitsixi xehamatia mana memititeni xekiekaritsie, miki mepičaheixeiyani kwie yuhetsiemieme.

13 »Kepauka mawari pemiwewieka, kene'a'iwyati mipai ketineyurieneni hakewa matsihenake xeikia 'eki pikatixaí.

14 Mipai matsu pekatiniyurienemiki Yawé hakewa menayexeiyatsie xeikia, mana mipai pekatiniyurienemiki ne hakewa nemereta'aitiani.

15 Mipaita kani'aneni, kepauka yapemira'eriwani pekaniyiweni tewaxi pemiwakwika wawaiyari pemikwaka tsepa kemi'ane 'akiekaritsie, xika Yawé 'akakaiyari 'aixia matsiyurieka. Pemikwaka pepiyiweni tsepa pemi'itiya yatini tsepa pemika'itiya, yeutari tsipuri wahepaí memi'anene wawaiyari pemiyurieneni hepai.

16 Peru xuriya pepikakwa'ani, matsu pita pekanitayeuriwamiki kwiepa haa hepai.

17 »'Imikieri tamamatatsie mieme xeime pepikakwaka 'akiekaritsie 'atiriku hetsiemieme, winu meta hatseiti, meta 'atewama tuurutsixi meta 'amuxatsi meta tsipuri mexiakate, meta yape'utayika pemitiwayetua, meta temawierika mawariyari 'ahetsiemieme kepemitikuxxeiri.

18 Matsu pita pekatinikwakamiki ketita Yawé 'akakaiyari hetsia mitimieme, miki hakewa metsihepitiani, yaxeikiata mepičteyurieka xeniwema 'ukitsi, 'ukari, meta texe'uximayatsiriwamete, meta rewitsixi xekiekaritsie memititei, yaxeikiata

Yawé 'akakaiyari hixie pepi'atemawieka peti'uximayati kepemitiuyuri.

19 Kene'a'iwiyati xeikia rewitsixi pepikawaruku'e'eiriwani mexi 'akuxi kwiepa pe'uyeikani.

20 »Kepauka Yawé 'akakaiyari 'akwileyari 'amitayeuriya, kemimatiutahiaiwixi, kepauka mipai pemitayini: "Wai nepaukwaimiki", pepiyiwe wai xīka peheukwaimikini tsepa kepaimeme.

21 Xika 'ahetewani hakewa meyuhayewa Yawé 'akakaiyari, pepiyiweni tewaxi pemwarutimawa tsikerutsixi yatini muxatsi, netsi kenemitiu'aitaxi, pepiyiwe pemitikwaka 'akiekaritsie tsepa ketipaimeme.

22 Wawaiyari kenekwaka yeutari tsipuri wahepā memi'anene wawaiyari pemiyurieneni hepai. Tsepa pemitiya yatsepa pemika'itiya pepiyiwe pemikwaka.

23 Peru keneyi'iwiyani xuriya kapa pekwaka. Xuriya kariki tukari kanihikitini. Tukari pepikakwaka wai mame.

24 Pe'ikwanike matsi pita keneyeuri kwiepa haa hepai.

25 Xuriya pepikakwa'ani, 'aixia 'iyari pemuyeikaniki meta 'anuiwarima, heitserie yapemitikamiekì Yawé hixie.

26 »Piinite tita tipatsiekame pemirayeitia, meta mawari kepaimeme pemixatia, ketineukuha'aritaka ketinanupini Yawé kemaïne hakewa pemiretimawa.

27 Mawari taiyariyari waiyarieya meta

xuriyaya Yawé 'akakaiyari hetsiemeime mawari taiyame pekaniyetuamiki. Xuriya mawari taiyame hetsie pekanitayeurimiki, meta waiyari pemitkwani pekaniywemiki.

28 »'Amarima 'aixia yaketinekamieni naime 'iki 'aitsikatetsie hiki ne nemimatsiyeturie, yuheyemekи 'aixia 'iyari pemuyeikaniki meta yaxeikia 'anuiwarima. Mipai xika petiuyurieneni 'aixia pekaniyanemiki Yawé 'akakaiyari hixie.

29 »'Ahixie Yawé 'akakaiyari kaniwaka'unamiki nuiwarite 'eki pemiwarayeweiya. Kepaukari pemiwarayeweiya, kepauka wakwietsie pemukaniri,

30 'arike pewarayeweiyameri keneyu'iwyani yaxeikia pepikatiyurieneni kememiteyuriekai, kapa wawiniyaritsie pe'ukaweni wakakaiyarixi pewarutihewe'rieme. Mipai pepikatiku'iwawani: “¿Kehepaí metewarayexeyakai 'iki nuiwarite yukakaiyarixi, neta yaxeikia nemitiyurieneniki?”

31 Yawé mi'akakaiyari matsi mipai xepikatehayexeiyani, Yawé mikи yemekи pitixani'erie mikи tinaime kememitewarayexeiya yukakaiyarixi. Metsи yuniwema 'ukitsi 'ukari mekaniwatitaiyakaitini yukakaiyarixi mewatimawirienike.

32 »Neuxei 'amarima 'aixia naimetše yaketinekaye'a kenemimati'aitia hiki, tawarita peka'enutiyayatsati meta peka'enakaxiriwati.

13

*Mari'itiarika   hipame   kakaiyarixi
memikawarayexeianiki*

¹ »Kepauka xehetsia munuan tewi Kakaiyari niukameya yatini heinitsi hepai 'aneme tikuxatati, meta kemitiyini hepaitsita tikuxatani meta 'iniarite mamariaweme hepaitsita,

² xika mik'i 'iniari 'aye'atiarieni, xikata mipai haineni: "Hikimitika hipame pita kakaiyarixi tepiwarayexeiyani", kakaiyarixi pemikawamate xika waxatani,

³ mik'i Kakaiyari niukameya kwi pepika'enieka yatini xika heinitsi hepai 'aneme mitikuxata xika yianeni. Yawé 'akakaiyari kameni'iniatanemik'i xika 'aku yuriki yemeki 'a'iyariki pe'inaki'erieka meta kepemiti'amateki.

⁴ Yawé 'akakaiyari xeikia pepayexeiyani meta mik'i xeikia pepayemakaka. 'Aitsikateyatsie yaketinekamieni, keneu'enieka meta ketine'uximayatsirieka meta hetsiena ketinewiyani.

⁵ Peru mik'i Kakaiyari niukameya hetsie pepirahiani mimierienik'i yatini xika heinitsi hepai ti'aneme mitikuxata yianeni mipai mimatiutahawixiki kename Yawé 'akakaiyari peke'uku'eirienike, 'Ekipitu mixehayewiti mixe'ixinaxi wa'riyarika xete'uximayakaku, mipai xepitehenayehiani titi 'axamiti'ane xetsata, mik'i tixaxatame mimatsipataki Yawé 'akakaiyari huyeya xemuku'eirienik'i mimatsi 'uta'aitiakai xemiweianiki.

⁶ »Xika 'a'iwatiti, yatini 'aniwe 'uki 'uka, yatini 'a'iya kwinimieme pemitinaki'erie, yatini 'ahamiku peminaki'erie yemeki, xika metsi'anayewitimidikini 'awie mipai metikihaweni: "Hikimi hipame kakaiyarixi tepiwarayexeiyani", xika kakaiyarixi

pemikawamate waxatani meta xepaapama
memikawaretima,

⁷ 'ahurawa xe'aurie kiekari mukumane
wakaka:yarixi yatini teewatari naitsarie kwiepa
memuxuawe,

⁸ meti'ir̄iwyianiki pepikayutaunieka
pepikawareu'enieka. Meta miki
pepikawareunenimayaka. Wahetsie
pepikanuaka meta pepika'enukanaka,

⁹ meta pepikayu'iyaritiaka pemimieniki. Matsi
'ek̄i meri keneutatuaxi pemimieniki, meta yax-
eikia 'akie kiekatari meketeyuriaka.

¹⁰ Kenetituaxati keneumi'a, Yawé 'akakaiyari
hetsia mimatsi'anayewitiki t̄ima, 'Ekipitu
mimatsi'ayewiti, wairiyarika pere'uximayakaku.

¹¹ Hiki yunaiti 'ixaheritsxi mekateni-
tamarikuni meta mekanitimamakuni
waikawa, 'ana tawariri xewiti 'axamiti'ane
pikatitixuaweritian'i.

¹² »Xīka xeime kiekaritsie Yawé 'akakaiyari
mimatsiyetuiritsie mana kiekame pemayaniki
xīka mana mipai petiumarieni

¹³ kename hipati teiteri mehetinexia
'axamete'u'iyariti teiteri mipai metewa'inieti:
"Hikimi tepiwarayexeiyani hipame kakaiyarixi",
xīka kakaiyarixi xemikawamate mexatsiwani,

¹⁴ hiki 'ana peuyewetse kayuwati xe-
muti'iwauni yumarima. Xīka 'aku yuritini mipai
tiyaneni xetsata,

¹⁵ miki xekaniwakwikuni yunaime mana
kiekatari kem'i'ane kiekaritsie mitiuyi. Tinaime
xeketeneuka'una mana mitixuaweni meta tewaxi
yunaime.

16 Tinaime piinite miraye'atika xeketeneukuxeiri tēteri memayukux-exeiriwatsie, hiki kiekari xekeneutataiya meta miki piinite miraye'atika. Miki mawari kanayeimiki taiyariekaname Yawé 'akakaiyari hetsiemieme. Miki kiekari yuheyeme kaniuhayewamiki 'uniti, tawariri pika'anukuketiarieni.

17 'Ahetsiemieme tixaiti piini pepikarayeitiwani tinaiti miki katiniyetuiyani mireuyehiiyaniki. Hiki 'ana Yawé yuhaxia 'ahetsie pikapitianni, matsi pita 'aixia matixeiyati matsinenimayati, meta yapituyurieni 'anuiwarima yumiireti memakineki, kemitiwarutahiawixi meripaiti 'atutsima.

18 Mipai katiniyimiki, kepauka naime 'iki 'aitsikate xemaye'atiani hiki nemixeyeturie, meta kepauka heitserie yapemitiyurieneni Yawé 'akakaiyari hixie.

14

'Ikwai mi'itiya meta mika'itiya

(Hut 14:3-20 - Maw 11:1-23)

1 »Yawé Kaka'yari xeme xekaniniwemamatini. Yuwaiyari xepikatixitekeni meta yumu'utsie xepikayukametseriyani, xewiti mumiki hetsiemieme,

2 xeme kariki tēteri xemipatsie xekanihikitini Yawé xekaka'yari hetsiemieme. Miki kanixe'anayexeiya yunaime hipame kwiepa memitama watsata, xeme yemeki hetsiana miemete xemihikitiniki.

3 »Tixaitimexi yeutari xepikatewakwaka memitexani'eriwa.

⁴ 'Ikì xeikìa xemítewakwaka kaniywemiki: 'aturu kwietsaname, muxa, kapira,

⁵ muxa tuuru hepaí mi'ane, yeutanaka maxa hepaí mi'ane, maxa, kapira yeutanaka.

⁶ Xekaniywaweni xemiwakwaka yeutari memite'iyawa wakarutsa manutahuhuta,

⁷ peru kameyu xepikakwa'ani, tatsiu, haitsi meta tsimuaka, mikititi mepite'iyawa, peru wakarutsa pika'anutahuhuta. Miki tewaxi yeutari pepitiwamaiwe'erieka memika'itiyaki.

⁸ »Metatsiere tuixu pika'itiya, tsepaneti karutsaya manutahuhuta, peru pikati'iyawa. Waiyarieya xepikakwa'ani meta mikime xepikakumaiwani.

⁹ »Yunaime hapa memiteye'uwa xepitewakwa'ani kemi'ane yuweki memexeiya meta yukarara,

¹⁰ peru xepikawakwa'ani kemi'ane yuweki memikahexeiya meta yukarara, miki matsi meka'itiyakame xepiwarayeitiaka.

¹¹ »Kaniywemiki xemiwakwaka tsepa kememite'anene memite'awiwawe perutsi memi'itiyatika,

¹² peru kwixi xeikìa xepikakwa'ani, werika 'aminena 'umete naime mitimura, maraika,

¹³ meta 'aru hepaí 'aminena, meta kwixi hepaí mi'ane,

¹⁴ meta yaxeikìa yunaime memite'awiwawe kwatsari yutsata,

¹⁵ meta 'aru 'aminena, meta kwixi meuyìwi, meta hukurixi,

¹⁶ meta nipe, kwaxu, patu,

17 patu hepa*i* mi'an*e* 'amanuyepa, maraika, meta kwatsa haramari hapa miyeyeika hepa*i* mi'an*e*,

18 kwaxu hepa*i* mi'an*e*, meta yunait*i* kwaxuri wahepa*i* memiteyuxexeiya, tsurakai meta 'atsixi.

19 »'Utsikari yunait*i* memawiwawe memika'itiya xepiwarayeitiaka, 'ayumieme xepikawakwa'ani.

20 Peru kaniyw*eni* xem*wakwa'ani* mematsunawawe xeik*ia* yatsepa memite'awiwawe peru memi'itiyatika.

21 »Tixa*ití* timikime xetekaxeiyame xepikatekwa'ani. Miki piyiweni 'ateewa kiekame xemimini*kí* 'akiekaritsie memi*titie*, miki piyiwe mitikwani, yat*ini* yeikame pemutuirieni. Peru xeme teiteri xemipatsie xekanihik*itíni* Yawé Kakaiyari hetsiemieme.

»Tsipu nunutsi xepika'etsani maamaya retsieyaki.

'Imikieri tamamatatsie mieme xeime kemityetuiwa

22 »Xexuime wiyaritsie, xekatehatit*imaiyatí*, ketipa*meme* xemitekaxeiya kwiepa yu'etsarita, tamamatatsie mieme xeime.

23 Yawé xekakaiyari hixie xekanikwaikuni miki tamamatatsie mieme xeime xemiteyetua, tiriku, winu, hatseiti, meta xem*wayetua* tewatsiekate mexiakate, miki hakewa meyuhayewa mana xekateneyurikuni. Mipai xeteyuri*etí* xepimakaxeni yuheyemek*i* Yawé yukakaiyari.

24 Peru xi*ka* Yawé xekakaiyari waikawa 'aixia reyurieka xehetsiemieme, meta miki hakewa meyuhayewax*i* 'ahetewani, xi*ka* xekayiwaweni xemenutin*kí* xemiteyetuan*kí* manapaiti.

25 'Ana piywéni miki mitiutuani miki tuminiyari 'a'iti mana kenuani Yawé xekakaiyari hakewa mexatatsie.

26 Miki tuminiyariki xemite'utinaneni kaniywéni ketita xemiteheuyehiaka titamitixenakeni matsi: wakaxi, muxa, winuyatini winu matsina, mana Yawé Kakaiyari hixie, 'eki meta 'atiiriyama xekatenikwaikuni xekaniyutitemawiekuni.

27 Peru rewitsixi keniwara'eriwati 'akiekaritsie memítitei. Kena'eriwani miki 'ahepai mepikeyetuiriyarie yukwie memxeiyaniki.

28 »Haika wiyari 'anuyeyeikakaku xepikuxexe'riwani ('imikieri tamamatatsie mieme xeime) yukiekaritsie pita xepiyetuani, miki wiyaritsie xemite'ukaxe hetsie timieme.

29 Mipai miki mepikeyehakakwitiwéni rewitsixi yukwieri memíkahexeiya, 'ateewa kiekatari, nutuite meta wiuraxi 'akiekaritsie memítitei, miki mepitetikwani mepitihuxani. Hiki 'ana Yawé xekakaiyari xe'uximayatsika 'aixia piyurieni pixeparewieni.

15

Kepauka memite'apitika memiteheuyehiwiywani

1 »'Atahuta wiyari 'anuyeyeikakaku kemí'ane memíxete'apinirietika tinaime hepaitsita 'ana xepitewareuyehiwiwani.

2 Mipai xekateniyurikini: Yuxexuiti xemite'apiniyarietika xepitewareuyehiwiwani yuhepai teiteri kepaimeme memíxete'apinirietika. Yu'iwanari memite'apine xepikawawawirieka memíxete'akapitianiki, mutaxatsiekiri

xemiteheuyuyehiwirianiki wiyari
memite'apitika wahetsieme Yawé minakeki.

3 Xepiyiwawe mana mikakiekame mixerapinirie xemitawawirieniki, peru yu'wama xepitewareuyehiwirieni tsepa titaki memixete'apinirietika.

4 Xetsata mepumaweni tixaítí memikatehexeiya, karíki Yawé xekakaiyari waikawa kanixeparewiekamiki mikí kwieyari mixeyetuirietsie yukwie xemayeitianiki.

5 Mipai pitiyini yuheyemeki kepauka yaxemitekahuni Yawé xekakaiyari hetsieme meta kepauka naime xemaye'atiaka 'íki 'aitsikate híki nemixe'aitia.

6 Yawé xekakaiyari waikawa pixeparewieni, mikí kemítixé'utahiwixi, xeme yumiireme hipame nuiwarite xepítewataniítiani, peru xeme nixeime xepikatetaniíwirieni. Yumiireme nuiwarite xepítewata'itiáni, peru nixewiti xeme pikatixeta'itiáni.

7 »Kepauka xeme xeime yu'iwa hepirayu xemexeiya tixaítí karexeiyakame xeime kiekariyartsie, kwie Yawé xekakaiyari mixeyetuirieni kwieyartsie, yu'iyaritsie xepikahetsetse'ini xepikateheikweririeka.

8 Matsi pita, xekeneparewieka, xeketeneyetuiri tita mireuyejiaka.

9 Hawaíki yu'iyaritsie 'axa'aneme xepikapitiáka, maye'aximeki 'atahuta wiyari, 'ana xemitewareuyehiwiriwa memite'apitika wiyariyari, mipai petiku'eriwati 'a'iwa hepirayu tixaítí mikarexeiya pepikananaimaka. Nikatsi mikí, xe'utaxaneta Yawé hetsia, xeme

xekeatenayukatuakuni 'axaxemite'uyuriki.

¹⁰ Xep̄ikatekwerieka, matsi wākawa pita xeketenewarini, 'ana mīpāi Yawé kanixeparewiekamik̄i xe'uximayatsikatsie meta tsepa tita xemiteyurie.

¹¹ Tēteri tixāiti memikatehexeiya 'ena kwiepa tsiere mekanixuawekakuni, 'ayumieme mīpāi nekatinixe'aitiaka 'aixia xeketeneu'iyarini yu'iwama wahamatia hepirayutsixi meta tixāiti memikateheuxeiya memiyehakakwitiwe wahamatia 'akwiepa memu'uwa.

*Wairiyarika te'uximayatamete hepirayutsixi
(Hut 15:12-18 - Mem 21:2-6)*

¹² »Xīka 'a'iwa hepirayu 'uki yatini 'uka, xīka 'uyutuani 'ahetsia, xīka matiuta'uximayatsirieni 'ataxewime wīyari, 'atahutarieka wīyaritsie pekanitatuamikiri.

¹³ Kepauka pemitatuani, pep̄ikaheini'awani yumaweme.

¹⁴ Matsi wākawa ketineupitia 'imikieri 'amuxatsi, 'a'itsanari meta kaxie winuyari pemukaxe. Yaketineyetuiri Yawé 'akakaiyari ke'aixia mītiuyuri 'ahetsiemiemeki.

¹⁵ Kenaye'eri wāriyarika ti'uximayatame kepemiratia 'Ekipitu, meta Yawé 'akakaiyari kem̄imatuxinaxi. 'Ayumieme hiki 'iki 'aitsika nekanixeyetuiri.

¹⁶ »Peru miki mati'uximayatsiriwame, xīka mīpāi haineni: "Neri nep̄ikayuwairiya nematsi'uku'eirieni", xīka matsinaki'erieki haineni meta 'at̄iriyama meta 'aixia mumamateki,

¹⁷ hiki tepia petikweme, 'ituparitsie nakaya peheutawetsitiame pekani'in̄arituamiki. 'Ana mipai yuheyeme mati'uximayatsiriwame pekaneyeitiamiki. Yaxeikiata pekatiniyurimiki 'ukaratsi wāriyarika ti'uximayatame hetsiemeime.

¹⁸ Pepikaha'aka pemitatuani ki mati'uximayatsiriwame, kariki yaki pekatinipitiani miki 'ataxewime wiwari tiuta'uximayataku hixiata 'akameki xeikia, yuri ti'uximayatame wākawa matsi kani'iwani. Matsi mipai petiyurieyu Yawé 'akakaiyari matsi wākawa pimatsiparewieni tsepa titi pemiti'uximaya.

Tewaxi matiari nuiwakate

¹⁹ »Yawé 'akakaiyari hetsiemeime pekani-wayetuayamiki tewaxi matiari nunuiwakate 'ukitsi tsikerutsixi meta muxatsi. Tuuru matiari mutinuiwaxi miki pepikati'uximayatsitiaka, meta yaxeikia muxa 'uki matiari mieme pepikakaxikani.

²⁰ Xeiwiyari 'aye'axekaku, 'eki meta 'atiiriyama xekaniwarutikwa'akuni Yawé 'akakaiyari hixie, miki hakewa mexatani.

²¹ Xika miki tewatsiekame xewiti ka'uyeiwene yatini kaheuniereni, yatini xika tikuyeni kwiniemieme 'aneni, miki Yawé 'akakaiyari pepikatimawiriwani.

²² Xika mipai 'aneni, 'aixia kani'aneni tsepa pemitakwai 'akiekaritsie, yeutanaka mihikitini hepāi tsipuri wahepāi memi'anene, tsepa pemi'itiya yatini tsepa pemika'itiya.

²³ Xuriyaya xeikia pepikakwa'ani, matsi pita kwiepa keneutayeuri haa mihikitini hepai.

16

Patsikwa 'ixiarariyari

(*Hut 16:1-8 - Mem 12:14-20, Maw 23:4-8, Inia 28:16-25*)

¹ »'Awìwi metseriyari xekenanayexeiya 'ana Patsikwa 'ixiarariyari Yawé xekakaiyari hetsiemieme xemutiwewiwaniki, kariki miki tìkariyaritsie katiniuyini 'Awìwi metseriyaritsie kepauka Yawé xekakaiyari mixe'ayewiti 'Ekipitu kwieyaritsie.

² Patsikwa 'ixiarariyari Yawé xekakaiyari het-siemieme kepauka xemiwewieka, 'ana 'awakait-sixi pepiwatimawa meta 'amuxatsima, hakewa Yawé meyuhayewa mana pekatineyurimiki.

³ Paa mukuxanariyarietika Patsikwa tukariyaritsie pepikakwaka, matsike 'atahuta tukaritsie mikakuxanariyarietika pekanitik-waimiki, 'uximatiarika payari kanihikitikamiki, 'Ekipitu xeme xeyumexiitiati xemayekiki. Miki tukaritsie mipai xekatenikuwewiwakuni yunaiti xeme'erewaniki yuheyemeki kepauka xemayeki 'Ekipitu kwieyaritsie.

⁴ 'Ana 'atahuta tukari paa kuxanariyame pikaxuaweni naitsarie xekwieyaritsie. Wai xemitimawa taikai mexiakame tukaritsie, 'uxa'arieka ximeri mieme mayaniki wai xepikakuhyayeikawani.

⁵ »Patsikwa mawariyari xepikahewewieka xaitsie xeime kiekariyaritsie Yawé xekakaiyari mixeyeturirienitsie.

6 Hakewa Yawé meyuhayewa mana xeikia xekaneitiwewiwakuni. Mana Patsikwa mawariyari pekanewewimiki taikai 'ari tau 'akayuneyu, 'ana mipai pauka xekanayekine 'Ekipitu kwieyaritsie.

7 Patsikwa mawariyari kwaxime xekanitak-waikuni hakewa Yawé xekakaiyari meyuhayewa, 'uxa'arieka ximeri xekanakunuaxiakuni yukie.

8 'Ataxewime tukari paa kakuxanariyarietikaime xekanikwakakuni, 'atahutarieka tukaritsie 'ixiarari patsiekameki memuyukuxexeiriwa xekaniwewikuni Yawé xekakaiyari het-siemieme. Miki tukaritsie xepikate'uximayaka.

Tsemana 'ixiarariyari

(*Hut 16:9-12 - Maw 23:15-22, Inia 28:26-31*)

9 »'Atahuta tsemanayari xepi'iniata kepauka muyukatsutianitsie tiriku 'itsanariyari.

10 Hiki 'ana patsiekameki xemuyukuxexeiriwa xepiwewieni Yawé xekakayari hetsiemieme Tsemana 'ixiarariyari, 'ana xekaniyetuaxiakuni mawari kexemiteyuwairiya Yawé xekakaiyari kehepa'i mitixe'uparewi.

11 'Ana xekaniyutitemawikuni Yawé xekakaiyari hixie hakewa miki meyuhayewa, xeniwema yunaiti 'ukitsi meta 'ukari wahamatia, meta xete'uximayatsiriyamete 'ukitsi meta 'ukari, rewitsixi 'akie kiekatari, 'ateewa kiekatari, nutuite meta wiuraxi mana xekie kiekatari.

12 'Ekipitu wairiyarika te'uximayatamete xemaki xekena'eriwani, 'ayumieme yax-eketenekahuni 'iki naime 'aitsikatsie yemeki.

Xamaru 'ixiarariyari

(*Hut 16:13-17 - Maw 23:33-43, Inia 29:12-39*)

13 »Kepaukari xemikunixiani t̄iriku xe'itsanatiweti, 'ana 'atahuta tukariyari Xamaru 'ixiarariyari xekaniwewikuni.

14 'Ana xekaniyutitemamawikuni, xeniwema yunaiti 'ukitsi meta 'ukari meta xete'uximayatsiriwamete 'ukitsi meta 'ukari, rewitsixi 'akie kiekatari, 'ateewa kiekatari, nutuite meta wiuraxi mana xekie kiekatari.

15 'Atahuta tukari 'iki 'ixiarari xekaniwewiekakuni Yawé xekakaiyari hetsiemeime, hakewa miki menayexeiya, Yawé xekakaiyari 'aixia katiniyuriekamiki xe'itsanari meta naime xe'uximayatsika. Meta xetemawierika panayuhayewani.

16 »Xeiwiyaritsie haikakia yunaiti 'ukitsi xehetsia miemete Yawé xekakaiyari hixie mepiti'uweni, hakewa miki meuyuhayewa, mana xemiwewieniki Patsikwa 'ixiarariyari, Tsemana 'ixiarariyari meta Xamaru 'ixiarariyari, peru yumaweti meuyani pikayiwe Yawé hixie.

17 Miki yuxexuiti mepiteyetuaxiani mawari Yawé xekakaiyari kemitiwaparewie.

Kememite'anuka'uituarie itsikate

18 »'Itsikate xekaniwatihawikuni 'aixia memite'akayuruwaniki heitseriemeki yu'iwama watsata, xexuime kiekaritsie Yawé xekakaiyari 'anuiwarite miwayetuirienitsie.

19 'Axaxepikateyurieka heitseriemeki yaxekatekahuti meta hixiata ti'atikaimeki xepikatekuxatani. 'Axapemitayiniki xika xewiti tumini matsi'itiaka miki pepikatinaki'erieka,

miki miyamiti'ane mitimaiwe kaheuniereme
kanayeitiaka, meta heitseriemeki 'amuyeika
niukieya kanititunani.

20 Mitiheitserie xeikia keneuweiyani mikia xeikia xekeneuweiyani, 'iya kwieyaritsie xemuyuhayewaki xekwie mayaniki Yawé xekakaiyari mixeyeturienitsie.

Kememite'uta'imaiyarie   *kakaiyarixi*
wahepaitsita

²¹ »Hakewa mawari taiyame xemetawewieni Yawé xekakaiyari hetsiemeieme, miki 'aurie 'uka 'Atserá kakaivariyari 'ikiyari xepika'utaketsani.

22 metatsiere yaxeikia tetexi kakaiyarixi xepikawarayeitiwani, kariki Yawé xekakaiyari miki katinixani'erieka.

17

¹ »Yawé yukakaiyari xepikatemawirieka xeime muxa meta tuuru 'axa'anekame, mikkiri Yawé xekakaiyari pixani'erie.

² »Xewiti 'uki yatini 'ukaratsi xe'iwatiti, xekiekaritsie kiekame Yawé xekakaiyari mixeyeturirienitsie, xika 'uxeiyarieni 'axatiyurieneti Kakaiyari hixie. Miki tewi tiratu 'axakaniuyurieni,

³ meta kenemitixe'aitia yamikatikamie
kaniyaneni, hipame kakaiyarixi
miwarayexeiyaki, wahixie mukatunumakekaki
yatini tau mayexeiyaki, metseri meta xurawetsixi
muyuawitsie miemete.

4 Yapauka mipai xemitemarienitsie,
xekaniti'iwaukuni yemeki xemitehetimaniki.

Xika yuritini mipai 'axatiuyini 'Ixaheri kwieyaritsie,

⁵ miya mìtiuyuri xekananuhanikuni kiekari kitenie 'ahetewakaku, tsepa 'uki yati piti'uka, mana kaneuyeweka tetexiki mimierieniki.

⁶ Xika yuhutati yatini yuhaikati memunenierixi yamehaitikani, piyiwe miki tewi mimierieniki, Peru pikayiweli yuxewiti munierixi yahainekaku.

⁷ Kemi'ane meri memitekatsutiani memite'ikwinitianiki memunenierixi mekaniyikuni, hiki 'arike yunaiti teiteri mepitituaxixiани. Mipai xepite'ekumaweriya 'axamiti'ane xetsata muxuawe.

Kemi'ane yemeki memi'itsikate

⁸ »Xika yemeki waikawa tixuaweni xemikatekema 'aixia xemiteyurieniki, xika tiuyukwiti, yatini hipati waikawa meyuniukimaka, 'axameteyurieka hipati, yatini waikawa xika kiekaritsie tixuaweni, xekanhuni Yawé xekakaiyari hakewa menayexeiya

⁹ yaxekateniwaretahiawikuni mawari wewiwamete rewitsixi meta 'itsikame hixie. Xekaniwareta'iwawayakuni miki yamekanetiyuakuni kemitiheitserie.

¹⁰ Yaxekateneyurikuni miki kememetyuani ketitaki mìranutahiiyanikekai hakewa Yawé menayexeiyatsie, mipai xekateneyurikuni naime miki kememixetehetahiaewe.

¹¹ Xemeri mipai xekatenikakinikuni kexemitetahiawarieni, kehepai 'aixia mi'anememetyuani, yaxekatenikakinikuni kemireuku'uxa kehepai miki memetyua.

12 Xika xewiti waikawa timaikame yu'erieti 'itsikame kahanu'enieni yatini mawari wewiwame miki Yawé parewiwameya mihiiki, miki ke'umierieni. Mipai xepite'ekumaweriya 'axamiti'ane 'Ixaheri kwieyaritsie.

13 'Ana yunaiti teiteri mekatenetimaikuni, mekanitimamakuni meta mekatenihayewakuni meyuti'ireti.

Ti'aitame

14 »Kepauka kwietsieri xemifaxiani Yawé xekakaiyari mixeyetuirietsie, manari xika xe'u'uwani, xika reumieti mipai xe'utiyuani: "Tame ti'aitame tepeuyehiwa tahetsia miti'aitaniki, hipati nuiwarite ta'aurie mematetika kememi'ane wahepai",

15 'ana yemeki xekeneyu'iwiya xeime xemanukakeniki yu'iwa xetsata mieme xemuyurieniki, xeime kemi'ane Yawé xekakaiyari manayexeiya. Xepika'ipitiaka xeime yeikame yatini'ateewa kiekame.

16 »Miki ti'aitame yumireme kawayutsixi miwananeka pikayiweni, meta teiteri pikawapitiaka 'Ekipitu memeuhuniki waikawa kawayutsixi mewarexeiyati memakineki, kariki Yawé mipai katinixe'utahiae: "Tawariri miki huyeta xepikaheuhuni".

17 Ti'aitame yumireme pikawarexeiyani 'ukari yuhetsieme, kapa 'uxa'atiniwarie 'iyarieya heuyeweniki, yaxeikiata waikawa huru meta pirata pikaxeirieka.

18 »Kepauka ti'aitame ti'aitati mayanitsie, yapitita'aita 'iniari niukiyari maye'ikieniki, rewitsixi mawari wewiwamete memi'iwiya.

19 Miki 'ikiyari pexeiyani yu'aurie yuheyemeki, yakatiniteriwakamiki kemireutere 'uyeikati. Mipai tiyurieneti Yawé yukakaiyari payemakaxeni, yapitikamieni yu'iyariki meta naime'aitsikate hetsie,

20 miki mariweme pi'ka'ayuyeitiwani yu'iwama watsata meta 'iniari niukiyari pi'kahehipani 'etsiwasima, miki meta nuiwarimama miixa wiyari mekatenita'aitakuni 'Ixaheri kwieyaritsie.

18

'Imikieri rewitsixi mawari wewiwamete wahetsieme

1 »Rewi nuiarieya, miki mekanihikitini rewitsixi mawari wewiwamete, miki yukwie mepikahexeiyani 'Ixaheri kwieyaritsie. Mawari 'imikieri taipa warikarieti miyetuiwa mepikwaka, meta Yawé hetsie titi mitimieme.

2 Rewitsixi tixatti mepikateyetuiriyarieni yu'iwama watsata, Yawé pihikitini wa'imikieri, meripaiti miki kemitiwarutahiaawixi.

3 »Kepauka xewiti tuuru yatini muxa mitimawa, heitserie mepexeiya mawari wewiwamete waiyarieya 'iriya memitikwaniki, meta 'auritana mieme metatsiere kwinuriteya.

4 Meta xepiwayetuiriwani tiriku mexiakame, winu, meta hatseiti, yaxeikciata muxatsi wahuxari matiari xemiwakaxini.

5 Kariki Yawé xekakaiyari miki kaniwaranayexeiya meta wanuiwarima, hipame xeme nuiwarite

xehayewati, memite'uximayakaki yuheyemeki hixiena hetsiena mieme.

⁶ »Xika xewiti rewi tewiyari xeime kiekariyartsie 'uyeikati 'Ixaheri kwieyaritsie, mipai tiuyihiawe Yawé hakewa meyuhayewa mana reu'uximayatamikini, xika mana nuani xepikahe'imaiyani,

⁷ piyiwe miti'uximayaka Yawé hetsiemieme yukakaiyari, kememiteyurie hipati rewitsixi wahepa, Yawé hixie.

⁸ Yaxeikiata miki piti'iwani yu'ikwai mirexeiyaniki hipame wahepa, meta yupaapa piiniteya xikatiutuani.

Mitixani'eriwaki kemitiwayeiyari

⁹ »Kepauka xemi'axiani Yawé xekakaiyari kwie muxeyetuirietsie, xepikawa'ikeni miki ke'axamemite'uhu muwayeiyariki xeikia miki nuiwarite.

¹⁰ Xeme nixewiti pikawamawaneni yuniwema 'ukitsi meta 'ukari taipa, meta miretimamatekeniki pepikahe'ayeitiwani, mitiyukewaiyaniki yatini 'awie mitiuyemate,

¹¹ me'utikwiti memitewamaxiutawawe xepikahikiti, 'iyarite memiwakihiawe hipame wahetsiemieme xepikahayuyeitiwani meta mikite xepikawakihiaweni.

¹² Kemi'ane 'iki yeiyaritsie yamitiyuriene Yawé hixie mixani'eriwa kanayuyeitiamiki, miyamemiteyurieki Yawé 'akakaiyari miki nuiwarite kaniwarayen'i amiki xehixie.

¹³ Yawé xekakaiyari hixie 'aixia xeketeneu'iyarini.

Kakaiyari niukameya

¹⁴ »Kwie xema'axianitsie mana teíteri memu'uwa miki memíteteyukewaiya meta memítetehetimamateke mepiwaku'iwawiya kemitiyiniki, peru xeme Yawé xekakaiyari pi kaxepitia mipai xemiteyuriekaki.

¹⁵ Yawé xekakaiyari xeime panayexeiya xe'iwatime niukameya mayaniki nehepai. Miki hírixia xepi'enieka.

¹⁶ Miki kanihíkitini xeme Yawé yukakaiyari xemíte'itawawiri Huré híriyaritsie, xemayuxeírikai tukariyaritsie, kepauka mipai xemutiyua: "Neri Yawé nekakaiyari niukieya ne'enieti nepika'umieni, meta Yawé taiya nepikaheuxeiyamiki, nikahirixia ne'umini".

¹⁷ »Hiki mipai Yawé kanetiniutahíawe: "Aixia kani'aneni miki kememaitika.

¹⁸ 'Ayumieme watsata xeime nepanayexeiya neniu kame mayaniki 'ahepaí, ne neniu kíi nepipitiáni tetana, miki yapitiwataxatiani ne kenemitiita'aitiáni.

¹⁹ Xika xewiti ka'i'enieni kemutaineni neniu kame nehetsieme tikuxatakaku, miki ne kanetinakapitiámiki.

²⁰ Peru xewiti xika ka'ukamatí tikuxatani neniu kame yuxatati, xika tikuxatani tixaítí ne yanekatita'aitiáku, miki kanimimiki. Yaxeikiata kaniyimiki xewiti niukame yuxatati hipame kakaiyarixi wahetsieme xika tikuxatani".

²¹ »'Uxa'atini warie xika mipai petiyuta'iwawiya: "¿Kehepaí neretimani xika Yawé niukieyatini yati hawaíki?"

²² Xika Yawé niukameya Yawé hetsieme tikuxatani Peru kemítikuxata mipai katiuyini,

xeme mipai xekatenetimaikuni kename Yawé hetsia kamieme. Miki tixaxatame kemitinake yakatipitiarieti mitiutaxaki, xeme miki xepikaheumakaxeni.

19

Kiekarite yu'awiwietame

¹ »Kepauka Yawé xekakaiyari yunaime miwaka'una nuiwarite wakwie mixeyeturiri, meta kepauka xemerri xemiarayeweiya, 'ari wakwietsieri kepauka xemititeni meta wakiiteta,

² kiekarite yu'awiwietame haikame xekananayexeiyakuni kwie Yawé mixeyetuririensie hixiapa yukwie xemayeitianisie.

³ Kwie, Yawé xekakaiyari mixeyeturiri xepiini mayaniki, 'ayehaikame xepayeitiani, meta huye xepitiwewieni kemi'ane mitiyumieni miyiweniki mikitsie tuyuti'awietaki.

⁴ »Xewiti tiyumiekame xika muwa ye'ani yuti'awietake, piywensi xeikia tuyuti'awietaki kemi'ane yu'iwa mumieni mipai kara'eriwati meta ka'ihekati.

⁵ 'Iniariki nehaiti, xika mipai timieni: xika xewiti yu'iwa hamatia heyani itsita memetiki'eniki, Peru xika tiwitene kaku hatsaya hanutihine 'iwayatsie 'ukaweni xika 'imieni, miki piywensi xeime miki kiekaritsie tuyuti'awietaki meta tuyutawikweitsitaniki.

⁶ Pikaheuyewetse 'ateewa meyani mipai tiuyurieme, miki miha'a penuku'axiwe pimiewe, 'aixia pika'ane 'iya tewi mimierieniki yu'iwa mumiki mipai kare'eriwati.

7 'Ayumieme nepixe'aitia haika kiekariyari xemukunakaki.

8 »Xīka Yawé xekakaiyari xekwies matsi 'a'utayeuriya, xetutsima kemitiwarutahiāwixi, meta naime kwie xeme xeyeturiri emi miki kemutayiki,

9 xīka xeme yaxetekakine 'iki naime 'aitsikatetsie hiki nemixe'aitia, meta xīka Yawé xekakaiyari xenaki'erieka, meta huyetana yuheyemek i xe'uhuni, hiki 'ana tawarita haikame kiekari xepukunani.

10 Mīpai xeteyurieyu 'atsimikatiuyuri xuriyaya pikatayeuriyani miki kwieyaritsie, Yawé xekakaiyari mixeyeturirienitsie xehetsieme mayaniki, xemeta yaxeikia xehetsie pikarahiiwani miki mumierieki.

11 »Peru xīka xewiti tewi yu'iwa 'uxiwe'erieti, xīka 'ihupieme, heitiwaxiame tinawairieme meta 'imieme, hiki xīka miki xeime kiekari 'utiwaume mana heyani yuti'awietake,

12 'ukirawetsixi kiekarieyatsie kiekatarimekete'utani'ani mewiyarieniki, 'imienike mikuwaune hetsia keyetuiyani miki mimieniki.

13 Miki memiteyumemiwa xepikawanenimayaka, mīpāi xeteyuriekaku 'Ixaheri kwieyaritsie pikarahiiwani kenamem 'atsimemikateyurie waxuriya tayeuriwa, xemeta 'aixia 'iyari xepu'uwani.

14 »Kepauka 'iya kwieyaritsie xem'i'axiani Yawé xekakaiyari mixeyeturirienitsie xekwies mayaniki, yu'iwa kwieya xepikahenawairietiweni, meripaiti miki mu'inatsiyarie.

Keyupaimeti memeuyewetse tehekiatamete

15 »Xewiti xeikia ya'utainekaku munierixi pikayiweni tewi mumierieniki xanetsieti kename 'axatiuyuri. Tsepa titaki miti'ayumieme 'aixia pitiyini yamehaitikaikaku yuhutati yatini yuhaikati memunenierixi.

16 »Xīka xewiti tihekiatame xeime xanetani 'itarikakki kename miki tiuyuri 'utaiti,

17 miki meyuhutati mīya memiteyukumamateke Yawé hixie mepiti'uni, mawari wewiwamete wahixie meta 'itsikate kem'i'ane 'ana memite'uximayaka.

18 'Itsikate yemeki mepitetaiwauni mepiti'iwauni, xīka yametehetimani kename mitihekiata tiku'itawa meta kename yakki yu'iwatsie rahipa xeikia,

19 hiki miki pita mipai katinanuyeyeimiki yu'iwa hetsieme kemītiyurimikikai. Mipai xepitehekuyeitiaka 'axamiti'ane xekwileyaritsie xīka xuaweni.

20 Kepauka hipati 'iki memitetamarieni, mepitimamani tawarita mipai ti'aneti pikatitixuawere xekwileyaritsie.

21 Xeime tima xepikanenimayaka. Mipai xekeniwaruyuri xīka xeime 'umieni mikita ke'umierieni, xīka xeime hixieya watitini mikita hixieya kewatitiyyani, xīka tameya 'anaye'una mikita tameya ke'anaye'unarieni, xīka mamaya wayemura mikita mamaya kewayemurarieni, yatini 'ikaya xīka wayemura mikita 'ikaya kewayemurarieni.

Kemityukwiti

¹ »Kepauka xemayekine xemiwaraye'unie xemiwatakwiniki, meta kepauka xemiwaxeiya kuyaxi memixe'aye'unie meyumiireme keyuri xeme, waikawa kaxetate mewarahapaname meta kawayutsixi, xepikawamakaka, matsi Yawé xekakaiyari 'Ekipitu mixe'ayewiti, pixeparewieni.

² Kepauka 'ari xemuyutakwiximeni mawari wewiwame xehixie kanitakemiki kuyaxi kaniwataheitseritiamiki

³ Mipai katiniwatahiawimiki: "Xekeneu'enana 'ixaheritsixi. Hiki 'ari xekaneutahaxiakuni memixe'aye'unie xemuwatakwiniki. Xepika'ukununuwani xepikawamakaxeni, xepikayu'eirieka meta wahixie xepika'utimamaweni,

⁴ kariki Yawé xekakaiyari xehamatia kaniuyeikani, mik'i xehetsiemieme puyutamieni, meta mik'i pixeparewieni xeme xemitehayu'iwaki".

⁵ »Meta kuyaxi tewa'aitiwamete wa'ukiyarima kuyaxi mipai mepitewatahiawe: "Xika xewiti yukii hekwame hetawewieni xi ka muwa 'akuxi kahayeyeriwekaitini, mik'i keheyani yukie, kapa 'umierieni 'ena, hikitari xewiti pita kiitana hayeyerini.

⁶ Xika xewiti kaxie heka'iteitakaitini, xi ka 'akuxi takari kaha'iniatawekaitini, hiki yuharawerita keheyani, kapa 'ena 'umierieniki, xewiti pita rekawaniki.

⁷ Xika xewiti 'ukaratsi hamatia 'ari retixatakaitini memiyutiwitiniki, 'akuxi xi ka mekayutiwitweni, mik'i keheyani yukekaritsie, nika 'ena 'umierieniki, xewiti pita mik'i 'uka

hetiwitinkiki”.

⁸ 'Imatirieka kuyaxi tewa'aitiwamete wa'ukiyarima m̄ipai mep̄itiyuani: “Xika xewiti kwinimieme timaka yatini muyutamieniki kayuwairiyani, keheyani yukie, nika yu'iwama mekayuwairiyame warayeitianiki”.

⁹ Kepauka memitetahayewa kuyaxi tewa'aitiwamete wa'ukiyarima metekuxatati, hiki kuyaxi memanuyeteimekaniwatihawikuni miki memanuyeyaxikeniki.

¹⁰ »Kepauka kiekari 'aurie xemi'axiani xewatakwinike, yaxeke teniwarutaxatia meri kayuwati xika meheuyehiaka.

¹¹ Xika yamete'utanaki'erieni meta xika yukiekaritsie meteheuyepieni, hiki 'ana yunaime miki kiekaritsie kiekatarixekateniwata'aitiakuni meta wa'riyarika te'uximayatamete xehetsiemieme mekanakinikuni.

¹² Peru xika mana kiekatarimeka'uyuwairiya matsi pita xika mexekwikuni, hiki 'ana kiekari warita xepayaxetikine,

¹³ hiki kepauka Yawé xekakaiyari mixeyeturieni, yunaime 'ixiparakixekaniwakwikuni 'ukitsi mana kiekatar.

¹⁴ Mikita xehetsiemieme xemitehayeitian, kaniywani 'ukarawetsixi meta tiiri yuhetsiemieme xemiarayetian, meta watewama meta titamitixuaweni kiekaritsie. Yaxeikiata xekaniywaweni miki xemitekwaka memixe'aye'uniekai mitiwapiinitikai, Yawé xekakaiyari mitixeyeturie.

¹⁵ Mipai pekaniwayurimiki yunaime kiekarite 'ateewa manetika, nuiwarite xe'aurie mu-manetikatsie memikatehawiya.

16 »Matsi, kiekarite Yawé xekakaiyari mixeyeturietsie xepiini mayaniki, xeime t̄ima 'ayeniereme xepikahayewani.

17 Yunaime xekaniwakwikuni hetitsixi, 'amuxeutsixi, kananeutsixi, peretseutsixi, heweutsixi meta kewutseutsixi, kemitixe'uta'aitia Yawé xekakaiyari.

18 X̄ika xekawarukwini, m̄iki mitixani'eriwa mepixeteti'ikitiāni kemeteyurieti yukakaiyarixi memiwarayexeiya, hiki 'ana Yawé yukakaiyari hetsiemieme 'axaxepiteyurieni.

19 »X̄ika kepauka xeime kiekari xekatamiewaweti x̄ika xe'itahini p̄ita waritana xehayaxetikine miixa tukari, mana m̄itixuawe kiyexi 'ikwaxi m̄itikayaxike xepikatewitekeni hatsaki, m̄iki kariki peheiyehiāti pekanayeimiki pekanitikwaimiki. Pepika'ixirieka xeikia, miki teiteri wahepā memiyikihiani mepikayiwawe matsi kiyexi yeutamieme xeikia kanihikitini.

20 Matsi kaniywemiki pemiwiteneni kiyexi 'ikwaxi mikaxuaweriyawe meta kimana tsepa pemitiwewie kimana kiekaritsie pemanukatsunaki, mana pekatihayewati kepaukake pemiwara'iwa.

21

X̄ika xewiti 'ukaxeiyarieni m̄ikit̄i

1 »X̄ika xātsie Yawé xekakaiyari mixeyeturieni kwieyaritsie xekwie mayaniki xewiti m̄ikit̄i hetaxeyarieni, x̄ika 'atsixekatehetimani kemf'ane miimi,

² 'ukirawetsixi meta 'itsikate mepuhu mepiti'iniata miki manuka kemetetewa kiekarite 'ahurawa mamanetiksie.

³ Hiki 'ukirawetsixi kemi'ane kiekari 'ahurawa miki manuka mukumatsie kiekatari xeime tsikeru mekaniwiyakuni, hatsuaku mikatita'uximayatawe mikatakwietsanawe.

⁴ Mepenuhana xaitsie mayeweritsie hatsuaku kwietasanarita mika'ayeiwetsie meta mikatiwaka 'iteitsiewetsie, meta haa yarexuawekaku, muwapaiti kiipieya mepuwamura.

⁵ 'Ana mawari wewiwamete rewitsixi mana mepineniereni yu'uximayatsika memaye'atianiki, Yawé xekakaiyari miwaranayexei miki kemititewaki hetsienamieme teiteri 'aixia memuwayuriekaki, meta yamemite'uximayakaki miki memite'akanitsaniki kepauka 'imieri muxuawe meta 'inawari.

⁶ Hiki yunaiti 'ukirawetsixi kiekari 'ahurawa mukumatsie kiekatari miki manukatsie, miki mepitimamani wakaxi kiipieya muwamurarie hetsie,

⁷ hiki 'ana mipai heitseriemeki mepitiyuani: "Tame iki xuriya tepika'utayeuri, meta tepika'unenierixi iki miyamitiuyi.

⁸ Yawé, ketiniwareuyehiwireka 'ixaheritsixi 'ateiterima, miki pemiaruxinaxi, meta miki wahetsie pepikarahipani 'atsikatiyuruwame xuriyaya mutayeuriyaki".

⁹ Mipai eki 'atsikatiyuruwame xuriyaya mutayeuriya 'ahetsie mirahiwa 'akwileyaritsie pepirakumaweriya, mipai xika petiuyurieni 'aixia pepitiyurieni Yawé hixie.

'Uka piretsutime kemitiutiwitini

¹⁰ »Kepauka xemayekine xeheuyukwiyuka memix'e'aye'unie wahetsia, xika Yawé xekakaiyari wayetuani xemiwara'iwaki, hiki xika piretsutsixi xewarayeitiani yayupa'imeme,

¹¹ xika xewiti xeime 'uka mupiretsu 'inakeni, mitiwitini piywensi 'iyaya mayaniki.

¹² Penuwitini yukie, yapitita'aitiani muyukaxiniki, yuxitete manutixitexianiki,

¹³ meta piretsu kemariyari ke'anutihina. 'Arike 'akie miixa 'ukaiku, meta tihayewayuri yuhikerieti yupaapa yumaama waheki 'ari xeimetseri reutewikaku, 'anake pemitiwitini piywensi, 'eki kinaya pepihikitini mikita 'a'ya.

¹⁴ Peru xika 'arike kamatsi'unake, pepipitiani mikti tsepa hakewa metia. Pikeyweni pemituani meta ti'a'uximayatsiriwame hepai pemiyurieneni, mikitsi pemitixani'eri kanayani.

Mexiakame heitserie kemirexeiya

¹⁵ »Nepixetaxatiani xewiti 'uki yuhutame yu'itama miwarexeiya, xeime xeikia waikawa minaki'erie, xeimeta pikakanaki'erie, yuhutame wahetsie tiiri piwarayexe, matsi 'uka mikanaki'erietsie meri nunutsi mexiakame kaniutinuiwa.

¹⁶ Kepauka 'iki tewi yuniwema mitiwatapitiani yupiinite, pikeyweni 'uka minaki'erietsie mieme pita mitikupitiwani tita mexiakame hetsie mitimiemetikai, meta yuniwe mexiakame yatipa'imeme xeikia pikatikupitiwani, tatsiari, yu'ya waikawa mikanaki'erietsie mieme.

17 Matsi pita miki mexiakame kehayeitiwani heitserie kemirexeiya mexiakametiti, hiki 'iki mexiakame pitipitiani 'anatekame matsi tawari hepaina pa'meme ketita hetsiena mitimieme. Miki wamatsika kanihikitini matiari meyexei, miki heitserie kanexeiyani mexiakame mihikitiniki meta titi hetsiena mitimieme pitipiinieya.

Xewiti raniwe xi ka 'axatiuka'iyarini

18 »Xi ka xewiti yuniwe hexeiyani 'axatiuka'iyarime katiyu'aitiariniakame, yupaapa meta yumaama, xi ka kawareu'enieka kepauka memiheitseritia,

19 paapaya meta maamaya kiekari kitenie mepenuwitini, 'ukirawetsixi wahetsia mepitaxata.

20 Hiki paapamama 'ukirawetsixi mipai mepitewatahiawe: “Iki taniwe pi kaheu'ena 'axapitiuka'iyari, kemitinake xeikia pitiyuriene meta pitawekame. Pi katatsi heu'enie”.

21 Hiki 'ana yunaiti 'ukitsi mana kiekaritsie kiekatari me'itituaxati tetexiki mekanimiekuni. Mipai xepitehekumaweriya 'axamiti'ane 'Ixaheri kwieyaritsie. Hiki yunaiti 'ixaheritsixi mepitetamarieni meta mepitimamani.

Waikawa 'aitsikate

22 »Xi ka xewiti hetsiena rahiyyayu 'axatiuyurieka 'ukawiyani,

23 kaxarieya kiyetsie 'uyewiekame xepika'uku'e'eiriwani tikariki, matsi miki tukaritsie xekeneukateuki. Kariki xewiti kepauka kiyetsie muyewiyani miki tevi Kakaiyari 'axakaniyurieka. Ka'itiyakame kwie

xepika'ayeitiaka Yawé xekakaiyari mixeyetuirie
xekwie mayaniki.

22

¹ »Xika xewiti yu'iwa tewaya 'utaxeiya heuyeweyu tuuru yatini muxa, 'atsimikatimate hepai pikayianeni matsu kwitiwa kehehanieni kutsiyarie hetsia.

² Xika kutsiyarieya 'ahurawa kakiekametini yatini xika peka'imateni, kehei'arieni yukie kehei'iwiyani kepaukake kutsiyarieya mitawawirieni, hiki 'anake piyetuirieni.

³ Yaxeikia pitiyurieni xika puxu 'ukax-
eiya, yatini 'ixuriki, yatsepa kemititita
'iwaya mireuyehia. Kepemitihiiritiarie
pepika'uku'e'eiriwani.

⁴ »Xika xewiti huyeta puxu yatini tuuru hetaxeiya hetakurupeyu yu'iwa tewaya,
'atsimikatimate hepai pikaheyianeni:
keheiparewieni yu'iwa memenukuhanaki.

⁵ »'Ukarawetsixi 'ukitsi wahepa*i*
mepikateyukukamixatiwani, 'ukitsi meta 'ukari
wahepa*i* mepikateyukukemaritiwani, kariki
Yawé xekakaiyari miki miyamemite'u'iyari
kaniwaxani'erieka.

⁶ »Xika xewiti huyeta wiki 'ituaya hetaxeiya
kiyetsie yatini kwiepa, meta wamaama mana
hatikani yuniwema 'etsimemipepe wahetsie
yatini tawári hetsie, wamaama pepikahetutuwensi
meta 'etsimemipepe.

⁷ 'Etsimemipepe pemiwaretiki pepiyiwe,
peru wamaama pepitatuan. Mipai 'aixia

metiyurieka meta waikawa tukari pepipitarieni pemifatemawiekaki.

8 »Kepauka kii hekwame pemeyutawewirieni, kii heima ya'atitewame pepawewietiyani, kapa xewiti mana hakaweme 'umiyi 'atiiriyyama wahetsie rahiiyaniki.

9 »Kepauka kaxie haraweriyata pemireka'eni, 'imiari yiki mi'anene pepikaheiniitiaka, xika mipai petiuyurieni, Kakaiyari pepiyetuirieni kaxie hepai, tita muwa pemiftika'eni 'ikwaxiyari meta kaxie 'ikwaxiyari.

10 »Tuuru puxu hamatia xeime hararuyaritsie mehauyutinikame xepikawakwietsanatsitiativeni.

11 »Kemarite xemite'anakatitikani muxa huxarieya hamatia rinu hiruyariki pika'aye'itseni.

12 »Mata 'ixurikiyari kimana xemuyuti'eimani naitsata 'etsikinatsie pawitikani witsianeneti, kaunari hepai 'aneneti 'etsititi.

Memiyutiwitiki wahetsieme

13 »Xika xewiti 'uki 'utineuke, 'ariketa 'ukahume hamatiana xika 'axatikihaweni 'i'eirimikini,

14 'itarikakki xika 'axatikuxatati meta 'ixanetani, mipai 'utaiti: "Ne 'iki 'ukaratsi neputiwiti peru kepauka hamatiana nemukahui mipai nepiretima mikki pimayiiyakairi",

15 hiki 'uka paapaya meta maamaya kiekari kitenie mekanihuni, hiki mana 'ukirawetsixi mepitewaxeitsitiani yame'utiyuati kename matsi mikki ka'ukumayiiyakai.

16 'Uka paapaya 'ukirawetsixi mipai pitiwatahiawe: "Iki 'uki nenewe 'uka nepiwititi 'iyaya mayaniki, hikita pi'eirimiki.

17 Hiki miki 'axapitikuxata, mipai putaine kename 'ukumayiyakai. Peru 'ena hiki tepite'atia tetexexeiyatsiti'anike mana mimatsiiki kename kamayiyakai". Hiki 'ana paapamama tsawana mekanitawenakuni memuyutiwititsie matiari tikaritsie mieme 'ukirawetsixi mana kiekatari wahixie,

18 Hiki 'ana miki 'uki mepiwiya mepite'ika'enitsitiani,

19 meta xeitsienituyari pirata tuminiyari piyetuani, 'uka 'imari 'Ixaheri nuiwarieya 'axamitiutamaki, miki tumini paapamama mepiyeturiyarieni. Matsi miki 'iyaya pihikitini mexi 'uyeikani, hatsuaku miku'eirieni pikayiweni.

20 »Peru xika yuriki tikuhiawariwani xika ka-hekiaka kename yuxewikai miki 'uka,

21 kehehanieni paapaya kiiya kitenie paiti, hiki mana 'ukitsi kiekaritsie kiekatari meke'imieni tetexiki me'ititiaxati. Mipai keranuyeyani 'axamitiuyuriki 'Ixaheri kwieyaritsie meta yupaapa kiiya mutewiyatsitiaki 'axa'anemeki 'uyeikati miyamitiuyuriki. Mipai xepitehayewani 'axamiti'ane xetsata mitixuawe.

22 »Xika xewiti 'uki hetaxeiyarieni xeime 'iyaya hamatia 'ukaiti, miki yuhutati meke'ukwi'iwa, 'uki hamatiana mukahui meta 'ukaratsi. Mipai xepitehayewani 'axamiti'ane 'Ixaheri kwieyaritsie.

23 »Xika xewiti 'uki kiekaritsie 'uka 'imari hekaxeiya, 'ari xeime hamatia tiratu hexeiyakame memiyutiwitiniki, xika wa'riyarika heipitiani hamatiana mekahuniki,

24 miki yuhutati mekehehapanieni kiekari kitenie, mana meke'ukwi'iwa tetexiki mekeheutituaxiexiani: 'uka pimierieni mika'utahiwaxiki parewiya ha'iwawatı mana kiekaritsie, meta 'uki pumierieni hepaina tewi mitiwitinikekai mutewiyatsitiaki. Mipai xepitehayewani 'axamiti'ane xetsata mitixuawe.

25 »Peru xika 'uki yeuta 'itaxeiya 'uka 'imari tiwikieximeme, yaxeikia xika miki wa'riyarika 'ipitiani mikahuniki hamatiana, 'ana 'uki xeikia ke'umierieni 'uka wa'riyarika mupitiaki.

26 Miki 'uka xepihayewa, miki 'axapikatiuyuri pikahueywetse mumierieniki. 'Uki kemitiuyuri xeime mumieni hepai pitimatsiuki:

27 'uki yeuta 'uka pukaxe, tsepa 'uka karima mutahiwake, mana pumawekai xewiti hetsiena mitanuaniki.

28 »Xika xewiti 'uki 'uka 'imari 'ukaxeiya xeime hamatia 'akuxi mikatikuxata memuyutiwitiniki, xika 'uki wa'riyarika 'ipitiani hamatiana mikahuniki, xika me'utaxeiyarieni,

29 'uki 'uka 'ukiyarieya pírakapitianni huta tewiyari heimana tamamata pírata tuminiyariki, meta 'uka pitiwitini mikumayiakiri. Miki hatsuaku pikayiweni miku'eirieni.

30 »Nixewiti tewi yupaapa 'iyaya pikakuma:wani, miki waikawa 'axapitiyurieneni yupaapa mariweme mikahayeitiwaki.

23

Kemi'ane memiyiwawe tukita memeutahaxiani

1 »Pikayiweni 'iya 'uki meutahaniki Yawé teiterimama memayutixexeiriwatsie, xika

'ipuriteya piratsietikani yatini xika xieyameya haxitekieka.

² »'Awienuari pikayiwani meutahani Yawé teiterimama memayutixexeiriwatsie, meta nuiwarieya pikayiwani, tamamatarieka nuiwariyaritsieke mepiyiwekaxiani.

³ »Pikayiwani memeutahaxiani Yawé teiterimama memayutixexeiriwatsie 'amunitsixi meta muhawitsixi, meta nixewiti wanuiwarima, tamamata nuiwariyari me'uhukakuke.

⁴ Kepauka wakwietsie xemayeki paa meta haa memikaxe'umiki, kepauka 'Ekipitu xe'ayekineka mana xemayekitsie. Matsi Warami meputa'ini Wehuxi nu'aya, Petuxi paiti kiekame Metsuputamiya* kwieyaritsie, mixekewaiyaki.

⁵ Peru Yawé xekakaiyari xenaki'erieti Warami pikahanu'eni, hiki pipataxi 'ax-akemixeyurienikekai 'aixia pita pixe'uyuri.

⁶ 'Ayumieme, 'ena xe'u'uwati kexemiteheutere, hatsuaku mik'i wahamatia xepikaheyuxewiriyani meta xepikawareparewieka.

⁷ »Xepikawaxani'erieka 'Erumi xiiyarimama, mik'i kariki xe'iwama mekanihikitini. Meta 'ekipitutari xepikawaxani'erieka, wakwiepa xemu'axiaki teewatari wahepai xe'aneti.

⁸ Mik'i wanuiwari, mepiyiwawe memeuta-haxiani Yawé tukita hairieka nuiwariyaritsie miemete.

Kememiteyuriekakekai 'ateewa metiteti

⁹ »Kepauka xemayekine xeheyukwiyuka yateewa xemetiyaxetsie memixe'aye'unie

---

* **23:4 23:4** Arami-Nakarahini tatsiarititi.

xewatakwinike, kene'akweriwayurieka
mikati'itiya hepaitsita.

¹⁰ Xika xewiti xehetsia mieme tikariki 'axati-heiniti ka'itiyatı hayuhitiani, mikı xematiteitsie pikayuhayewani 'ateewa kanitayerimiki,

¹¹ Peru taikai piti'iwa, tau hakayuneyu punuani xematiteitsie.

¹² »Xematiteitsie 'ehetewakaku xepitiwauni hakewa xemetikwitani.

¹³ Yuxexuiti xepeixeiyani kiyexi 'anuyemitsime 'etsititime, mikiki xepiwati'ineni, muwa xemeukakwitaniki, hiki yukwita xepanuteukuni.

¹⁴ Kariki Yawé xekaka:iyari xemakutei kaniuyeikani xe'iwiyati meta mixeyetuirieniki memixe'aye'unie. 'Ayumieme xemakutei pakupatsieka, xika mana xemakutei Kakaiyari tiuxeiya mikatinake, pixeku'eirieni.

Hipatita 'aitsikate

¹⁵ »Xewiti xika wairiyarika miti'aitiarie yukutsiyari hetsia heyuta'uname, xika 'akie henuani yuti'awietake, ti'aitiwameya hetsia pepika'iyetìayani,

¹⁶ matsi keneuhayewa xehamatia muyuhayewaniki xekiekaritsie hakewa menuani meta hakewa 'aixia mireyumaika. 'Ekita wairiyarika pepikati'aitiaka.

¹⁷ »Xewititima 'uki yatini 'uka 'Ixaheri kwieyaritsie kiekame tuminiki muyumayiina pikahayuyeitiwani tumini ma'iwaki yukakaiyari miyetuirieniki.

¹⁸ »Yawé 'akakaiyari tukieyata pepikahei'iweni tumini mipai peyianeti pehe'iwame, meta mikiki pepikare'akatuayani kepemutayi mawariyari

mayaniki, miki tihutame Yawé 'akakaiyari katinixani'erieka.

¹⁹ »A'iwa pepikawawirieka tumini rana'iwakameki, 'ikwaitekí meta hipati piiniteki rana'i'iwakame.

²⁰ Piywé 'ateewa kiekame pemitawawiri en hanamakameki, peru pikayiweni 'a'iwa 'ixaheri tewiyari hetsieme me. Mipai xeteyuriekaku Yawé xekakaiyari 'aixia pitiyurieka xe'uximayatsika 'iya kwieyari xemiyetuiriyari enitsie.

²¹ »Xi ka tixaitiki yapietiu'ahiritiani Yawé 'akakaiyari hetsieme me, pepikareutewini pemiraye'atianiki, xi ka pekaraye'atiani miki yakamatinita'aitiamiki pemiraye'atianiki, xi ka pekaraye'atiani, 'axapekatini yurimiki.

²² 'Ahetsie pikarahiiwani xi ka tixaiti pekatiu'ahiritiaka.

²³ Peru xi ka 'a'iyariki yemeki petiu'ahiritiani tixaiti Yawé xekakaiyari hetsieme me, heitseriemeki yaketineuyuri kepemutayi.

²⁴ »Xi ka xewiti yu'iwa kaxie haraweriyari mayematsie heutahani, piywé mitikwani 'ikwaxiyari kemireikwaimikini, peru meitini pikayiwe.

²⁵ »Xi ka xewiti yu'iwa tirikuya mayema heutahani, piywé tirkku takari miwatihunaxiani yummaki, peru pikayiweni huxaki mitixiteni.

24

¹ »Xi ka xewiti 'uki 'uka 'utiwitini, peru 'ariketa xi ka ka'inaki'erieti 'ayani kinaya kemitinake hepai mikatiyurieneki, kaniywemiki miku'eirieni xi ka 'eiriya xapayari 'iyetuirieni.

² Kepauka miki 'uki kie mayeyaniri, piywéni tawarita mitiwikieniki xeime hamatia.

³ »Xi ka yaxeikia miki hutarieka kinaya 'itixani'erieni, mikita xi ka 'itawewirieni 'eiriya xapayari, wayeni'ani yukiita, xi ka yatini hutarieka mieme kinaya 'umini,

⁴ hiki matiari mitiwiti tawarita mitiwitini pikaywéni, mikiri 'uka ka'itiyatí kaniyuhayewa. Mikiri mixani'eriwa Yawé hixie kanihikitini.

»Kwie Yawé xekakaiyari mixeyetuirieni, 'axaxepikayurieka 'axamiti'ane mana xepikawiwieka.

⁵ »Mihekwanieke xepikahen'iawani muyumiemiekí hipame wahamatia, meta nitixaítí píkatihiritiarieka 'uximayatsika. Matsi 'atsipíkatiyurieni xeiwiyari yuke pukani, yu'iya pitemawieritiaka.

⁶ »Xi ka xewiti 'ahetsia rapiti 'ayani, kamatiupitaniki murinaya pepíkahetutuwéni meta mataya pepíkahékwekwewéni, xi ka mipai petiuyurieni titaki mitiyumikwakai pemitinawairieni hepaí kani'aneni.

⁷ »Xi ka xewiti 'ukaxeiyarieni yu'iwa 'ixaheri tewiyari yukiita heyenati, meta xi ka waíriyarika rei'aitiaka, yatini xi ka 'ituani, miki miyamitiuyuri ke'umierieni. Mipai xepítehekuyeitiáni 'axamiti'ane xetsata mutixuawerixi.

⁸ »Kepauka xewiti yunawiyaritsie meuhaka, yuweriwayurieti rewitsixi mawari wewiwamete kememutiyuaneni kewa'enieka. Niuki kena'eriwani keneuweiyani naime kenematiu'aitia.

⁹ Kena'eriwani Yawé 'akakaiyari Miriyami hetsie kememutiyuri, kepauka 'Ekipitu xemayekitsie.

10 »Kepauka xewiti yu'iwa mititaniitiani, kiitana pīkaheutahakeni meta yukimana pikarewayepineni tita mitiyexata mirapineki.

11 Matsi takwa ke'uyuhayewa ke'ipitiani yikimana miki mitiyeturirieniki tita mitiyexata mirapineki.

12 Xika tixāti karexeiyani mirapine, xika mirapineki yu'ikari metsiyeturirieni, tīkariki pepikahehuririeka.

13 Ke'ihuritīani tau ka'akayuniwekaku 'akuxi, miki tīkariki meyuta'eimaki. Mipai miki 'aixia paineni 'ahepaitsita, 'ekita heitseriekameki pepitiyurieneni Yawé xekakaiyari hixie.

14 »Xepikawananaaimaka xehetsia te'uximayatamete tixāti memikatehexeiya meta memiteheuyehiwa, tsepanetī 'ixaheri tewiyari mihikitini yatsepa 'ateewa kiekame.

15 Tukariki yaxepitewakupitiwani kepauka memite'uximayaka, tau ka'akayuniwekaku 'akuxi, tixāti memikatehexeiyaki, miki tumini meuyehiwaki. Mexika mipai xekate'uyurieni, miki Yawé mekanitahawikuni xehetsiemieme hiki xeme 'axaxepi'it̄arieni.

16 »Tīiri 'axameteyurieyu wapaapama mepikakwi'iwa, meta wapaapama 'axameteyurieyu waniwema mepikakwi'iwa. Matsi yuxexuitī ke'axamemite'uyuriki 'ayumieme mepikwini.

17 »Heitserie kemirexeiya 'ateewa kiekame meta nutui, meta wiura 'ikarieya yupiini xepikatehaybeit̄iwanı.

18 Xekena'eriwani 'Ekipitu wāriyarika te'uximayatamete kexemitehikitikai, meta Yawé

xekekakaiyari mana kemitixehayewiti. 'Ayumieme nepixe'aitia heitseriemeki yaxemiteyuriekaki.

¹⁹ »Kepauka xemika'itsana yu'etsita xīka xewiti xeimanukuyari hetimaiya, pīkaheumieni tawarita yu'itima heikweimieka. Xekeneuhayewa 'ateewa kiekame, nutui meta wiura hetsiemieme mayaniki. Mipai xīka xeteyurieka Yawé xekakaiyari waikawa pixeparewieni xe'uximayatsikatsie.

²⁰ »Meta kepauka huriwu xemitikatsetsie, muyuhayewa kemi'ane mikkakaxirieni xepika'ika'in̄wени, xekeneuhayewa 'ateewa kiekame, nutui meta wiura hetsiemieme mayaniki.

²¹ »Kepauka yukaxie takariyari xemika'in̄ini, tawarita yu'itia xepika'iye'initikikani, muyuhayewa keneuhayewa, 'ateewa kiekame, nutui meta wiura hetsiemieme.

²² »'Ekipitu wairiyarika te'uximayatamete kexemitehikitikai xekena'eriwani. 'Ayumieme nepixe'aitia heitseriemeki yaxemiteyuriekaki.

25

¹ »Kepauka yuhutati 'ukitsi memiyuniukimaka 'itsikate wahetsia mekanihuni, 'itsikate 'aixia mepiteyurieni, 'atsimikatiuyuri hetsie mepikate'ahiani peru 'axamitiuyuri mepiteka'enitsitiani.

² Hetsiena mirahiiya xīka heuyeweka mukuweiyaxianiki, 'itsikame kanita'aitiamiki kwiepa mikahuniki, mana meta yakatiniyurimiki kepaimexia mīki mukuweiyaxianiki keraye'akameki miyamitiuyuri.

³ Huta tewiyariki xeikia pukuweiyaxiani, ka'anutiyeikameki, xika waikawamexia xe'ikuwaxiani yu'iwa, mikiri nanaimarika payeika 'a'iwa hetsiemieme.

⁴ »Tuuru kwetsaname xepikatsurihiaka kepauka tiriku mu'utsipiene.

⁵ »Xika yuhutati 'ukitsi yu'iwamatii 'axeikia mekuteni, xika xewiti 'umini tiiri kawarayex-eiyaweti, wiuraya pikayiwe mitiwickieni xaitsie paiti. Kinayatikai 'iwaya pitiwitini 'iyaya mayaniki, meye'atianiki 'aitsika kwetsika hetsiemieme kemaine.

⁶ Nunutsi matiari memeyexeiya, 'iwaya mumi hepai pititeriwa, kemititewakai mikahatitimaiyariwaniki 'ixaheritsxi watsata.

⁷ »Xika miki 'uki ka'iwitimikini yu'iwa wiuraya, 'uka 'ukirawetsxi wahetsia kanimieni, kiekari kitenie, mipai pitiwatahiawe: "Nekwe pikayuwairiya 'iwaya kemititewakai 'ixaheritsxi watsata 'akuxi ma'eriwaniki. Pikayuwairiya yamitikayani nehamatia kemaine 'aitsika kwetsika hetsiemieme".

⁸ Hiki 'ukirawetsxi mepitakwewieni, meta mepite'itixatiani. Xika miki kayuwairiyani mipai 'utaiti: "Ne nepikanewairiya nemitiwitiniki",

⁹ hiki kweya 'ahurawa puyani 'auriena, 'ukirawetsxi wahixie, kakaiya xeime panuyehina, pi'aitsikawiya hixienatsie, mipai pititahiawe: "Mipai kani'itariwani kemi'ane mikayuwairiya yu'iwa nuiwarimama miwarexeiyaniki".

¹⁰ Hiki miki tewi yuheyemeki pimatiwani 'Ixaheri kwieyaritsie meta tiiriyamama, "wakakai

manuyehinariexia" mepitematiwani.

11 »Kepauka yuhutati 'ukitsi meyukwitiwekaku, xika xewiti 'iyaya nuani yikinatsie tanuanike, xika 'uka kinaya mumiene karapatana heuyememe 'uki xieyameyatsie tiukwinitiani,

12 'uka mamaya kehawitekieni.
Xepikaheinenimayaka.

13 »Ti'ininiatame hutame 'akitsiirita pepika'uyeyatsani, xeime haheteme xeimeta ha'exanime.

14 Yaxeikiata 'akie ti'ininiatame hutame pepikahexeiyani (kakuni), xeime 'apame xeimeta yakipeme.

15 Matsi pita, ti'ininiatamete 'aixia 'aneneme xepxeiyani tikirutame meta kakuni kemitiheitserie, miixa wiyari xemuyurieniki Yawé xekakaiyari kwie mixeyeturirienitsie,

16 mikitsi kaniwaxani'erieka heitseriemeki yamemikateyurie.

17 »Xekena'eriwani 'amarekitsixi teiteriyari kememixe'uyuri kepauka 'Ekipitu kwieyaritsie xe'ayekineku:

18 Kepauka xemu'u'uxekai meta xemikayiwawekaitsie, mekaxenanukunake ta'itima pita me'unexiaka mekataniutakwini ta'utia memuhukai mekaniwarukwini memikatirikawikaiki waikawa. Kakaiyari mepika'utimaka.

19 'Ayumieme kepauka Yawé xekakaiyari mixeyetuririensi kwie meta kepauka mixeparewieni yunaime mana memitama nuiwarite xemiwaka'unaki, 'ana yuheyemeki

zekaniwarakuyeitiakuni memikaha'eriwaniki
'Amareki nuiwarimama. Xepikatehatitimaiyani.

26

Tamamatatsie mieme xewiti kemitiyetuiwa meta matiari timieme

¹ »Kepauka xemeutahaxiani kwie Yawé xekakaiyari mixeyeturirienitsie xekwie mayaniki, meta kepeukari mana xemu'uwaní,

² xekatenika'inikuni matiari mitikaxuawere 'ikwaxi xekwie Yawé xekakaiyari mixeyeturirienitsie timieme, hiki miki tsikiwititetsie xekatenikapikuni. Hiki xekanihuni Yawé xekakaiyari hakewa meyuhayewa,

³ mawari wewiwame kem'i'ane miti'uximayaka mipai xepitetahiawe: “Hiki yuriki mipai nepaine Yawé 'akakaiyari hixie, nepeutaha 'iya kwieyaritsie miki mitatsiyetuiritsie, yuriki tatutsima kemitiwarutahiawixi”.

⁴ »Mawari wewiwame xetsikiwitì panuhapani, hiki Yawé 'akakaiyari mawarieya matiwewiwa hixie pi'atiáni.

⁵ Hiki mipai xekanitiyuakuni Yawé yukakaiyari hixie:

“Nepaapa 'arameu tewiyari pihikitikai meta kuyeikame, kepauka 'Ekipitu munua 'etsimepuyupaimekai teiterimama. Mana mekuteti mepuyutamiiiryaxi nuiwari metirikaiyeti mepaki.

⁶ Peru 'ekipitutari waikawa mepitatsi'unanaima, mepitate'uta'uximayatsitia wairiyarika metatsipitiatí.

⁷ Tame matsi Yawé teputahia̯awixi, tatutsimá wakaka̯iyari, miki píatssi'u'eni ketemíte'itawawiri, pitatsi'uxei ketemíte'uka'eniwakai, ketemíte'uximayakai meta ketemítenanaimarieka̯i.

⁸ Ayumieme Yawé pitatsi'ayewiti 'Ekipitutsie 'iniari waikawameki mamariwawemekí tiyurieneti, miki ki waikawa teiteri mepi̯amamakai.

⁹ Miki 'ena píatssi'atia, 'iki kwie píatssiyetuiri, waikawa retsi meta xiете maxiawetsie.

¹⁰ Ayumieme hiki nepíti'atiiri tita matiari 'ikwaxi mítíutixuawerixi kwie Yawé Kakaiyari minetsietyuiritsie".

»'Ana kwitiwata, yutsikiwi̯iti Yawé yukakaiyari hixie xepíti'uitiwaní, meta hixiena xepanakatutsitaní.

¹¹ Mana 'ixiarari xepíwewieni Yawé xekakaiyari 'aixia ti'aneme mixetiyetuirikí xeyutemamawieti 'eki meta 'ati̯iriyama, meta pepiwata'inieni rewitsixi meta 'ateewa kiekatari.

¹² »Haika wiyari 'anuyeyeikakaku tamamatatsie mieme xeime kepemítiyetuaya, 'ana pepikuxerieni yaxeikia Peru xepíka'iyetuani Yawé hetsia, xepiyetuani píta yukekaritsie rewitsixi, 'ateewa kiekatari, nutuite meta wiuraxi wahetsieme, 'akiekaritsie miki memítetikwanikí meta memíthuxaniki.

¹³ Hiki 'ana Yawé yukakaiyari mipai xepítahia̯awe:

"Neri 'ari nepítiyetua naime tita 'ahetsieme mítipatsietikatei, nepíwayeturi rewitsixi, 'ateewa kiekatari, nutuite meta wiuraxi, kehepa̯i 'eki pemínetiu'aitia.

Nepikatihayewawe 'eki kepeminetiu'aitiaki meta nepikaratitimaia.

14 Kepauka nemuyuhweriekaitsie nepika'itikwai 'iki 'ahetsie mitimieme mitipatsiekı, kepauka nemika'itiyakai, 'ana mana timieme nepikatiutikwai meta mana timieme mıkite nepikatiwaruxatıa. Yawé nekakaiyari, ne yanepitikatia naime kepeminetiuta'itia.

15 Neuxei muyuawitsiepaiti, hakewa 'eki pemeyeika makupatsietsie, kepemitiwarutahıawixi tatutsima, 'aixia keniwayurieka 'ateiterima 'ixa-heritsixi meta kwie pemıtatsiyetuiri, waıkawa retsi meta xiete maxuawetsie".

Mari'itiarika Yawé 'aitsikaya memaye'atıakakı

16 »Hiki Yawé xekakaiyari pıxe'aitia yaxemiteyuriekakı 'iki 'aitsikatetsie kemaitika. Xemeta yikimana xekeneyuwaırıya yu'iyariki yaxemitekakineki.

17 Hiki xepiyuhekiata kename Yawé xekakaiyari hiki, kename huyeya xe'uweiyani, kename niukieya xe'enieti xe'u'uwani meta kename naime'aitsikateya xe'aye'atıaxıani.

18 Hikita yikimana Yawé mipaı paine kename xeme xeteiterimama, hetsiana miemete kename xehiki, yemekı kemıtixe'utahıawixi. Kamitsı, yaxeketenekahuni naime 'aitsikayatsie.

19 Yawé xekakaiyari mipaı paine kename nuiwarite muwarunetıa wayeta xeka'uitıani, 'aixia xemitehahıawariwanıkı, xemimariwanıkı meta xemimakaxiwanıkı, nuiwari memipatsie Yawé hetsiemieme xepihikitını».

27

Mawari wewiwame 'Ewari hiriyaritsie

¹ Muitsexi meta 'ukirawetsixi 'ixaheirtsixi yunaime teiteri mipai mekateniwarutahiawé: «Xekenate'atia naime 'iki 'aitsikate hiki temixeyetíirie.

² Kepauka Kurutani hatuxameyaritsie xemanukine, meta 'ari xeheutahaxiáximeti kwie Yawé xekakaiyari mixeyetuirietsie, mana tetexi xepanikitik 'anenekame, naxi xepitiwirieni,

³ mikitsie naime 'aitsikate xepa'utiaxiani. Mipai xepiteheyurieni kepauka xemanukine Kurutanitsie, kepauka xemi'axiani kwie Yawé xekakaiyari mixeyetuirietsie, hakewa waikawa retsi meta xiete mexuawetsie, Yawé xekakaiyari xetutsima kemitiwarutahiawekai.

⁴ Kepauka xemanukine Kurutanitsie, mikí tetexi 'Ewari hiriyaritsie paiti xekanitityatsakuni, naxi xekanitiwiriekuni, yemekí hiki kenemítixe'aitia.

⁵ Manata xepitawewieni tetexiki mawari wewiwame Yawé xekakaiyari hetsieme, tetexi tepiaki xixiyatikaime xepukayurieni, matsi tetexi nanaimimeki pita,

⁶ mikitsi mawari taiyame Yawé hetsieme, tetexi yeuta miemekí kaniyutawewiwamiki. Mana hetsiena mawari xepitataiya Yawé xekakaiyari hetsieme,

⁷ mana 'aixia memítexyeiyaniki mawariyari xepiwewieni, meta xeyutemamawieti xepitekwani Yawé xekakaiyari hixie.

⁸ Mawari wewiwame tetexiyaritsie naime 'aitsikate waikawa yuhekipakameki xepa'utiaxiani».

'Axakememu'itiarie 'Ewari hiriyaritsie

9 Hiki Muitsexi meta rewitsixi mawari wewiwamete yunaime teíteri mipai mekateniwarutahìawe: «'Ixaheritsixi, kayuwati xekeneumaka, xekeneu'enana. Hikiri Yawé xekakaiyari teiterimama xekanakine.

10 Kemaine Yawé xekakaiyari xekeneu'enieka, yaxeketenekahuni 'aitsikateya kemaitika, hiki ne kenemítixe'aitia».

11 Muitsexi 'ana kwitiwa tukaritsie teíteri mipai katiniwaruta'aitiani:

12 «Kepauka xemanukine Kurutanitsie, 'iki yayupaimeti nuiwarite Keritsini hiriyaritsie mepiyuhayewa mana 'ixaheritsixi 'aixia memiwayurieniki: Tsimehuni, Rewi, Kura, 'Itsakaxi, Kutse meta Wenikamini.

13 »'Ikita hipati 'Ewari yemuriyaritsie mepukuyaxe, 'axamemi'itìarieniki memitaxata: Xuweni, Kahari, 'Atsexi, Tsawuruni, Rani meta Nepitahari.

14 »Rewitsixi yamepitìyuani, karima me'utiniuti, 'ixaheritsixi yunaime mipai mepitewatahiawe:

15 “Axake'u'itìarieni kemi'ane kkiye kakaiyariyari mitawewieni, yatini kkiye xixiyakame yatini tepiaki wewiyakame, meta xika 'awie hawaiki heitakeni. Miki tewi pitewewiyaya, 'ayumieme Yawé mitixani'erie pitihiki”.

Yunaiti teíteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ane”.

16 “Axake'u'itìarieni kemi'ane yupaapa yatini yumaama mikawa'enieni”.

Yunaiti teíteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ane”.

17 “Axake'u'itiarieni kemi'ané yu'iwa kwieyatsie manuyeyeikani”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ané”.

18 “Axake'u'itiarieni kemi'ané mikaheuniere huyetana miti'itaiya”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ané”.

19 “Axake'u'itiarieni kemi'ané timaitititi heitserie kememitehexeiya miwananaimaka 'ateewa kiekatari, nutuite meta wiuraxi”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ané”.

20 “Axake'u'itiarieni kemi'ané yupaapa 'iyaya hamatia mikahuni, mikitsi miyamitiuyuri yupaapa 'utaya 'axakaniuyurieni”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ané”.

21 “Axake'u'itiarieni kemi'ané tewatsiekame mukumayiani”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ané”.

22 “Axake'u'itiarieni kemi'ané yutaru hamatia mukahuni, yupaapa yatini yumaama niweya hamatia”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ané”.

23 “Axake'u'itiarieni kemi'ané yuwarikai hamatia mikahuni”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: “Aixia pi'ané”.

24 “Axake'u'itiarieni kemi'ané yuhepa'i tewi mumieni 'awie”.

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: "Aixia pi'ané".

²⁵ "Axake'u'itiarieni kemi'ané ti'iwati xeime mimieni 'atsikatiyurienekame".

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: "Aixia pi'ané".

²⁶ "Axake'u'itiarieni kemi'ané yamikatikayani heitseriemeki 'iki 'iniari niukiyaritsie".

Yunaiti teiteri mipai meke'utiyuani: "Aixia pi'ané".

28

Ke'aixia mu'itiarieni yatikamieti

¹ »Xika yemeki yuriké Yawé yukakaiyari xe'enieka, meta naime 'aitsikateya xe'aye'atiaka hiki nemixekuxaxatiwa Yawé xekakaiyari miki nuiwarite kwiepa memitama yunaime wayeta kanixeka'uitiamiki.

² Xika Yawé yukakaiyari xeheu'enieka, 'iki naiti 'aixia mitiyuyuriwe xehetsie pitinakeni 'aixia xe'itiarieti xepakine:

³ »'Aixia pepi'itiarieka 'akiekaritsie pe'uyeikati, meta 'a'etsaripa 'aixia pepi'itiarieka.

⁴ »Tiihi hukatsie memiyetei 'aixia mepi'itiarieka, meta xe'itsanari, meta xetewama waniwema, xewakaitsixi 'etsimemipepe meta xemuxatsima waniwema.

⁵ »Xetsikiwi 'aixia pi'itiarieka mana pikareuyeweka meta 'amexa 'atixi piname.

6 »'Aixia peke'it̄arieka hakewa pemekani
meta 'aixia xepi'it̄arieka yuhuyeta.

7 »Yawé pixepit̄iani xem̄iwara'iwaniki
mem̄ixe'aye'unie. Tsepa 'ahēpa 'amemahu
'aixia metehetu'uti, perū 'arike mepuyuta'unani
yuxexuiti.

8 »Yawé 'a'itsanari 'utame 'aixia puyurieka, meta
naime 'a'uximayatsika.

»Yawé xekakaiyari 'aixia pixeyurieka m̄iki kwie
mixeyetuiritsie.

9 »Yawé pixekayatsa teiterimama xem̄ipatsie
xem̄ihikit̄iniki m̄iki kemutayi, xika heitseriemeki
yaxetekahuni 'aitsikayatsie meta x̄ika huyeya
'utia xe'uhuni.

10 Yunaiti nuiwarite kwiepa mem̄itama
mepixe'ayemakaka kepauka mem̄ixehetimani
kename Yawé teirimama xehiki.

11 »Yawé waikawa piinitiarika pixetipit̄iani
xem̄itehexeiyani: Xeniwema puwam̄iriyani,
xetewama meta waikawa xepite'ukaxexeiyani
m̄iki kwieyaritsie xetutsima kem̄itiwarutahia wixi
kename xeyeturienikekai.

12 »Yawé muyuawitsie pireuyeepieni, mana
'aixia mit̄ianene mit̄iyepine, mikaxirieniki
wiyeri kwiepa kepauka yemeki meuyewetse,
meta 'aixia mit̄iyurieniki naime xe'uximayatsika
xem̄itekumaiwa. Xeme matsi xepitewaniitiaka
yumiireme nuiwarite, xemeta nixeime
xepikateni iwirieka.

13 Yawé xekakaiyari mu'u pixe'ayeit̄iani,
hatsuaku kwaxi pikaxe'ayeit̄iani, yuheyemeki
'ateewa xepaka'u, hatsuaku 'upaiti
xepikahati'uka, xikatsi xeheye'at̄aka Yawé

xekekakaiyari 'aitsikateya hiki nemixe'aitia, meta xīka yaxetekahuni xeyukweriwayurieti.

14 Hatsuaku nixeimetīma 'iki niuki xepikahatit̄maiyanı hiki nemixe'aitia, hipame kakaiyarixi xewarayexeiyatī xemika'akikaniki.

'Axakememī'itiarieni xīka yamekatekakine

15 »Mipāita xeketenemaika, xīka xekah-eye'atiani yu'iyariki Yawé xekakaiyari 'aitsikaya naime, hiki nemixe'aitia, 'iki 'ahetsie p̄itinake 'axape'it̄iarietī pepayani:

16 »Yukiekaritsie 'axaxepī'it̄iarieka,
meta xe'etsari 'axapī'it̄iarieka.

17 »'Axapī'it̄iarieka xetsikiwīti
meta xemexa xetixi pīname.

18 »'Axamepī'it̄iarieka xeniwema hukatsie memiyetei,
meta xe'itsanari,
meta xewakaitsixi waniwema 'etsimemipepe
metatsiere xemuxatsima waniwema
'etsimemipepe.

19 »'Axaxepī'it̄iarieka xematiteitsie,
meta yuhuyeta 'axaxepī'it̄iarieka.

20 »Yawé pixeyeturirīni 'axamiti'ane,
xepikayumaiwaweni, yaki xeikia
xepiteyu'uxitiaka xetekumāwati, hiki yapauka
xeikipiyaritsie haweri xe'anenetī xepakine meta
xepakumaweriyarieni 'axaxemite'uyuriki meta
Yawé xemuku'eiriki.

21 »Yawé tekimemete piwanetīani, kwie mana
xemiyetuririyarienitsie naime mepitekuxixīani.

22 Yawé kwiniya mimiyaki pixetikwinitiani,
hiiya kwinie mitiyuyuruwaki meta haiyaki,
kwiniimieme p̄itiixikani meta pika'ukawiwyeni,

meta xe'etsarite pítikakwaiyaxiáni. Waikawa píxetikwinitiáni kepaukake xeme xemakumawere.

23 Muyuawi 'amu'utsie wurunitse píhikitini, 'a'íkate hetia kwie tepia píhikitini.

24 'Ana Yawé wiyeri hetsieme 'a'etsaritsie tumuanari pita meta xiekari paní'ani, naxi pikawiye, kepaukake xeme xemakumawere.

25 »Yawé pixeyetuani memixe'a'iwaki memixe'aye'unie. Tsepa xemeki 'aixia xeteheuku'uti, peru 'arike xepuyuta'unaxiáni yuxexuiti. Yunaiti kwiepa memitama te'aitamete mexenanaimatí mepakine.

26 Xewaiyari wiríkixi wa'ikwai pírayani meta yeutari kwiepa memu'uwa, xewiti 'apíka'uyeikani miwatamariutaki.

27 »Yawé píxeheiweritiáni kwiniyaki waiyarisie 'u'urawiti mukuyaxike 'aneneti meta haiya mukuyaxike 'anutiteketi, 'Ekipitu metixuawerixu hepai, meta neritsiteki, meta tsikwakiriyaki, mikiki xepíka'anayexiriweni.

28 »Yawé waikawa píxe'uximatiani xekayumaiwaweti xepakine, hipati mekaheunenieretiri mepakine, mekaheta'eriwaweti.

29 Hekitatiti xeheumetiweti xepeu'uwani, yiwikita mikaheuniere hepai. Naime kexemiteyurieka xepíteheuyehipani, tukariki yuheyemeki xepinanaimarieka, yupiini xepitenawatsiyarieni, pumaweni xewiti xehetsie mitanuani.

30 Xewiti xika tineíkirímeni peru xewiti pita nuame mitiwitixime pitsewiximani. Kii xewiti

puyutawewirieni peru muwa píkahayeyerini. Xewiti kaxie píkayeni peru takariyari píkaha'iniata.

31 'Ahixie 'atuuru pímierieni peru waiyarieya pepíkaha'iniata. 'Apuxu wairiyarika pepínawaiyarieni, hatsuakuri pepíkahaniñiarieni. Xemuxatsima memíxe'aye'unie wapiini pirayani, xewiti píkamatsiparewieni pemíwanawairieniki.

32 Xeniwema 'ukitsi meta 'ukari xātsie hipame nuiwarite watsata mepíyetuiyani, xīka xewarutiwauni xepiti'uxe, hatsuaku xepíkawataxeiya.

33 Hipati teiteri xemíkawamate xe'iteírite mepítekakwani, meta naime yu'uximayatsikaki xemíte'ukaxeit, xeme yuhetsiemieme xeikia xepéixeyani nanaimarika, wāriyarika xepite'uximayatsit̄arieka tukarik̄i.

34 Yíki xepítenierit̄arieka mikiki matsi xepíkayumaiwaweni.

35 »Yawé píxetikwinit̄iani xetunutetsie meta naime xeteuritetsie, meta haiya 'axami'anene meta mikayu'uayemarinia naitsarie xehetsie píkaneni, xeketatsiete meta xemu'utsie paiti 'uti'at̄i.

36 »Yawé yapítiyurieni 'eki meta kemi'anemati'aitiwame mihikit̄inik̄i pemenukake, miki xeyunaiti xeime kwieyaritsie xepanuhapanieni 'eki meta 'atutsimma memíkawaretima wahetsia. Mana xepíwarayexeiyani kakaiyarixi, kiyexiki meta tetexiki memiwewiyat̄ika.

37 Wākawa xepexani'eriwani meta xepí'atsierieka xeyuriyarieti, xepínanañamarieka naitsarie kwiepa tsepa hakewa Yawé mixehetani'ani.

38 »Waikawa 'akwie pepuka'etsani, peru 'et-siwa xeikia pepuka'itsanani, tekimemete naime 'a'etsari memitikimeni.

39 Kaxie pepuka'etsani waikawa, peru pepikatika'iniwesi meta winuyari pepikahanu'ieni, kwitsiteri takari memitikimeni.

40 Huriwa xepexeyani yukwiepa naitsarie, peru hatseitiyari xepikayukawiri, miki takariyari naiti kanikaxurimi.

41 Yuniwema xepiwarexeiyani 'ukitsi 'ukari peru xepikayiwekaxiani xemiarukunuitiani, mikitsi mekananuhapaniekuni xaitsie paiti.

42 Tekimemete mepi'axiani meyumiireti kiyexithe naime mepitekametseriya meta naime 'a'etsari 'akwiepa timieme.

43 »'Ateewa kiekatar xehamatia memititei, tukari'anukayeikakaku matsi waikawa tirikariya mehexeyati mepakinirimeni xehetsie, mexi xeme matsi xekayiwaweni.

44 Miki xemitewarapinirie mepihikitini, xemeta xemite'apine. Miki xemu'ute mepakine, xemeta tixaiti xepikatehikitini.

45 »'Iki naiti 'axamu'itiarieniki mi'ayumieme xehetsie pitinake. Xehanukuweiyarieme xepanuku'axieni xepika'unarien, Yawé yukakaiyari xemikahanu'eniki xemikaheye'atiaki naime 'aitsikateya.

46 Miki 'iniari yuheyemek pihikitini meta mipai xemiteku'eriwaniki xehetsiemieme meta 'anui-warima,

47 kepaukatsi waikawa xemitehexeiyakaitsie xeyutemamawieti Yawé yukakaiyari

xemikahayexeiyakaiki.

48 'Ayumieme haakaki hariyaki xepite'uka'eniwani, meta xepimamaweni yemeki tixaiti xepikatehexeiyani, meta memixe'aye'unie tewa'uximayatsiriwamete xepakine, Yawé xekakaiyari miwarani'ani xehetsia. Miki tepia yukuyari xekatutsitia mepixe'atekirieni, hiki mipai mepixeteka'una.

49 »Yawé xeime 'ateewa paiti kiekame pukuha'aritiani, waniukitsie xekawa'eniekame, kwie manu'axe paiti paneni, miki kwinimieme 'ayiweti kwixi hepai.

50 Miki nuiwari waikawa payu'eriyani, 'ukirawetsixi meta temari pikawanenimayaka.

51 Mepiwatikwani 'atewama waniwema, 'apiini naime pemitiukaxeiyakai 'akwiepa, hiki mipai mexeyurieti mepixekwini. 'Etsiwa tima mepikatehayewa, tiriku, kaxie hayari, hatseiti, tsikerutsixi meta muxatsi kuraruta mepikawahayewa. Yemeki tixaiti mepikaxetehayewieni.

52 Naitsarie xekwiederitsie kiekari mukumanetsie mepiye'axiani mepixekurarutiyyaxiani, mepaketikine kepaukake memika'unaxiani kuraru 'aixia mi'anene hetsiena xemuyitirikariyakai. Hiki xekiekaritsie mepiye'axiani naitsarie xekwiepa Yawé xekakaiyari mixeyetuirsie.

53 »Mipai yemeki xepite'uka'eniwani kepauka miki mexi kiekari warita mehatetika, yuniwema xepiwatikwani, yuniwema 'ukitsi 'ukari wawaiyari Yawé xekakaiyari mixeyetuiri miki tiiri.

54 Xewiti xetsata muyeika tsepa 'aixia mitiuka'iyari, 'ana yu'iwa pikaheunenimayaka, yu'iya meta yuniwema memiyuhayewatiweni 'akuxi,

55 'ana pikayiweni miki miwarumini yuniwema wawaiyari mikwaka, tixa:tiri tawarita mikarexeianiki.

»Mipai xepite'uka'eniwani xeyuhwerieti kepauka memixe'aye'unie xekiekaritsie memeutahaxi:aximeni,

56 'ukaratsi hiki 'aixia mitiuka'iyari, kwinimieme mitiyu'iwiya mika'inake heumamaweti kwiepa muyeikani, 'ana yikina pikanenimayaka minaki'erie hiki, meta yuniwema 'ukitsi meta 'ukari.

57 'Ana pikayuwairiyani yuniwe xike mitiniwexi hipame wahamatia mitakwaniki, meta yukeiyari, matsi yuti'awietame naime yuxaitame pititikwani, miki xeikia mitihikitiniki mirexeiyani. Mipai xepite'uka'eniwani kepauka memixe'aye'unie xekiekaritsie memi:tahxaximeni.

58 »Xi ka xekayuwairiyani yaxemiteyuriekaki 'iki naime 'aitsikatetsie, kemire'uxa 'iki xapatsie, Yawé xekakaiyari xi ka xeka'ayemakaka, kemtitewa yemeki mimariwe mitirikaiye,

59 Yawé xehetsie meta xenuiwarima wahetsie pirani'ani, waikawa 'uximatiarika, meta kwiniya kayu'uayemarinakame.

60 'Ekipitu naiti titi kwiniyyayari mirexuawe, waikawa xemeitixani'eri, miki xehetsie pitixuawere 'anari 'aixia xeteheu'erieti xepika'akine.

61 »Yawé meta xehetsie waikawa kwiniya pan'i'ani, kepaukake mixehakumaweriya, meta ke'axamitiyini 'ena 'iki 'aitsika xapayaritsie mika'aye'uxa 'akuxi.

62 Xemeta tsepa xemiyimiirekai muyuawitsie xurawetsixi wahepai, 'etsixeyupa'imeti xepayeitarieni Yawé yukaka'yari xemika'anu'eniki.

63 Yawé ketiyutemawieti mixe'utimiiriyyaxi meta waikawa xetehexeiyakame kemitixe'ayeitia, yaxeikiata yutemawieti pixeka'una meta pixeheuyehiani. 'Anari yunanaritsie xepahunarieni miki kwieyaritsie hakewa hiki yukwie xemayeitianitsie.

64 »Yawé pixetaxiriexiani naitsarie xexuime kiekaritsie kwiipa kemakuyewa. Mana hipame kiyexi meta tetexi kakaiyariixiyari xepiwarayexeiyani, xeme meta xetutsima memikawaretimi.

65 Miki kiekaritetsie 'uxipiya xepikahekaxeiya meta kayuwati pikahemaka. Yawé xe'iyari pe'uximatiaka, xehixite peti'uxe tixeiyamiti, xe'iyari petiwa'ripieni ta'ikwewati.

66 Tukariki meta tikariki xeheumamatxi xepet'uwanxi, waikawa xemariutsieti hawaiki tima 'aixia iyari xepikahe'uwanxi.

67 Waikawa xeneniereti heinitsiki, marika xehetsie punuani, ximeri mipai xepaitikani: "Arikutari miniikiyireke", tikarikita mipai xepaitikani: "Ariri miniukuhekiareke".

68 Tsepa Yawé mipai mitixe'utahiawixi kename hatsuaku xekahakunuaxianikekai 'Ekipitu huyeyari 'utia, miki pixe'akunuitian'i kanuwatsie. Mana xepayuyexatani wa'riyarika

ti'uximayatameki, Peru xewiti 'apikaheyeikani mixehetinaneniki».

29

Tiratu kememite'uhekwariyaxi

¹ Muitsexi 'ixaheritsixi Muhamwi kwieyaritsie mipaï katiniwarutahiawe, 'imatirieka tiratu hepaitsita Yawé yati'aitiakaku, metatsiere meripaitiri tiratu muwewiekai Huré mirakutewatsie.

² Muitsexi 'ixaheritsixi yunaime kaniwarukuxeirieni, hiki mipaï katiniwarutahiawe:

«Xeme xekaniuneniere Yawé kemitiuyuri 'Ekipitu Parahuni meta 'iparewiwamete wahixie meta naitsarie miki kwieyaritsie kemitiuyuri.

³ Xekaniuneniere waikawameki kemixetiuta'inataxi, 'iniarite mamariyaweme kemitiuwewi.

⁴ Peru 'anapaititi meta hiki Yawé xemeuta'iyanitawaweniki pikaxepitiawe xemeti'enatikikaniki, meta hixite xemeuneniereni, meta nakate xemeu'enanakaki.

⁵ Huta tewiyari wiyari tsepa nemixe'uwitiximekai makuwakitsie, xe'ixuriki xekakai pika'utitsanixi.

⁶ Paa xepika'utikwai meta kaxie winuyari xepikahanu'i meta nitixaiti kwaniyariekame. Iki mipaï nepitiuyuri mipaï xemitemaikaki kenane ne Yawé xekakaiyari nehiki.

⁷ »Kepauka 'ena temu'axia, Tsikuni ti'aitame payetia, Hetsiwuni kwieyaritsie kiekame meta 'Uhuki mititewakai, Watsani kwieyaritsie

ti'aitame, mana mepitatsi'utakwi, peru tame tepiwara'iwaxi.

⁸ Naime wakwie tepiwarunawairi tepiwayetuiri Xuweni meta Kahari wanuiwarima meta hixiata me'akame Manatsexi nuiwarimama, mik'i wapiini mirayaniki.

⁹ »Hikita, yaxeketenekakini 'iki tiratu kemaine xeyukweriwayurieti, 'uxa'atiniwarie 'aixia xem'i'itiariekak'i tsepa kexemiteyurie.

¹⁰ Hiki Yawé xekakaıyari hixie xepiku'u xeme xeyunaiti, xehixie memanuyetei, 'ukirawetsixi meta yunaiti 'ukitsi 'ixaheritsixi,

¹¹ meta xeniwema meyunaiti xe'iitama meta 'ateewa kiekatari xekie memukutei, meta ki'ewemeti meta haniwemete.

¹² 'Ena xepiyuxeirie xeme xeyunaiti hiki tiratu xemiewienik'i Yawé xekakaıyari hamatia, hiki miwewie xehamatia, meta mitseyuma yuhiritiatı yamitikayaniki.

¹³ 'Ayumieme mikiki mipai paine kename xeme xeteiterimama, mikita kename xekakaıyari hiki, xetutsima 'Apırahami, 'Itsahaki meta Kakuwu kemitiwarutahiawixi.

¹⁴ Yawé takakaıyari mipai paine yuriki, kename tahamatia xeikia ka'iwewie yutiratu meta kemitiyuhibitia, 'ena hiki hixiena temuku'u,

¹⁵ matsi kem'i'ane hiki tahamatia memika'u'uwa wahamatia kaniwewieka.

¹⁶ »Xeme xekatenakumaika 'Ekipitu ketemite'u'uwakai, meta huyeta ketemite'uhukai hipame nuiwarite watsata, miya tete'uhuti 'ena temu'axia.

¹⁷ Xeme xekaniwaruxeiya mik'i watsata kakaiyarixi memixani'eriwa kiyexiki

memiwewiyatika, tetexiki, pirataki meta huruki.

18 Xekeneyu'iwiya hiki xewiti kapa 'uki meta 'uka, meta xeinuiwari, meta xeixiyyaritsxi hiki xe'iyari Yawé takakaiyari 'uku'eirieniki, kapa hipame piتا kakaayarixi miki nuiwarite memuwarayexeiya warayexeiyati 'ayaniki. Xekeneyukweriwayurieka kapa xewiti xeme naana mimiya meta matsuwi hepa'i 'iyiniki.

19 »Xika xewiti xeme, timaitititi 'iki niuki kemaine, xika 'aixia tiuyeikame yu'erieka, mipai tiku'eriwani: "Atsinepikayini, tsepa ne yanemitiyuriene keminetinake", miki tiyurieu yunaiti xepika'une.

20 Miki Yawé píkareiyehiwirieni. Kakaiyari haxiaya meta 'itetsarikaya hetsiena kaniye'amiki. Naiti 'axamiti'ane 'iki xapatsie maye'uxa hetsiena katininakimiki, Yawé yapitiyurieni memikumawereki yunaiti nuiwarimama.

21 Yawé penayehiani 'Ixaheri nuiwarimama watsata, hetsiena pitinake naiti 'iki kemire'uxa 'axakemi'itiarieniki hepaitsita, tiratu kemireku'uxa 'iniari niukiyari xapayaritsie.

22 »Xeniwema meta xenuiwarima 'arike miemete, meta 'ateewa kiekatari memi'axiani, miki mepineniere kememitekwine meta kwiniya wahetsie kemitinake Yawé miwapitianni 'ena kwiепa.

23 Miki naiti pireuyeweni 'una pihikitini wakwie hatsiwiti 'u'ekati, mana muyeikani pikayiweni, mana mitiuka'eni pikayiweni, mana mititiwere pikayiweni, meta tupiriya tima pikatineni. Kemitiyi kepauka Yawé miwaruka'unaxi

Tsuruma kiekariyari meta Kumuxa, 'Arimaha meta Tsewuhini.

²⁴ Yunaiti nuiwarite kwiepa memitama mipai mepiteta'iwauni: “¿Titayari Yawé 'iki kwie miyatiuyuri? ¿Titayari yuhaxia waikawa mana tiukawiwi?”

²⁵ 'Ana mipai mepitetahiawarieni: “Iki teiteri memiku'eiriki tiratu Yawé miwewiekai wahamatia kepauka 'Ekipitu miwarayewitsie.

²⁶ Mekanekine, hipame pita kakaiyarixi mewarayexeiyati mekanakine, hipame kakaiyarixi memikawamatekai wahixie mepukahixima'ui, mikaheuyewekai mikiki kakaiyarixi nenewieri memiwapitiakaki.

²⁷ 'Ayumieme Yawé waikawa kaniuyeha'ani 'iki kwieyaritsie mieme, hiki mana kanikaxiriensi naime kemire'uxa 'iki xapayaritsie ke'axamu'itiarieniki.

²⁸ Merikite hiki ketemiteneniere, Yawé waikawa ha'ati wakwiepa wanani naime kanahuna, xaitsie kaniwarexiriensi xeime kwieyaritsie”.

²⁹ »Tita miti'awietsie Yawé takaka'yari hetsie katinimiemetini, matsi tita mitiutahekciatsie tame pitahetsiemieme meta taniwema yuheyemekii, yatemitekahuniki 'iki naime 'aitsika niukiyaritsie.

30

'Aixia kemu'itiarieni xika tiuhayewa 'axatiyurieneti

¹ »Kepauka 'iki naimekii 'aixia xemi'itiarieni yatinii kepauka 'iki naimekii 'axaxemi'itiarieni hiki nemixekuxaxatiiwa, meta kepauka xemaye'erieni

hipame wakwietse xe'u'uwati hakewa Yawé xekakaiyari m̄ixehetaxiriexianitsie,

² meta kepauka 'eki meta 'aniwema Yawé yukakaiyari hetsia xemi'axiani, meta kepauka xemei'enieka yu'iyariki meta kexemiteyumateki, hiki kenemitixe'aitia hepai,

³ hiki 'ana Yawé xekakaiyari 'aixia p̄itiyurieni xehetsieme, p̄ixetinenimayata. Yunaime p̄ixekuxeirieni hipame nuiwarite watsata kemitixeheutaxiriexiakai.

⁴ Tsepa 'ateewa paiti xeime kwieyaritsie xeme'uwa, mana paiti Yawé 'akakaiyari kamaniwitimieni matsi'akunuitianike, tawarita kanixekuxeirimiki.

⁵ Piñe'atiani xetutsima wakwie mihikitikaitsie, manata xeme xekani'axiakuni yukwie xemayeitianiki. Miki yapitiyurieni mana waikawa xemite'ukaxexeiyani, meta xeme matsi waikawa xepitamiire xetutsima kememikayupaimekai wahepai.

⁶ Yawé xekakaiyari pixeparewieni yu'iyaritsie xemitehatimaiyaki 'axamiti'ane kwiepa timieme meta 'anuiwarima wahetsie, miki xeikia xeminaki'eriekaki naime yu'iyariki meta kexemiteyumateki, mipai 'ana tukari xemexeiyani.

⁷ Meta Yawé xekakaiyari yapitiyurieni 'iki kemire'uxa memixe'aye'unie 'axamemi'itiarieniki, memixexani'erie meta memixe'uweiya.

⁸ Hiki xeme Yawé hetsieme yaxetekahuti xepakine, kemaine naime 'aitsikateya xete'aye'atiati xepakine, hiki nemitixe'aitia hepai.

9 Hiki 'ana Yawé xekakaiyari 'aixia pitiyurieka kexemitekumaiwa yu'uximayatsikakí meta 'aixia 'anemekí tiíri xemíwarayexeiyaniKİ, xetewama memíxiikakí meta titá xemíte'uka'itasana. Yawé tawari puyukatemawieni 'aixia 'anemekí xe'u'uwakaku, meripaití kemítiyutemawiekai xetutsima waparewieti memíte'ukaxexeiyaniKİ,

10 xemetsi Yawé yukakaiyari xeheu'eniekaku meta 'aitsikateyatsie yaxetekahukaku, 'iki 'iniari niukiyari xapayaritsie kemíre'uxa, meta xiKA Yawé 'akakaiyari hetsia penuaní naime 'a'iyaríki meta naimekí kepemiti'amateki.

Tukari nutsu miiya

11 »'Iki 'aitsika hiki nemíxe'aitia mipai xemítekahuniki, pikatírikaiye xeme kexemítetírikawi hepaí meta xemíka'i'axe pikati'ane.

12 Taheima muyuawitsie 'iki niuki pikahetika, titayari mipai xeteku'iwawani: “¿Kemi'ané muyuawitsie pímie tahetsieme, miki 'aitsika mitatsi'atiirieniki, mipai 'ana temi'enieniki meta mipai temítekakineki?”

13 Meta haramara 'anutaiye pikahetika, titayari mipai xeteku'iwawani: “¿Kemi'ané panuhau ni tahetsieme haramara 'anutaiye, miki 'aitsika mitatsi'atiirieniki, mipai 'ana temi'enieniki meta mipai temítekakineki?”

14 Hawaikí matsi. Niuki 'aitsika 'ahurawa xepxeiya, yuteta meta yu'iyaritsie xepeixeiya, mipai xemitekahuniki.

15 »Hiki nepixepitía xemenayexeiyaki, tukari yatini miya, 'aixia miti'ane yatini 'axamiti'ane.

¹⁶ Hiki nepixe'aitia Yawé yukakaiyari xekenenaki'erieka, huyetana xekeneuhuni, meta xekenaye'atiaka naime 'aitsikateya meta naime 'iniari niukiyari. Mipai 'ana 'axepu'uwani meta xepitamiiire, Yawé xekakaiyari 'aixia pixeyurieka 'ena kwiepa xekwie mayanitsie.

¹⁷ »Peru xika yu'iayaritsie xekaheu'enanaka xika yaxekatekahuni, matsu pita xika xaitsie xeheukuyune hipame pita kakaiyarixi xemiarayexeianiki,

¹⁸ ne hiki mipai nekatinixehayemari'itiwani, xekanika'unariekuhi xepikatinenimayatsieni. Miixa tukari xepikatihini mikti kwieyaritsie xekwie mayanitsie Kurutanitsie xe'anukineme.

¹⁹ »Hiki muyuawi taheima muyema meta kwie memunenierixi nepiarayeteitiani xehetsieme, kenemitiixe'utahiawixi xemenayexeiyaki tukari yatini miya, 'aixia xemi'itiarieniki yatini 'axaxemi'ituarieniki. Matsu, tukari, xekenanayexeiya, 'eki meta 'anuiwarima 'axemu'waniki.

²⁰ Yawé yukakaiyari xekenenaki'erieka, yaxeketenekahuni kemaine, hetsiena xeketenewiyani, mikti hetsie katiniwyani 'atukari, meta mikti hetsie xeikia petiwiyatı miixa pepuyurieni mikti kwieyaritsie xetutsima 'Apirahami, 'Itsahaki meta Kakuwu miwaruxatiatsie».

31

Kutsuhexi, Muitsexi parewiwameya

¹ Muitsexi tawarita yunaime 'ixaheritsixi kani-warutakwewieni, mipai katiniwarutahiwae:

² «'Ari xeitsienituyari heimana xeitewiyari wiyari nekanexeiyani, nepikayiweri nemixeyewitini. Meta Yawé mipai pinetiutahiaawixiri kename Kurutani hatuxam-eyaritsie nekahanuyani,

³ meta mipai pira'ita kename Kutsuhexi yianeni manuyehaitiani Kurutani xemukinetsie. Yawé xekakaiyari pumieni 'anuyekaiti xehixie yunaime nuiwarite miwaka'unaki kemi'ane xehixie memu'uweni, xemeta wakwie xepiini pirayeikani.

⁴ Yawé piwaka'una kemi'waruyuri Tsikuni meta 'Uhuki, 'amuxeutsixi tewa'aitiwamete meta yunaime wakiekari.

⁵ Kepauka Yawé mixeyeturieni xemiwara'iwaki, xeme yaxepiwayurieni ne kenemitiye'uta'aitia.

⁶ Xekenetirikawini meta xepikamamaka. Miki nuiwarite wahixie xepika'utimamaweni xepikawamakarika, mikitsi Yawé xekakaiyari xehamatia yuheyemeki kaniuyeikani, hatsuaku yuxaitame pikaxehayewa meta pikaxeku'eirieni».

⁷ Hiki Muitsexi Kutsuhexi kaniuta'inieni, yunaime 'ixaheritsixi wahixie mipai katinitahiae: «Kenetirikaiyeni meta pepikamaka, 'eki pekaniyimiki pemeuthanhani 'iki teiteri pewarawititi kwie Yawé xetutsima miwaruxatiakaitsie. 'Eki yapekatiinyurimiki miki yukwie memayeitianiki titi mitiwhahetsiemeimetikai.

⁸ Yawé matsi panuyehaitiaka 'ahixie meta 'ahamatia puyeikani, hatsuaku pikamatsiku'eirieni 'axaitame meta

pikamatsinutuita.   Pepikamaka   meta
pepika'utaweranareni».

'Iniari niukiyari kemirakateriwariwani

9 Iki 'aitsika Muitsexi kaneka'utiani meta mawari wewiwamete rewitsixi kaniwayetuirieni, miki memikukwetiwekai tiratu kakuniyari Yawé hetsieme, meta yunaime 'ukirawetsixi 'ixaheritsixi.

10 Hiki mipai katiniwarutahiawé: «'Atahuta wiýari 'aye'axekaku, memite'apitika memiteheuyehiwyariwatsie, Xamaru 'ixiarariyari matineikatsie,

11 kepauka xeme 'ixaheritsixi xemí'axíani Yawé xekakaiyari hixie hakewa miki meyuhayewa, 'ana 'iki 'aitsika xepakateriwa karima yunaime 'ixa-heritsixi wahixie.

12 Yunaime 'ukitsi, 'ukarawetsixi, tiiri, meta 'ateewa kiekatari xekiekaritsie memikutei xepiwakuxeiriéni, mikiita memi'enananiki, Yawé xekakaiyari memimakaxeniki, meta kemaine 'iki 'aitsikatsie yu'iyariki yamemitekahuniki.

13 Meta miki wanuiwarima piwahetsieme, 'iki 'aitsika kemi'ané memika'imate, miki mepi'enieni meta Yawé xekakaiyari me'ayemakati mepakine, mexi kwiepa me'u'uwani xeme yukwie xemayeitianitsie Kurutani 'anutaiye».

'Ixaheritsixi kememite'anayekinekekai

14 Yawé Muitsexi mipai katiniutahiawé: «'Atukari kanaye'aximeniri kepauka pemimini. Kutsuhexi keneuta'iní, kenawititi kenemie 'ixuriki tukiyarita nemireita'aitianiki».

Hiki mipai mekaniuyini muwa mekanekine Muitsexi Kutsuhexi hamatia.

¹⁵ Hiki Yawé tuki hixie haiwitiri 'a'uwemetsie kaniyuhekiata,

¹⁶ Muitsexi mipai katiniutahiae: «'Ekiri 'apaapama wahamatia pekanika'uxipimiki, hiki kwitiwa 'iki teiteri nehetsie mecatewiyat mekanakinikuni hipame kakaiyarixi mewarayexeiyati mepakine mema'axiani kwieyaritsie memuxuawe. Mekaneniku'eirikuni, tiratu wahamatia nemuwewi mekanitsanaxiakuni.

¹⁷ Kepauka mipai mitiyini waikawa nepiwayeheka meta nepiwaku'eiriene nepineti'awieta, 'aixia mepitekwaiyani. Hiki waikawa 'uximatiarika wahetsie pitixiawere meta kenemutayikai, hiki mipai meputiyuaneni: "Neuxei 'iki naiti 'uximatiarika tahetsie pitinua Kakaiyari 'ari tahamatia mika'uyeikaki".

¹⁸ 'Ana matsi ne waikawa nepuyuti'awieta, 'axamemite'uyuriki hipame kakaiyarixi memiwareweiki.

¹⁹ »'Iki kwikari xekenaka'utia, xekeniwaruti'ikitia yunaime 'ixaheritsixi memitak-wikaniki, miki miwaraye'eritiwaniki.

²⁰ »Kepauka nemiwaranuwitini 'ixaheritsixi kwie ke'aneme watutsima nemiwaruxatiatsie, waikawa retsi xiete maxuawetsie, mana meputihuxariwene meta mepitiwaiyata, hiki 'ana hipame kakaiyarixi mewarayexeiyati mepakine, ne menetsihehiame meta netiratu metitsanaxiame.

²¹ Kepauka waikawa memu'uximatiarieka meta memite'uka'eniwani, 'iki kwikari piwaraye'eritiwani, miki wanuiwarima

mehe'eriwati mepitakwikani. Ne nekatinimaika neteiterima kememiteku'eriwa kememiteyuriku, 'akuxi 'iya kwieyari nemiwaxatiatsie nekawaye'atiaawekaku».

22 Hiki Muitsexi miki 'ana kwikari kanaka'utiani, 'ixaheritsxi kaniwaruta'ikitiani.

23 Meta Kutsuhexi Nuni nu'aya Yawé mipai katinita'aitiani: «Keneyitirikariyani meta pepikamaka, 'ekitsi pekaniyimiki pemiwaranuwitini 'ixaheritsxi 'iya kwieyaritsie nemuwaruxatiakai nemiwayetuirienikekaitsie, neta 'ahamatia nekaniuyeikamiki».

24 Kepauka Muitsexi xeixapayari 'utiatı 'iki 'aitsikate naime muni.

25 Mipai rewitsxi katiniwaruta'aitiani, memihiritiarie tiratu kakuniyari memutikwekwewe Yawé hetsiemieme:

26 «Xekenanuhuri 'iki 'aitsikate xapayari maye'uxa, tiratu kakuniyari Yawé xekakaiyari hetsiemieme 'aurie xekenayetsa. Mana puyuhayewani 'in̄ari pihibitini 'ixaheritsxi xehetsiemieme,

27 nekatinimaikatsi kexemitetsetse'i kexemikateyuka'enie. Xehamatia ne'uyeikakakutiti yaxepikatekahukai Yawé hetsiemieme, matsi kwinimieme xe'aneti xekanakinikuni kepauka nemuminitisie.

28 Yunaime nehixie memanuyetei meta 'ukirawetsxi xekeniwarukuxeiri, ne nemixetaxatianiki 'iki niuki meta xemi'enieniki heitseriemeki. Taheima muyuawi muyema meta kwie memunenierixi mekanihikitikakuni xehetsiemieme,

²⁹ ne nepitimate 'arike nemiyu newarita mitiyehane, 'axamiti'ane xepitetixuawitiani meta huye nemixe'uxetsitia xepuku'eirieni. Tukari 'umamietsie waikawa 'axamiti'ane pitinuani xehetsie xepite'uka'eniwani, Yawé hixie 'axaxemiteyurieniki meta tita mitixani'erieki yaxemite'uyuriki xepiyehaxiatiani».

Muitsexi niawari kemiraka'utia

³⁰ 'Ikí kanihikítini kwikari Muitsexi mitaxataxi naime kemipaime, yunaime 'ixaheritsixi wahixie:

32

- ¹ «Muyuawi keneu'ena kenemítayini,
kwie keneu'ena netetamiemekí kenemítayini.
- ² Wiyeri hepai ke'ukaxiriensi ne'ikitarika 'aixia manuyine,
neniukiki ke'ukuhawire haitsi ximeri mieme hepai,
'ixa mihhehekwa waikawa kemitihatuiyariwa,
wiyeri waikawa kemitikaxiriwe hepai tupiriya miyiyiritsie.
- ³ Yawé hetsieme nepitaniuni nepitahiae.
'Aixia xekeneutiyuaneni Kakaiyari mimariweki.
- ⁴ Miki tete kanikitini, 'uximayatsikaya piheitserie,
naiti huyeya 'aixia pi'anene.
Kakaiyari yapitikamie, 'axapikatiyuriene.
Miki heitserie pxeiya meta 'aixia pitiuca'iyari.
- ⁵ Kemixetinake xepite'uyuri hetsiena mieme,
xemiyutewiwiyaniki, xemer
xepikaniwemama,

nuiwari xemeutuni xepihiki 'ax-
axemite'u'iyari.

⁶ »¿'Ikiki Yawé xete'akapitiwa,
tēteri xemika'u'iyari?

Miki kani'apaapatini, kameniunetiani,
miki pimatsi'utawewi, mimatsi'ukaye
kanihikitini.

⁷ Meripaiti mieme tukari xekena'eriwani,
meripaiti kexemuyi xekena'eriwani.

'Apaapa keneuta'iwawiya yamimatitahia weki,
meta 'ukirawetsixi mekemate'utaxatiani.

⁸ Kepauka 'Amutewi nuiwarite wapiini
mitiwayetuiri,
kepauka tēteri kwiepa memitama
miwareutani'axia yuxexuime,

miki tēteri yukwie mehexeyiame piwarayeitia,
kememiyupapaimekai yemeki 'Ixaheri niwe-
mama.

⁹ Xemetsi Yawé kanixe'anayexeiya tēterimama
xemihikitiniki,
Kakuwu hetsiena mieme kanihikitini.

¹⁰ Xeme pixe'ukaxei kwie makumawetsie,
yuxaitame xepu'uwakai.

Pixe'utinenimayataxi pixe'uta'iwiyaxi,
pixe'iwikai yuhixite hepai,

¹¹ kwixi kaikame hepai kemitiwakweriwayurie
yuniwema yu'ituatsie,
wakuxexeiriwati,

yu'anateki waranukanati,
yu'anatsie warayatsati kemitikuyeika.

¹² »Yawé xeikia pixe'uwitiximekai,

xewiti tawarita kakaiyari yuki'aneti
hamatiāna p̄ika'umiekai.

¹³ Hiritsie p̄ixe'uwitiximekai
meta pixemikwakai 'ikwaxi yeuta
mitixiaweki.

Xiete p̄wamikwakai meta hatseiti,
tete mitse'itsie henetiaka,

¹⁴ wakaitsixi wakuneriyari kaniwaru'it̄iani meta
kapiratsixi waretsi mepanu'i,
tsipuri meta muxatsi memiwaiyatika,
tuurutsixi memiwaiyatika wawayari Watsani
miemete,
tiriku takari m̄ikikire,
kaxie winuyari mixure mepanu'i.

¹⁵ »Ketsuruni putawaiyataxi meta p̄itiuyeketsi,
'ikwaiki xeikia putahuxai.
Putawaiyataxi putatirikaxia.

Kakaiyari puku'eiri
tukari mipitia,
tete putixani'eri mitawikweitsitia,

¹⁶ Piwaruyehekaxi kakaiyarixi hipame
memiwarayexeiyakaiki,
mepiyehaxiatia yukakaiyarixi
memixani'eriwa waheki.

¹⁷ Kakaiyarixi 'axamemi'anene
mepitewarutimawiri,
Kakaiyari memikahiki,
kakaiyarixi memikawamatekai,
kakaiyarixi 'arikeke memune,
kakaiyarixi wa'ukiyarima
memikawarayexeiyakai.

¹⁸ Tete mitse'i mepuku'eiri miwarutawewi.

Kakaiyari mepatimai tukari miwarupitia.

19 »Mipai tiniereti, Yawé piwarexiri
niwemama 'ukitsi 'ukari memiyehaxiatiaki.

20 Hiki mipai kaniutayini: "Nepiawarixiwiya,
tsipara kemetehutere,
teiteri 'axamemite'u'iyari mepihiki,
tiiri yamemikateku mepihiki.

21 Mepinetsi'uyehaxiatia kemi'ane yuri
mikakakaiyariki,
nepuyeha'a hipame kakaiyarixi
memiwarayexeiyakaiki.

Neta yaxeikia nepiwayurieni nepiwayehaxiatiani
kemi'ane memikaneteiterima waheki,
nepiwayehaxiatiani teiteri 'ax-
amemite'u'iyari waheki.

22 Nehaxia tai hepa kaniutani,
naime mitititaiya miki teukiyapa.

Kwie pitaxitianni meta naime mana miti'etsie,
meta hiri nanari naime pititaiya.

23 »"Waikawa 'uximatiarika nepitixuawitianni wa-
hetsie,
ne'iri wahetsie nepitixitianni.

24 Haaka nepanuni'ani muwatixitianni
kwiniya waikawa nepinetiani miiyakame.

Yeutari 'irawetsixi,
meta kuterixi 'uaye memexeiya yutawiki
memiteku'uwa kwiepa.

25 'Ixiparakia mepikwi'iwa 'aniwema huye
manuyehapanetsie,
yukie xekuteti xepimamaka.

Temari 'iimarixi mepikwini,

- memitsitsewe meta'ukirawetsixi.
 26 Mipai nep̄itiunehiawixi: 'Yunaime
     nep̄iwataxiriex̄ani,
     kwiepa nep̄iwarakuyeitiāni
     mem̄ikaha'eriwaniki'.
 27 Peru neputima 'axakem̄itiyurim̄ikikaiki
     minetsi'aye'unie,
     neputima neneikixiwi kaheti'enat̄iyani
     meta mipai tiu'erieniki: 'Tame tekatenayu'iwa,
     Yawé tixaīti 'atsipīkatiuyuri.'"
- 28 »Xeme nuiwari 'ixaheritsixi 'atsixem̄ikatemate
     xep̄ihiki,
     xep̄ikaheitimaitikika.
 29 Xika xeme xem̄itemaiwawe xehikit̄inike hiki
     'ipai xeteyuhiaeweke,
     xīka m̄ipai xetehetimanike kexem̄i'it̄iarieniki.
 30 Tewi pikayiwe yuxaita xeimiriayi m̄iware'iwa
     xīka teteya ka'ituanike.
 Yuhutati tamamata miriyari mem̄iwataweiyaki
     mepikayiwawe
     xīka Yawé kawayetuanike.
 31 Watete tatete hepai pika'ane.
     Memitatsi'aye'unie m̄ipai mep̄itemate.
 32 Wakaxie Tsuruma ȳirariyari kanihikitini,
     Kumuxa kwieyaritsie miti'u.
 Wakaxie takari 'uaye mimiyaki p̄ihip̄ine,
     takari 'am̄iranukate, tsiwiriya p̄ihiki.
 33 Wawinu kuuterixi 'uaye memexeiya hepai
     pi'ane,
     pītiyuhairiya kuu rakeyu m̄imiya hepai.
 34 »“Yakatinaye'am̄iki ne nekatinimaika yanekatiuyrim̄iki

'aixia nekatini'uta ne hakewa nemire'utatsie.
 35 Neta yaxeikia 'anemeki nep̄itiwarakapit̄iani.
 Kepauka tukari yam̄iraye'ani, mepekaxirienei.
 Tukari pehurari
 mexiwa paye'axime kememitekwine".

- 36 »Yawé yuteiterima wahetsie p̄itanuani
 kepauka miwaxeiya mekatirikawime,
 memite'iuximayatsirie piwatinenimayata,
 kepaukari wāriyarika te'uximayatamete
 meta memixixini memumawenitsie.
- 37 Mipai p̄itiwatahiawe: "¿Hakewatami
 xekakaiyarixi,
 tete kimana xemuyuti'awietaxi?
- 38 ¿Hakewatamiri xekakaiyarixi
 mawari yaxemitewawewiriekai waiyariyari
 xemutikwai
 wawinu meta wahatseiti xemanu'i?
 Mīki xehetsie meke'utanquani.
 Mekexe'uparewieni.
- 39 »"Hiki xekeneunenieri ne xeikia nepihiki
 Kakaiyari nemiyuxewi,
 xewiti tawarita 'apika'uyeika kakaiyariititi,
 ne mīya nepirapit̄iani meta tukari
 nepirayeturieni,
 nepirakwinituani meta 'aixia nepirayurieni
 xewiti pikayiwe minetsitanewienikí
 netirikariyatsie.
- 40 Nemamate nepanukuhapana muyuawitsie
 nepeititsera mipai nepitayini:
 Ne 'anemuyeika nemihiki yuheyemeki,
- 41 kepauka ne'ixipara mixawati nematamia
 tukari 'aye'aku nepenukukwei,

nem̄itiwarakapit̄ianiki mem̄inetsi'aye'unie meta
 mem̄inetsiheka wahepātsita
 kem̄itiheitserie.

⁴² Ne'iri p̄ititar̄weni xuriyaki,
 ne'ixipara p̄itiwāripieni wai kwat̄:
 mem̄ite'ukwinit̄iarie memanutax̄riya waxuriya,
 kuyaxi memitewa'aitia mem̄inetsi'aye'unie
 wam̄i'ute".

⁴³ »Nuiwarite xekeneyutemamawieka Kakaiyari
 teiterimama wahamat̄ia,
 m̄iki yaxeikia p̄itiwarakapit̄iani
 te'uximatamete waxuriya memutayeuriki.
 Hik̄i Kakaiyari yaxeikia p̄itiwarakapit̄iani
 mem̄ixe'aye'unie wahek̄i
 piwa'itieni naime wakiekari meta wakwie».

⁴⁴ Kutsuhexi Nuni nu'aya, Muitsexi hamat̄ia
 teiteri wahixie kwikari niukiyari putater̄waxi.

⁴⁵ Kepauka menuni yunaime 'ixaheritsixi mipai
 p̄itiwarutah̄iawixi:

⁴⁶ «Xekena'eriwani yemeki 'iki tukaritsie
 kenem̄itixe'utah̄iawixi, yuniwema mipai
 xeketeniwarutaxatia 'iki 'aitsika niukiyaritsie
 heitseriemek̄i yamem̄itekahuniki.

⁴⁷ 'Iki niuki yapıkayıñeme xehetsiemieme
 mikitsie xetewiyati tukari xepexeiya, mikitsie
 xetewiyati miixa xepiyurieni kwiepa xekwie
 mayanitsie Kurutani 'anutāye».

Muitsexi kem̄itiutah̄iawarie kem̄itiminikekai

⁴⁸ M̄iki tukaritsie Yawé Muitsexi mipai katiniutah̄iawie:

⁴⁹ «'Awarini h̄iriyaritsie kenemie, mana Newu
 h̄iriyari pekaneixeiyam̄iki, Muhawi kwieyaritsie,

Keriku 'aurie mukuma, meta Kanani kwieyaritsie, miki 'ixaheritsixi nekaniwayetuiriemiki.

⁵⁰ Miki hiri pemanutiyanitsie pekanimimiki, 'ateiterima wahetsia pekaniyemieni, yaxeikia 'a'iwa 'Aruni kemitiumi meta miki kemiretia yuteiterima wahetsia Huxi hiriwayatsie.

⁵¹ Iki mipai katinaye'amiki yunaime 'ixaheritsixi wahixie, xeme yuhutati 'axaxemite'uyuriki Meriwa Kare haa mayematsie, Tsini makuwakitsie nepatsiekame xepikanetsi'ayetia.

⁵² 'Ayumieme pepikata'ani kwiepa 'ixaheritsixi nemiwayetuirienitsie, 'ateewa paiti xeikia pekanixeiyamiki».

33

Muitsexi nuiwarite 'aixia kemiwaruyuri

¹ Muitsexi 'akuxi kamiweti, Kakaiyari ti'uximayatsiriwame, 'ixaheritsixi 'aixia kaniwaruyurieni:

² «Yawé Tsinahi heyeyaka kaninuan:

Yuteiterima wahetsie punua, tau 'iriya hepa'i
'aneti Tsehixi kwieyaritsie,
puhekiarixi Parani hiriwaritsie paiti,
meta kaninuan Meriwa-Karetsi
yutserie tau 'iriya hexeiyati.

³ Eki pepihiki 'ateiterima pemowanaki'erie,
yunaiti memipatsietika 'amamatsie
mepite'ane.

'Ayumieme mekameniuweiyani,
'ixatsi 'ahetsia mieme mekaniukaxexeiyani.

⁴ Aitsika Muitsexi mitatsi'uhiritia kanihikitini,
Kakuwu teiterimama tiwapiini.

⁵ Yawé ti'aitame Ketsuruni wahetsie pihikitikai,

kepauka   teiteri   memanuyetei
                       memuyukuxeiri,
                       meta yunaiti nuiwarite 'ixaheritsixi.

6 »Xuweni ke'ayeniereni, ke'uyeikani,
                       teiterimama mepikayu'inatsinaka».

7 Mipaita Kura hetsiemieme kaniutayini:
   «Yawé, Kura hiwarieya keneu'eni,
                       'ateiterima keniwa'atia.

Kura puyumiene yutirkariyaki.
                       Keneuparewi memeye'unie wahepaitsita».

8 Rewi hetsiemiemeta mipai putayi:
   «'Urimi meta tumimi, 'apiini mitihiki,
                       pepiyetuiri tewi kem'i'ane 'ahetsie mitiwiya.

Matsaha mirakutewatsie pepita'inataxi,
                       Meriwa hayaritsie mik'i hamatia pemuyu-
                       tam.

9 Mipai putayi yupaapa meta yumaama wahet-
                       siemieme:
                       "Tixaiti pikatiwarayeitiaka".

Yu'iwama pikawaretimi,
                       meta yaxeikia yuniwema pikawaretimi,
                       peru 'aniuki pu'eni
                       'atiratutsie yapitikatia.

10 A'aitsika Kakuwu puta'ikitia,
                       meta 'a'iniari niukiyari 'ixaheri.

Mawari taiyametsie pumatiyetuiri,
                       'ikwa witsimu'ia meta mawari mitaiyarietika.

11 Yawé, 'aixia keniwayurieka kememiteyurie
                       ketiniwanaki'eririeka tiwamayitari.

Memiwaraye'unie watirkariya keneuka'una,
                       tawariri   memikawakwitiweniki
                       memiwaraye'unie».

12 Mípaita Wenikamini hetsiemieme putayi:

«Yawé minaki'erie, hamatiána 'aixia 'anemeki
ke'uyeikaní,
míki mi'iwiyakí tukariki
meta kayuwatí hetsiena pu'uxipie».

13 Kutse hetsiemieme mípaita putayi:

«Yawé 'akwie 'aixia keyurieka
haitsi muyuawitsie makaneikakí
meta haa kwietá matineikatíkakí,

14 'aixia ti'aneneme ketiuka'itsanani mukawi-
wiyetsie,
meta 'aixia ti'aneneme 'ikwaxi xeimetseritsie
timieme,

15 'aixia ti'aneneme híritsie timieme
meta híri 'amanutítitsie miemekí yuheyemekí 'aixia ke'itíarieka,

16 'aixia mití'anene kwiepa mitixuaweki,
meta ke'iparewieka 'itsi míta'a hetsie
míkiekame.

'Iki naití Kutse hetsie ketiunake,
yu'iwama watsata manayexeiyarie 'aixia
mitiyurieniki.

17 Kutse pímariwe tuuru mexiakame hepai,
pitírikaiye tuuru yeutanaka hepai.

Yu'awateki piwatakwni nuiwarite hipame,
piwakuxeiriéni kwie manunieretsie paiti.

Mípái mepitetírikawi Manatsexi kuyaximama,
meta 'Epirahini kuyaximama
memuyuwaíkawa».

18 Tsawuruni hetsiemieme mípaita kaniutayini:
«'Eki, Tsawuruni, pepí'atemawie pekuyeikati
xeikia,
'ekita, 'Itsakaxi, 'a'ixuriki kiiyarita xeikia pe-
payeka.

19 Hipame teiteri mepiwata'inieni híritsie
memuhuki,
mana mawari memewewieniki 'aixia
memítayurieki.

Mepiyutemamawieka haramaratsie tita waikawa
mitixuaweki
meta míraye'axe xiekarita miti'awietsieki».

20 Kahari hetsiemiemeta mipai kaniutayini:
«'Aixia ke'itíarieka kemi'ane Kahari kwieya
'amítayeuriya.

Kahari mana puyeika maye hepai,
mamate wayetsanati meta mu'ute.

21 Kwie 'aixia mi'ane panayexei yuhetsieme,
puyuti'utsiri miki kwie manuyehaitia
mihikitikaiki,

Kepauka teiteri memanuyetei memiyukuxeiri,
miki yapítikatia Yawé kemítinake,
yaxeikia kemitiwarutahiaawekai
yuteíterima».

22 Rani hetsiemiemeta mipai kaniutayini:
«Rani maye nunutsi puhiki,
Watsani paiti mutsunane».

23 Nepitahari hetsiemiemeta mipai kaniutayini:
«Nepitahari Yawé kemítiparewie panayuhayewa
Yawé 'aixia miyurieki, 'aixia pi'itíarie
waikawa,

mira'ita píwere haramaratsie 'uye'atikaiti
meta makuwakitsie paiti».

24 Atsexi hetsiemiemeta mipai kaniutayini:
«Atsexi matsi waikawa 'aixia pi'itíarie yu'iwama
watsata,
'iwamama yunaiti meke'inaki'erieka,

meta yu'ikatetsie huriwa hatseitiyariki
waikawa kewiriyarietikani.

25 'A'ituparite warita mauku'uwe tepia meta wu-
runitse tepiayari pihikitini,
'apekereutere 'ape'uyeikati petirikaiyeti.

26 »Xewiti pumawe Ketsuruni Kakaiyarieya hepai
'aixia tiuka'iyariti,
xeparewienike muyuawitsie pakaneika,
haitsata, waikawa mariweti.

27 Kakaiyari yuheyemeki 'amuyeika 'ahetsie pu-
nunuwame,
yuheyemeki pimatsi'atu'u.

Memimatsi'aye'unie 'ahixie piwataweiya.
Pimatsita'aitiani pemwareuyehianiki.

28 'Ixaheri, tixaítiki pepikareuyukweriwayurieka,
'Axekeneu'uwani hipati mekaxe'aye'uniekaki,
Kakuwu nuiwarimama.

Xekwie waikawa tiriku pexeiya meta kaxie winu-
yari,
muyuawi xeheima muyema haa puxuawitia.

29 'Ixaheritsixi, xekeneyutemamawieka
yutukariki.
¿Tawari kemi'ané 'aku xehepai,
mepiwikweitsitarie Yawé hetsie?

Miki 'ahetsie nunuwame pihiki meta metsiparewi-
wame,
miki xe'ixipara pihiki kimana
xemitehayu'iwa.

Memixekwitiwe xehixie mepititunuma'uni,
wawari, hetsiena xema'uwe pakine».

34

Muitsexi kemitiumi

¹ Hiki Muitsexi Muhawi makuweritsie kanayeyani, Newu híriyaritsie kanitiyune, híri kwinimieme manutitewitsie paiti kanitiyune Pitsikaha mititewatsie, Keriku 'anutaïye. Mana Yawé kwie kanixeitsitiani naime mana kemakuyewa Karaha meta Rani paiti 'uyeniereme,

² naime Nepitahari meta 'Epirahini wakwie, Manatsexi meta Kura wakwie, haramara Meritexaniyu manuye'atkatsie paiti kanixeitsitiani.

³ Meta Nekexi kwieyari kanixeitsitiani, meta mayeweri Keriku, meta Makutakiya kiekariyari, meta Tsuhaxi paiti 'uyeniereme kanixeitsitiani.

⁴ Hiki Yawé mipai katinitahia: «'Iki kwie kanihitini, 'Apirahami, 'Itsahaki meta Kakuwu kenemitiwarutahiaawixi, kename newayeturienikekai mikí wanuiwari. Hiki nepimatsipitia pemixeiyaki xeikia, peru 'eki manari pepikaye'ani».

⁵ Muitsexi Muhawi kwieyaritsie mana kaniúmini, Yawé ti'uximatsiriwame, Yawé kemititahiaawekai.

⁶ Meta mana kaniukateukieni Muhawi kwieyaritsie, Weti-Pehuxi mayeweri 'anutaïyetsie, Peru hiki xewiti 'atsipikatimate hakewa mekateukie.

⁷ Kepauka Muitsexi mumí xeitsienituyari heimana xeitewiyari wiyari pexeiyakai. Peru pitirikaiyekai meta 'aixia pireunierekai 'akuxi.

⁸ Xeitewiyari heimana tamamata tukari mepuyuri me'utitsuatí 'Ixaheritsixi, Muitsexi

hetsiemeieme Muhawi makuweritsie, mipai pa'imexia tukari mepeyuhweriekai mik'i kememite'uhukai.

⁹ Hiki Kutsuhexi Nuni nu'aya 'iyari timaiwemek'i kaniutahine, Muitsexi meripaiti heimana mutimeiki. Hikita 'ixaheritsixi Kutsuhexi pita meheu'enieti mepaki meta Yawé Muitsexi kemitiuta'aitiakai mipai mepitekaki.

¹⁰ 'Anatiti mitiyehane 'Ixaheri kwieyaritsie xewiti tawarita 'a'uyeikati pikahatia, Kakaiyari niukameyatiti Muitsexi hepai 'aneti, Yawé hamatiana mitikuxatakai mehanuyutaxeiyati.

¹¹ Muitsexi xeikia waikawa 'iniari putiwewi mamariyaweme, Yawé ti'aitiakaku 'Ekipitu kwieyaritsie Parahuni hixie meta 'iparewiwametemama meta yunaime wahixie mik'i kwieyaritsie kiekatari.

¹² Xewiti tawarita mipai pikatiyuriwe tirikariya kenname hexeiya mariweme, meta waikawa 'iniari memuwewieni hipati mepikayiwawe Muitsexi kemitiuyuri yunaime 'ixaheritsixi wahixie.

**KAKAIYARI NIUKIEYA XAPAYARI
WIXARIKAKI**

**The Holy Bible in the in Huichol language of Mexico,
2020 edition**

**La Santa Biblia en lengua huichol de México, edición
2020**

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Huichol

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Huichol [hch], Mexico

Copyright Information

© 1988-2020, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Holy Bible

in Huichol

© 1988-2020, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

cxxxiii

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2025-09-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 6 Sep 2025 from source files
dated 4 Sep 2025

79690d81-fd4b-51b4-a3a6-712e0fddaca3